

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE
FAKULTA BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ
Katedra společenských věd

**Nefunkční rodina jako rizikový faktor rozvoje
antisociálního chování u adolescentů**

Bakalářská práce

**Dysfunctional Family as a Risk Factor for the Development of Antisocial
Behavior in Adolescents**

Bachelor's Thesis

VEDOUCÍ PRÁCE
Prof. PhDr. Lenka Krámská, Ph.D.

AUTOR PRÁCE
Kateřina Trnková

PRAHA
2023

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala paní profesorce PhDr. Lence Krámské, Ph.D., za její vedení, odborné rady a trpělivost během psaní mé bakalářské práce. Dále bych chtěla vyjádřit upřímné díky všem respondentům, kteří se zapojili do mého výzkumu a zaměstnancům věznic Bělušice, Břeclav, Jiřice, Karviná, Kuřim, Vinařice a Oráčov, za jejich cenný čas a ochotu spolupracovat. Nesmím opomenout ani svou rodinu, kamarády a kolegyně v práci za podporu a povzbuzení při studiu.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Nefunkční rodina jako rizikový faktor rozvoje antisociálního chování u adolescentů“ vypracovala samostatně, a je mým autorským dílem. Veškerou literaturu a další zdroje, ze kterých jsem čerpala, jsem v mé práci řádně odcitovala a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 05. 09. 2023

.....

Kateřina Trnková

Anotace

Tato bakalářská práce zkoumá psychický vývoj dítěte v souvislosti s rodinou a antisociálním chováním. Analyzuje mechanismy a činitele psychického vývoje, popisuje vývojové etapy dítěte a zdůrazňuje význam rodiny pro jeho vývoj. Práce se také zaměřuje na období adolescence a rizika spojená s ním. Důkladně rozebírá nefunkční rodinu jako rizikový faktor pro antisociální chování a zkoumá vlivy výchovy, rodinných vztahů a sociálně-ekonomických faktorů. Zmiňuje také resilienci a protektivní faktory jako možnosti prevence. Praktická část práce prezentuje výsledky šetření, které nahlíží na konkrétní aspekty spojené s psychickým vývojem a rodinnými vztahy. Tato práce přináší hlubší porozumění vazbám mezi psychickým vývojem dítěte, rodinou a antisociálním chováním.

Klíčová slova

Psychický vývoj dítěte – Vývojové etapy – Adolescence – Rodina a vývoj
Antisociální chování – Nefunkční rodina – Resilience – Krize rodiny – Výchova

Annotation

This bachelor's thesis examines the psychological development of a child in relation to the family and antisocial behavior. It analyzes mechanisms and factors of psychological development, describes the developmental stages of a child, and emphasizes the significance of the family in their development. The thesis also focuses on the adolescent period and associated risks. It thoroughly dissects dysfunctional family dynamics as a risk factor for antisocial behavior and explores the influences of upbringing, family relationships, and socio-economic factors. Resilience and protective factors are also mentioned as potential prevention measures. The practical part of the thesis presents the results of an investigation that delves into specific aspects related to psychological development and family

relationships. This work contributes to a deeper understanding of the connections between a child's psychological development, family, and antisocial behavior.

Keywords

Psychological development of a child – Developmental stages – Adolescence – Family and development

Antisocial behavior – Dysfunctional family – Resilience – Family crisis – Upbringing

Obsah

Anotace	4
Úvod.....	7
1. Psychický vývoj dítěte	9
1.1. Mechanismy a činitelé psychického vývoje	11
1.2. Základní vývojové etapy dítěte a jejich charakteristiky	13
1.3. Období adolescence a jeho rizikové oblasti	21
2. Rodina	25
2.1. Funkce rodiny	28
2.2. Vývoj dítěte v prostředí rodiny a význam rodiny pro dítě.....	30
2.3. Ohrožení psychického vývoje	34
2.4. Krize rodiny	37
3. Antisociální chování.....	39
3.1. Nefunkční rodina jako rizikový faktor.....	42
3.1.1. Vlivy výchovy, rodinné vztahy a soužití	45
3.1.2. Sociálně-ekonomické faktory.....	48
3.1.3. Rozpad rodiny	49
3.1.4. Vliv rozpadu rodiny na dítě	51
4. Resilience, protektivní faktory a opatření.....	53
5. Empirická část	55
5.1. Popis metodologie	55
5.2. Výsledky šetření.....	57
5.3. Závěr šetření	83
Závěr.....	86
Seznam použité literatury:.....	87
Přílohy	92

Úvod

Tato práce se zabývá hloubkovým pohledem na procesy, mechanismy a faktory ovlivňující psychický vývoj dítěte a jeho následný vztah k rodině a společnosti.

První kapitola se zaměřuje na analýzu mechanismů a činitelů, které hrají významnou roli v psychickém vývoji dítěte. Budou zde zkoumány genetické, biologické, sociální a environmentální aspekty, které společně formují individuální psychický vývoj a jeho různé etapy. Vývojové fáze dítěte budou detailně rozebrány v druhé kapitole, včetně charakteristik každé etapy a klíčových mezníků.

Zásadním prvkem v psychickém vývoji dítěte je jeho okolí, přičemž rodina hraje v tomto kontextu klíčovou roli. Kapitola o rodině se zaměří na funkce, které rodina plní v životě dítěte, a významné vlivy, které rodinné prostředí může mít na psychický vývoj. Dále bude diskutováno ohrožení psychického vývoje dítěte, včetně krizí rodiny a negativních vlivů, které mohou ovlivnit zdravý psychický vývoj.

Následující část práce bude věnována problematice antisociálního chování u dětí a adolescentů. Nefunkční rodina bude zkoumána jako rizikový faktor pro výskyt antisociálního chování. Analýza vlivů výchovy, rodinných vztahů, sociálně-ekonomických faktorů a rozpadu rodiny na vývoj dítěte bude přispívat k hlubšímu porozumění této problematice.

V závěrečné části práce bude nahlédnuto do konceptu resilience, tedy psychické odolnosti, a protektivních faktorů, které mohou působit jako ochrana proti negativním vlivům na psychický vývoj dítěte.

Cílem této práce je přispět k hlubšímu pochopení komplexního vztahu mezi psychickým vývojem dítěte, rodinou a výskytem antisociálního chování. V praktické části se zaměřím na kvantitativní výzkum, pomocí kterého porovnáím dvě skupiny respondentů (trestané a netrestané osoby) a to, zda dětství a dospívání v nefunkční rodině u nich ovlivnilo vznik antisociálního chování v adolescenci. Účelem výzkumu je porovnat odpovědi dvou skupin respondentů, a tak lépe porozumět vztahu mezi rodinným prostředím a vznikem antisociálního

chování u mladých lidí. Konkrétně se zaměřím na znaky nefunkční rodiny a to, zda lidé, kteří v těchto problematických rodinách vyrůstali mají větší tendence chovat se antisociálně oproti lidem pocházejících z harmonického prostředí.

1. Psychický vývoj dítěte

První kapitulu mé práce věnuji psychickému vývoji dítěte, tedy jeho duševnímu růstu, a to až po fázi dospívání, konkrétně adolescenci, která je posledním stádiem před vstupem do světa dospělých.¹

Psychickým vývojem jedince se zabývá vývojová psychologie, ta se zaměřuje na způsob, jakým se proměňuje prožívání, uvažování i chování člověka, a speciálně na to, jaké procesy jsou typické pro jednotlivá vývojová období, usiluje o jejich porozumění.²

Chování a prožívání není statické, a právě vývojová psychologie se zaměřuje na studium změn v průběhu lidského života.³ Všechna jednotlivá období lidského vývoje jsou klíčová pro životní rozvoj, a vývoj dítěte jako celek je výsledkem interakce genetiky a psychosociálních vlivů. Za pomoci vývojové psychologie jsme schopni porozumět dítěti v konkrétním věku, poznat projevy, které jsou v daném vývojovém stádiu považovány za normální, ale také ty, které se odlišují.

„Psychický vývoj lze charakterizovat jako proces vzniku, rozvoje a zákonitých proměn psychických procesů a vlastností, jejich diferenciaci a integraci, která se projevuje v rámci celé osobnosti.“⁴

Důležitá je interakce konkrétních faktorů, na kterých vývoj jedince závisí. Konkrétně se jedná o biosociální vývoj, tedy vývoj tělesný a změny s ním spojené a kognitivní vývoj, tedy vývoj psychických procesů jako jsou proměny ve způsobu uvažování, přijímání a zpracování informací. Rozvíjí se také emočně motivační složka, kdy se proměňuje prožívání emocí a jejich regulace. Psychosociální vývoj poté zahrnuje proces socializace a změny týkající se osobnostních a sociálních charakteristik.

¹ PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5. Přeložil Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-798-5., str. 265

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4, str.10-11

³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9., str. 13

⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4., str.11

Psychický vývoj jako takový je ovlivňován mnoha různými faktory, díky nimž se poté jedinec odlišuje nebo podobá ostatním. Kombinací vlivu prostředí a vrozených dispozic se poté tvoří individualita jedince jako celku.

Dědičnost jakožto genetická dispozice, je soubor informací, které vytvářejí předpoklady pro vznik vlastností a charakteristik, které jsou specifické pro konkrétního jedince. Individuální rozvoj jedince je závislý na zrání v kombinaci s genetickou výbavou, to se aktivuje v průběhu konkrétní vývojové fáze.

Vývojová psychologie neslouží pouze k získání stěžejních informací o předpokladech a způsobilosti k určitým činnostem, ale také přináší údaje o tom, jaké potřeby v daném věkovém období převažují.⁵

Psychickým vývojem jedince se zabýval již Sigmund Freud (1856-1939) a Jean Piaget (1896-1980), kteří se zaměřili převážně na vývoj dítěte a jeho dospívání. Freud charakterizoval stádia orální, anální, falické, latentní a genitální podle vývoje libida, neboli sexuální energie. Piaget zase dělil svá stádia podle vývoje myšlenkových funkcí na senzomotorické (narození až 2 roky), symbolické (2-4 roky), stádium názorového myšlení (4-7 let), stádium konkrétních operací (7-12 let) a stádium formálních operací (12 a více let). Později další badatelé zkoumali vývoj člověka ve všech jeho životních fázích.⁶

V této práci budu pracovat jen s vývojovou psychologií prenatálního období do období adolescence.

⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4., str. 9-12

⁶ ZGOURIDES, George. *Developmental Psychology*. IDG Books Worldwide, 2000. ISBN: 0-7645-8614-9., str. 1-3

1.1. Mechanismy a činitelé psychického vývoje

Změny v lidském vývoji mohou probíhat kontinuálně nebo diskontinuálně (skokově). Jako příklad kontinuálního vývoje můžeme uvést vývoj dětské řeči. V tomto případě dítě ze začátku komunikuje prostřednictvím zvuků, pláče atd., postupně začne používat samohlásky a přibližně ve třech měsících se objevuje nesrozumitelné žvatlání a okolo 9. a 10. měsíce je schopno vyslovit první krátká slova jako jsou „máma“, „táta“. V roce a půl dítě zvládne dvojslovné věty a ve dvou letech již i víceslovné. Vývoj řeči má ale mnoho výjimek, kdy některé děti začínají mluvit později a k vývoji je potřeba přistupovat individuálně.

Důležitými mechanismy vývoje, které vedou ke změnám v chování a v duševním životě jedince jsou biologické zrání, učení a sebeřízení neboli sebetvorba.

Biologické zrání je prvotní a klíčovou fází vývoje dítěte a rozumíme jím biologické procesy, ke kterým v našem organismu dochází. Děje se spontánně a vždy v konkrétním vývojovém stupni, v závislosti na okolních podmínkách, které ovlivňují vývoj, jako např. výživa, teplo, stimulace atd.

Učením se rozumí schopnosti a procesy, prostřednictvím kterých získává člověk zprvu nové zkušenosti a poté i nové vlastnosti. Děti se učí skrze interakci s okolním prostředím, pozorováním a napodobováním ostatních, zkoušením nových věcí a získáváním zpětné vazby. Učení hraje klíčovou roli ve vývoji kognitivních schopností, sociálních dovedností a emocionálního rozvoje.

Sebeřízení se týká schopnosti jedince ovládat a regulovat své vlastní chování, emoce a myšlení. Tato schopnost se rozvíjí postupně během vývoje a umožňuje jedinci plánovat své cíle, přizpůsobovat se změnám, řešit problémy a regulovat své impulzy. Sebeřízení se také týká schopnosti reflektovat své vlastní jednání a adaptovat své chování na základě zpětné vazby a zkušeností.⁷

Důležitým činitelem psychického vývoje je bezesporu dědičnost. Genotyp, tedy dědičná výbava je souhrn dědičných dispozic, které získáváme z mateřského a otcovského organismu půl napůl.

⁷ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X., str. 27-29

V závislosti na množství genů, které jsou základním kamenem pro vznik určité vlastnosti, hovoříme o monogenním a polygenním přenosu. Normální psychické vlastnosti dědíme způsobem polygenním, to znamená, že se na jejich vzniku podílí větší množství genů, které by jako samostatné neměly téměř žádný účinek – nazýváme je polygeny.

Polygeny tedy vytvářejí dispozici ke vzniku určité vlastnosti, která se poté vlivem prostředí dále vyvíjí. Dědičnost netvoří neměnnou a kompletně hotovou vlastnost, je ale určitým předpokladem kvality. Jestli a v jaké míře se vlastnosti rozvinou závisí na vlivu okolí.

Dalším činitelem psychického vývoje je fenotyp tedy vlastnost, která se projevuje na venek a je výsledkem kombinace dědičných dispozic jedince (genotypu) a faktorů životního prostředí, ve kterém se tyto dispozice v průběhu různých struktur a funkcí projeví. Jedním z fenotypových projevů polygenně dědičných vlastností je např. inteligence. Představují jen velmi silně nebo naopak málo rozvinutou vlastnost, v případě zmíněné inteligence by se mohlo jednat např. o výrazně podprůměrnou inteligenci.

Podíl dědičnosti a vlivu prostředí na vznik konkrétní psychické vlastnosti je různý. Míra dědičnosti se zpravidla určuje velice složitě, protože zde působí mnoho různých faktorů.

U polygenních dědičných vlastností hraje klíčovou roli prostředí, z čehož je pro člověka nejvýznamnějším rodina. Ta ovlivňuje rozvoj veškerých našich psychických vlastností. Dědičné předpoklady, které jsme dostali do vínku od našich rodičů se projevují určitým způsobem pod vlivem působení vnějších podmínek. Tímto vývojovým procesem vzniká organismus jedince, který je pro každého jedinečný a individuální. Z psychologického hlediska je osobnost s charakteristickými projevy označována za fenotyp. Fenotyp můžeme chápat jako realizaci určitého genotypu v závislosti na konkrétním prostředí.⁸

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4., str. 5-7

1.2. Základní vývojové etapy dítěte a jejich charakteristiky

Základní vývojové etapy se zaměřují na rozčlenění životní cesty člověka do určitých fází. Jedná se o období prenatální, novorozenecké, kojenecké, batolecí, dále předškolní věk, školní věk, střední školní věk, období pubescence, období adolescence, na které navazuje období mladé, střední, a nakonec starší dospělosti. Lidský život zakončují etapy nazývané rané a pravé stáří.⁹

V této kapitole se zaměřím na vývojová období od prenatálního do období pubescentního. Adolescenci je vyhrazena následující podkapitola. Jednotlivá stádia lidského vývoje stručně popíši a charakterizuji jejich typické změny, které jedinec prožívá.

Lidský život začíná v prenatálním období, a to ve chvíli, kdy se spojí mateřské a otcovské zárodečné buňky a započne vývoj plodu v matčině těle.¹⁰

Prenatální stádium trvá 9 kalendářních měsíců a můžeme jej rozlišit na tři fáze, kterými jsou oplození a uhnízdění blastocysty (jedná se o masu buněk, ze které poté vzniká embryo, trvá krátce, a to necelé tři první týdny), embryonální období (ve kterém se vytvářejí základy tělních orgánů a trvá do konce prvního trimestru) a fetální období (kdy dochází k dokončování vývoje orgánových systémů, od konce prvního trimestru až do narození).^{11,12} Průběh prenatálního období má pro člověka značný význam. Mateřské a otcovské buňky přenášejí genetické informace určující naši budoucí podobu, například pohlaví plodu se diferencuje již okolo 6. týdne.

Vývoj plodu závisí na endokrinním systému, tedy na žlázách s vnitřní sekrecí jako jsou štítná žláza, nadledviny a gonády), které ovládá hypotalamus a hypofýza. V prenatálním období ale plod ovlivňují nejen tyto hormony, ale na vývoj a růst

⁹ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]. Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)

¹⁰ BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3., str. 65

¹¹ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str.35-36

¹²ZGOURIDES, George. *Developmental Psychology*. IDG Books Worldwide, 2000. ISBN: 0-7645-8614-9., str. 18-20

jedince mají veliký vliv i hormony matky, protože endokrinní žlázy dítěte nejsou ještě zcela vyvinuté a produkce hormonů by nebyla pro vývoj dostačující.

V průběhu vývoje se lidský plod již určitým způsobem projevuje, má například vrozenou schopnost reagovat na podněty, ve fetální fázi je schopen se učit a rozlišuje podněty, které již zná. Ve třetím trimestru je schopen rozlišit různé zvuky, jako je hudba a hlasy známých osob.¹³ Plod dokonce ke konci těhotenství dokáže identifikovat básničku, která mu byla matkou často opakována a odlišit ji od jiných zvuků.¹⁴ V této fázi také můžeme pozorovat odlišnosti v chování jednotlivých plodů, které přetrvává i po narození, jedná se o počáteční projevy temperamentu člověka, jakou jsou např. množství a frekvence pohybových reakcí nebo jejich intenzita.

Důležitá je interakce matky a plodu, ať už se jedná o fyziologickou komunikaci, která je zprostředkovávána krví, jež prochází placentou nebo o komunikaci smyslovou, kam spadá např. masírování břicha matkou, doteky, změna polohy nebo mateřský hlas a v neposlední řadě také mateřský emociální postoj k plodu, kdy matčiny prožitky jak pozitivní, tak negativní mohou plod v děloze ovlivnit (častěji potraceny bývají právě nechtěné děti).¹⁵

Následující fází je období novorozenecké, které trvá přibližně po dobu jednoho měsíce a je obdobím, kdy se dítě adaptuje na nový svět, oproti prostředí dělohy a těla matky od kterého se nyní oddělilo.¹⁶ Děti v tomto období rychle rostou, vyvíjí se jejich reflexy, motorické schopnosti, vnímání apod.¹⁷ Novorozenec je vybaven vrozenými reflexy a způsoby chování, díky kterým se přirozeně učí a zraje.¹⁸

¹³ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 36-39

¹⁴ BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3., str. 66

¹⁵ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 39-43

¹⁶ BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3. str. 67

¹⁷ ZGOURIDES, George. *Developmental Psychology*. IDG Books Worldwide, 2000. ISBN: 0-7645-8614-9., str. 31

¹⁸ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 18

Učení je jedním z důležitých vývojových mechanismů. Vývoj novorozeného dítěte je závislý na přiměřeném přísunu podnětů, které jsou základem k získání potřebných zkušeností. Z počátku je novorozenec schopen vnímat jen velice omezený počet podnětů, především se jedná o stimuly ze strany matky. Novorozenec rozvíjí také své vnímání, umí například rozlišit různé zvukové podněty, doteky, teplotu a polohu. Matka je pro dítě jedním z hlavních zdrojů podnětů, protože je s ním ve velmi častém kontaktu.¹⁹

Další fází dětství je kojenecké období, pro které je typický rozvoj poznávacích procesů.²⁰ Trvá od jednoho měsíce do jednoho roku.²¹ Zřejmě nejnápadnějšími změnami je rychlý růst dítěte, při kterém dítě svou váhu mnohokrát až ztrojnásobí.²²

V raném dětství se u kojenců především rozvíjejí sensorické a motorické schopnosti, stejně jako řeč, jejíž vývoj je ovlivněn okolními podněty. Můžeme také pozorovat začátky socializace. Mezi prostředky socializace patří sociální učení, které probíhá prostřednictvím interakce s ostatními lidmi.²³ Dále se rozvíjejí potřeby dítěte, kdy kromě těch biologických, začínají dostávat čím dál tím větší význam potřeby stimulace a s nimi související potřeba učení. Je vždy důležité, aby dítě mělo k dispozici přiměřenou škálu různých podnětů, ty pro jedince slouží jako informace, jejíž prostřednictvím získává poznatky jak o sobě, tak i o okolním světě.²⁴

¹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 45-48

²⁰ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19.

²¹ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0. str. 51

²² BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3., str. 68

²³ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19

²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 58

V kojeneckém období dochází i k rozvoji vztahu s matkou, která je pro dítě klíčovým sociálním objektem.²⁵ Objevuje se separační úzkost vyvolaná odloučením od matky, a kromě ní i strach z cizích osob, oba tyto druhy reakcí jsou znakem normálního emočního vývoje jedince.²⁶ V průběhu vývoje začíná dítě rozpoznávat a chápat své vlastní tělo, jeho procesy a aktivity. Postupně si uvědomuje své emocionální prožitky jako nedílnou součást sebe sama a také se objevují prvky pochopení trvalosti a kontinuity vlastní existence. Kolem jednoho roku věku již dítě rozumí své vlastní bytosti a základně se orientuje v nejbližším prostředí.²⁷

Již v prvním roce života můžeme pozorovat rozdíly a individualitu dětí, jak v prožívání, chování nebo v průběhu a rychlosti vývoje.²⁸

Po kojeneckém období následuje fáze batolecího věku, ve které pokračuje rozvoj dítěte a zvyšuje se důležitost motorických dovedností, včetně pohybu a aktivit spojených s vlastním tělem a okolním světem. Současně dochází k rozvoji poznávacích procesů, jako je symbolická expanze do světa.²⁹ Jedním z významných znaků charakterizující batolecí věk je postupné osamostatňování a uvolňování vazeb, které měly v předcházejícím vývoji význam, jako je například vázanost na matku.³⁰ Separační úzkost se ale objevuje i v této vývojové etapě, dítě lpí na přítomnosti rodičovské osoby a nepříjemně snáší, pokud rodič není na blízku.³¹ Důležitý je v tomto období také vztah se sourozenci, který slouží jako

²⁵ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]. Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19

²⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9., str. 63

²⁷ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]. Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 51

²⁹ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19–20

³⁰ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 141-146

³¹ BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3., str. 77

jeden ze zdrojů sociální zkušenosti. Děti batolecího věku jsou se svými sourozenci v častějším kontaktu než s většinou dospělých, ale nejedná se jen o frekvenci kontaktu, ale také o jeho kvalitu – společné soužití sourozenců slouží k přenášení sociální zkušenosti, kterou se dítě naučilo ve vztahu s rodiči na úroveň svých vrstevníků a tím mohou vyzkoušet, jak zkušenost funguje v odlišném kontextu. Sociální učení je založeno na nápodobě a umožňuje získat hodnotový vzorec chování. Nápodoba je pro batolata jedním ze způsobů orientace a adaptace na okolní prostředí.³²

V rozvoji osobnosti batolat je důležitá vyváženost mezi potřebou nezávislosti, osamostatňování a potřebou stability, jistoty a bezpečí.³³

Dalším obdobím dětství je předškolní věk, které obvykle vymezujeme mezi 3. a 6. rok života.³⁴ V předškolním věku pokračuje vývoj poznávacích procesů, který je charakterizován rozvojem názorného a intuitivního myšlení. Mezi charakteristické rysy tohoto myšlení patří egocentrismus, fenomenismus, magičnost a absolutismus. Egocentrismus je tradičním projevem omezené schopnosti flexibilně myslet, dítě tedy v předškolním věku ještě není schopno na svět nahlížet očima druhých.³⁵ Předškoláci také nezvládají oddělit své vlastní přesvědčení a znalosti od přesvědčení ostatních lidí, je pro ně nepochopitelné, že druzí mohou mít také své vlastní znalosti a myšlenky, které se od těch jejich liší.³⁶ Dítě vnímá realitu svým vlastním způsobem, tak, aby ji chápalo a rozumělo jí a bylo schopno ji přijmout. Důležitou součástí je v této fázi fantazie, která je velmi významná a předškoláci v podstatě žijí ve svém „magickém“ světě.³⁷ Pojímání reality

³² VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 151-154

³³ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15], Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19

³⁴ BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3., str. 78

³⁵ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19-20

³⁶ BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3., str. 81

³⁷ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X., str.39

zprostředkovává skrze kresbu, hru nebo vyprávění a těmito prostředky rozvíjí svou vlastní identitu.³⁸

Pro předškolní věk je typická potřeba identifikace, z tohoto důvodu předškoláci špatně snášejí rozpad rodiny, protože jejich svět touto změnou přestává být harmonický a srozumitelný.³⁹

Dítě se socializuje a postupně začíná chápat jistá pravidla a normy (např. v rodině) a při jejich porušení se již cítí vinně. Rozvíjí se jak vztah s rodinnými příslušníky, tak mezi dětmi samotnými – ve škole, skupině kamarádů apod.

Když dítě poté nastoupí do školy, je to pro něj velmi významné období plné změn a nových zkušeností.⁴⁰

Dítě začíná vnímat svět realisticky a přestává být tak silně závislé na okamžitém uspokojení svých potřeb a přání.⁴¹

Školní věk je vývojové období, které začíná nástupem dítěte do školy a končí počátkem dospívání. Děti prostřednictvím školy poprvé okusí plnění povinností, jsou srovnávány se svými vrstevníky na základě výkonu a snahy, a jsou podřízeny autoritě učitele.⁴² Rozlišuje se raný (6-9 let), střední (9-12 let) a starší školní věk (cca do 15 let, spadá do něj období pubescence).⁴³

Pro ranný a střední školní věk je charakteristické, že děti začínají chápat posuzování skutečnosti z více perspektiv (decentrace), dále vnímají trvalost podstaty (konzervace) a také již zvládají pochopit určité změny a proměny (reverzibilita). V tomto věku je pro dítě klíčová role žáka a spolužáka, dítě se postupně socializuje ve školním prostředí a chápe rozdílnost těchto dvou rolí. V roli žáka děti vnímají také požadavky ze strany svých rodičů (např. dobrý

³⁸ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15], Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 19-20

³⁹ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X str. 40

⁴⁰ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15], Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 20-25

⁴¹ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 267

⁴² VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X str. 40

⁴³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9. str. 715

prospěch a známky). V roli spolužáka dítě pocituje důležitost kontaktu s vrstevníky a kamarády, je součástí určité skupiny, tímto se dítě dále socializuje.⁴⁴

Školní věk bývá také nazýván věkem snažení, kdy se dítě se svými vrstevníky neustále srovnává a jeho sebehodnocení je závislé i na názorech dospělých, tedy převážně rodičů a učitelů.⁴⁵ I přesto, že v tuto dobu tráví více času mimo domov a svůj rodinný kruh, jsou to právě rodinné vztahy, které jsou pro něj stále nejdůležitější.⁴⁶

Období dospívání začíná přibližně mezi 11. a 12. rokem života a je pro jedince obdobím velkých změn, především proto, že se jedná o přechod dítěte v dospělou osobu. V této fázi vývoje člověk prožívá radikální tělesný a psychosociální rozvoj, pro který je charakteristická psychická zranitelnost a hledání sebe sama.

Dělí se na období pubescence (cca 11-15 let) a období adolescence (cca 15-22 let). Pro období dospívání jsou typické vnitřní rozpory, nejistoty a pochybnosti, také odmítání autority dospělých osob. Mladý člověk prostřednictvím vzdoru nalézá sám sebe a začíná se osamostatňovat od rodičů.⁴⁷

Během pubescence jsou nejnápadnější tělesné projevy dospívání. Mění se způsob, kterým mladý člověk přemýšlí, je schopen hypoteticky uvažovat. Pubescent se osamostatňuje od rodičů a přednější jsou pro něj vztahy s vrstevníky.⁴⁸

Při komunikaci s dospělými často dochází k vzájemnému nedorozumění a dospívající se postupem času vzdalují normám a hodnotám, které byly nastaveny jejich rodinou a více se přikláníjí těm, které uznávají jejich vrstevníci. Dospívající se přizpůsobuje nové skupině kamarádů a od rodiny, která byla dříve útočiště plné bezpečí a jistoty, se odtahuje a tyto pocity zůstávají jen na symbolické úrovni.

⁴⁴ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 20-21

⁴⁵ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X., str. 41.

⁴⁶ ZGOURIDES, George. *Developmental Psychology*. IDG Books Worldwide, 2000. ISBN: 0-7645-8614-9., str. 80

⁴⁷ BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3., str. 42-43

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 373-376

Mladí lidé během puberty zažívají silné výkyvy v oblasti svých emocí a jsou více impulzivní, stávají se uzavřenějšími, dochází k fluktuacím v sebehodnocení. Zatímco dětství je charakterizováno snahou poznávat svět a porozumět mu, dospívání je obdobím, kdy člověk začíná přemýšlet hypoteticky, tedy jaký by tento svět mohl nebo měl být. Myšlení mladých je často kritické jak k okolnímu světu, tak k sobě samým, hledají sebe sama a svou identitu. Často právě v tomto věku začínají mít první pracovní zkušenosti (brigády atd.) a tím se stává tato nová sociálně-profesní role součástí jejich identity. S tím může souviset i problém s podřizováním se autoritám ze strany dospělých.^{49, 50}

⁴⁹ HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. [Citováno 2023-05-15]., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)., str. 21-22

⁵⁰ SAARNI, Carolyn and Linda A. CARMAS. *Emotional Development in Childhood* [online]. Sonoma State University, USA, 2022. [Citováno 2023-08-20]. Dostupné z: [emotional-development-childhood \(child-encyclopedia.com\)](#)

1.3. Období adolescence a jeho rizikové oblasti

Termín adolescence se poprvé objevil v 15. století a byl odvozen z latinského „adolescere“, což znamená dospět, vyrůst, mohutnět. Adolescenci zmiňovali již filosofové starého Řecka a považovali ji za samostatné vývojové období. Ve středověku nevnímali žádný přechod mezi dětstvím a dospělostí a z dítěte jedinec rovnou přešel do dospělosti (oblečení, životní styl apod.).⁵¹

Označení adolescent lze v českém jazyce zaměnit za termín dorost nebo dospívající (charakteristické pro lékařské vědy) a v širším okruhu lze užít označení mládež (typicky se používá v sociologii a pedagogice). V evropské psychologii od adolescence odlišují pubescenci, která bývá většinou ohraničena od 11 do 15 let. Adolescence je poté datována většinou od 15 do 20 až 22 let. Začátkem adolescence je plná reprodukční zralost a ukončený tělesný růst. Pro konec adolescence jsou důležitější psychologická a sociologická kritéria oproti těm biologickým. Za psychologické kritérium ukončení adolescence můžeme považovat například dosažení osobní autonomie a za sociologické třeba zařazení se do role dospělého.

Adolescence je tedy považována za období dospívání jedince, které se vyskytuje mezi dětstvím a dospělostí.⁵² Typický je zrychlený tělesný růst a nově také schopnost reprodukce, která v předchozích ontogenetických (vývojových) etapách nebyla. S biologickým dospíváním jde ruku v ruce zrání psychické, jedinec nalézá své vlastní „já“ a mění se jeho role. Důležitou funkci v pohlavním dospívání mají hormony a hormonální změny, dochází k fyzickému růstu, jedinec si také upevňuje schopnost sebereflexe, seberegulace a objevují se změny v oblasti sociálního učení. V myšlení adolescenta ovlivňuje mnoho činitelů, z čehož velmi důležitým faktorem bývají například vztahy s rodiči, sourozenci, kamarády, učiteli apod.⁵³

Adolescenci můžeme charakterizovat jako období vymanění se konkrétního a přechod k nereálnému a k budoucnosti. Bývá pro ni typický turbulentní citový a

⁵¹ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.str. 19-20

⁵² MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7., str. 9

⁵³ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.str. 26-27

sociální vývoj a přeměna myšlení, díky níž se jedinec naučí pracovat s hypotézami.⁵⁴

Za dovršení dospělosti považovali ve středověku pohlavní zralost a člověk se učil „být dospělý“ za pochodu, převzal předem vybranou roli (povolání, vyznání, partnera apod.). Neměl v podstatě téměř žádný čas na aklimatizaci a do svého budoucího života v roli dospělého byl „vhozen“ a musel se s tím nějakým způsobem sám vypořádat.⁵⁵ Jako období, které bylo uznáváno jako samostatná perioda se svým zvláštním významným postavením v našem životním cyklu nabylo významu až v novověku.⁵⁶

Nový pohled na adolescenci a celkově období mezi věkem dítěte a dospělého přinesla renesance ve 14-17. století, a především poté osvícenství v 18. století, které se na tuto životní etapu významně zaměřilo.

J. A. Komenský upozornil na to, že je potřeba děti a mladé v jednotlivých vývojových stádiích od sebe odlišovat. Jako první periodizoval život mladého člověka (1-7 let – dítě, 7-14 let – pachole, 14-21 let – mládenec, 21-28 let – jinoch). I J. J. Rousseau ve svém díle „Emil čili o výchově“ kategorizoval jednotlivé etapy, a právě adolescenci umístil mezi 15. a 20. rok života. Nové postavení dítěte ve společnosti znamenalo nové požadavky na výchovu a škola se postupně přesunula od převážně náboženského zaměření na světské záležitosti. V 18. st. zavedla Marie Terezie povinnou školní docházku, konkrétně v roce 1763, školu spravoval stát a stala se věcí veřejnou. Právě zavedením povinné školní docházky se důrazněji oddělily světy dospělých a mladých.

Na přelomu 19. a 20. st. nastaly v Evropě změny v zákonech, díky kterým byla omezena dětská práce, převážně z důvodu větších požadavků na kvalifikovanost a odbornost pracovníků. Byla prodloužena profesní příprava a oddálil se nástup do zaměstnání a dospělosti obecně.⁵⁷

⁵⁴ PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5. Přeložil Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-798-5., str. 265

⁵⁵ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3., str. 19-20

⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8., str. 37

⁵⁷ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.str. 19-22

Adolence je tedy charakterizována jako období, kdy člověk postupně dosahuje osobní identity a vytváří si určité sebepojetí a sám se sebou začíná být v harmonii. Cílem je nalezení rovnováhy mezi tím, jak se jedinec cítí a tím, jak je vnímán ostatními. Velice důležitým faktorem pro adolescenta je již zmíněný kontakt s vrstevníky. Ve svých vrstevnících nalézá adolescent určitý komfort, ale na druhou stranu, aby dosáhl své vlastní identity, nesmí na nich být příliš závislý. Kvůli identifikaci se skupinou vrstevníků, které může považovat za své hrdiny nebo idoly, mohou adolescenti ztratit svůj osobní systém hodnot a schopnost konat nezávislá rozhodnutí. Často se bouří proti rodičovské dominanci a jejich hodnotovým systémům a zásahům do adolescentova soukromého života.

Dospívající, kteří selhávají v procesu utváření identity se mohou oddávat sebedestruktivním činnostem, jako je na jedné straně závislost na názorech a validaci druhých a na druhé straně nezáměr o to, co si ostatní myslí, odtažitost apod. Někdy se tyto sebedestruktivní činnosti stanou trvalými a mohou vést k delikvenci nebo sebevražedným sklonům.

Mezilidské vztahy jsou základními složkami lidského vývoje a jedinec se chová určitým způsobem v závislosti na sociálních kontextech. Dospívající se mohou ve svých vzorcích interakce s určitými skupinami lidí jako jsou rodiče, učitelé a vrstevníci chovat odlišně.

Vzhledem k tomu, že dospívající nemá jasnou představu o svém sociálním postavení, očekávání, povinnostech nebo o tom, jak se vyrovnat s odmítnutím, jeho chování odráží určitou nejistotu.

Sociální podpora ze strany rodičů, vrstevníků, učitelů a dalších významných osob, které se účastní života adolescenta, jsou velice důležitými faktory pro psychickou pohodu adolescenta.

Vnímaná sociální podpora pozitivně ovlivňuje duševní zdraví, naopak nízká úroveň sociální podpory byla spojena se špatnými výsledky fyzického a duševního zdraví a negativně souvisí s problémovým chováním adolescentů.

To může vyústit až ve vznik úzkostí a depresí, odtahitého chování, pocitu beznadějí apod. Také se objevuje spojitost s užíváním drog nebo alkoholu a antisociálním chování.⁵⁸

Dospívání je charakterizováno jako období objevování a experimentování, které mimo jiné zahrnuje zkoumání, rozvoj představitosti, bližších vztahů s vrstevníky, zkoušení nových úrovní nezávislosti, vytváření nové identity, rozvíjení hodnot atd. Dospívající se zkrátka hledá a zjišťuje, co mu vyhovuje a co naopak ne. Pokud je ale experimentování zavedeno do extrémů, může negativně ovlivnit jeho duševní a fyzické zdraví.

Mezi zdravotní rizika spadá užívání návykových látek např. drog, alkoholu či tabákových výrobků nebo sexuálně přenosné nemoci jako je HIV. Důsledky těchto rizik mohou mít dopad i daleko do budoucího života mladého člověka. Stejně tak jako je dospívání obdobím, kdy se mohou začít projevat škodlivé vzorce chování, je zároveň skvělou příležitostí pro formování zdravých životních návyků.⁵⁹

⁵⁸ UZUN, O.; BARIS, L. *Psychology of Adolescence: New Research* [online]. [Hauppauge, N.Y.]: Nova Science Publishers, Inc, 2012. ISBN 9781619428607., Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=541069&lang=cs&site=eds-live>. [Citováno 2023-05-05]

⁵⁹ KIPKE, Michele., National, Research Council and Institute of Medicine, et al. *Risks and Opportunities : Synthesis of Studies on Adolescence* [online], edited, National Academies Press, 1999. ProQuest Ebook Central., Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/knav/detail.action?docID=3375389>., str. 31-42. [Citováno 2023-05-05]

2. Rodina

Rodinné vztahy jsou pro dítě jedním z hlavních faktorů vývoje osobnosti, ať už se jedná o rozvoj psychický, fyzický či sociální. Tyto vztahy zahrnují mnoho různých aspektů, patří mezi ně např. druh výchovy, kterou rodič užívá, disciplína, finanční situace rodiny a mnoho dalších.⁶⁰

Pro dítě by měli být rodiče zdrojem jistoty a bezpečí, vzorem nebo jistým modelem pro budoucnost, prostředkem k uspokojení potřeby seberealizace, a v neposlední řadě by dítě měli vést k smysluplnému učení.⁶¹

Existuje mnoho forem rodinného soužití, které se od sebe liší především počtem osob, které jsou součástí rodiny, generačním rozvrstvením, zaměstnaností členů nebo z hlediska sdílení společné domácnosti. Mezi nejčastější formy patří rodina složená z manžela, manželky a dítěte/děti a rodiny, které jsou neúplné, tedy tvořené jedním rodičem a dítětem, časté jsou ale i rodiny, ve kterých žije několik generací pohromadě.

Setkáváme se také s rodinami, ve kterých děti nemají nebo kde děti nežijí s rodiči v jedné domácnosti. Stále častější bývají rodiny, kde rodiče nejsou v manželském svazku, ale mají děti a žijí společně.

Definicí rodiny existuje celá řada. Podle Mlčáka⁶² je možné rodinu definovat „jako generačně strukturovanou skupinu osob, které spojují genetické, manželské, rodičovské, příbuzenské nebo adopční vztahy, jež se uskutečňují formou společného a teritoriálně vymezeného soužití.

Z psychologického hlediska je možné rodinu klasifikovat jako socializačního činitele, prostřednictvím kterého jedinec získává vzory identifikace. Rozdílně vnímá ženskou a mužskou roli. Díky rodině zvládá jedinec interagovat s ostatními

⁶⁰ ZGOURIDES, George. *Developmental Psychology*. IDG Books Worldwide, 2000. ISBN: 0-7645-8614-9., str. 65

⁶¹ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 328-329

⁶² MLČÁK, Zdeněk. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. ISBN 80-7042-452-4. str. 71-73)

lidmi a slouží též jako určitý prostředek regulace nežádoucího chování. Jedinec si díky rodině vytváří postoje ke svému okolí, společnosti i k sobě samotnému.⁶³

Lze rozlišovat několik typů rodin, jsou jimi rodina uzavřená, koaliční, chaotická a rodina vyrovnaná/stabilní. Rodina uzavřená je jen těžce ovlivnitelná okolním světem a jeho vlivy. Jedná se o konzervativní druh struktury rodiny, kdy jeden z rodičů dominuje nad druhým a ostatní členové rodiny se mu musejí podřít. Je zde kladen důraz na dodržování pravidel typu „lidem nelze věřit“, „rodič má vždy pravdu“ atd. Rodinní příslušníci nemají příliš vlastního soukromí a jsou kontrolováni. Protože vnímají okolní svět jako něco nebezpečného, častěji se izolují a kvůli tomu nemá tento typ rodiny možnost se dále vyvíjet. Mezi její vlastnosti může patřit úzkostnost, podezřívavost a vztahovačnost. Za koaliční rodinu můžeme považovat takovou, která je vnitřně rozdělena, do určitých koalic nebo táborů, mezi nimiž bývají spory a tenze. Tento typ rodiny postrádá společný rodinný život a pravidla, která by měla být zavazující (rodina si vytváří jednotlivé koalice, pravidla často bývají protichůdná a nesourodá). V čase se tyto tábory mohou různě proměňovat. Často se objevují otevřené konflikty, které se střídají s obdobími tenzního příměří, během kterých spolu členové rodiny komunikují jen minimálně. Takto rozdělená rodina často končí rozvodem. Chaotická rodina je charakterizována tím, že v ní chybí základní pravidla poklidného soužití. Zásady dodržují nepředvídatelně a náhodně. Typický je pro ni chaos, který platí všeobecně, např. v neschopnosti členů se na čemkoliv domluvit, objevují se zde časté spory, ale členům rodiny to nevadí a mají se rádi a v případě kdy nastane ohrožení vnějšími vlivy, jednoduše se sjednotí a jsou schopni fungovat společně (může se jednat například o šikanu dítěte ve škole).

Rodina vyrovnaná a stabilní je žádoucím typem, ideální pro osobnostní vývoj dítěte. Rodina je vůči okolnímu světu propustná za dodržení jasných pravidel a hranic, vyvíjí se neustále a postupně. Má systém pravidel, která dodržuje jako celek, všichni členové se tímto řádem řídí a je pro ně závazný, občasné odchylky bývají tolerovány. Když pravidla již nejsou funkční, mohou se změnit. Vztah mezi rodiči bývá harmonický, nedorozumění se řeší formou diskuse a autoritativní

⁶³ MLČÁK, Zdeněk. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. ISBN 80-7042-452-4. str. 71-73

postupy nejsou běžné. Členové této rodiny se cítí komfortně, v bezpečí, mají zázemí. Pro dítě je vyrovnaná rodina ideálním vzorem pro jeho vlastní život po osamostatnění.⁶⁴

⁶⁴ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X., str. 95

2.1. Funkce rodiny

Rodina je určitým systémem, který tvoří jedinci, jež jsou v manželství nebo spjati pokrevně či adopcí. Nejčastěji se jedná o manželský svazek ženy a muže s dětmi, nejmenší rodinná jednotka se však skládá z rodiče a dítěte. Úkolem rodičů je postarat se o děti, které přivedli na svět, do doby jejich osamostatnění.

Moderní rodiny mají stále narůstající spotřební charakter a své původní a tradiční funkce (např. výchova a vzdělání) přenechávají společenským institucím.

Tímto ubývá čas na intimní rodinný život a členové rodiny, jak děti, tak i jejich rodiče postrádají dostatek rodinného citového života.

Hlavními pouty, která zajišťují rodinnou stabilitu jsou vřelé vztahy mezi rodinnými příslušníky společně s odpovědností dospělých a pokud jsou tato pouta narušena může to být příčinou rozvodovosti.⁶⁵

Základními funkcemi rodiny jsou funkce reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, socializačně-výchovná a citově intimní.

Funkce reprodukční slouží k udržování lidstva a děje se skrze historicky osvědčené instituce rodiny. Znamená to, že vývoj dítěte je ideální, pokud vyrůstá v rodině, která je harmonická a úplná. Součástí této funkce je i uspokojování sexuálních potřeb rodičů, který u člověka jako jediného druhu slouží i k udržování citových vazeb mezi rodiči, a nejen k reprodukci, jako je tomu u zvířat. Pozitivní vztahy mezi rodiči poté uzpůsobují optimální prostředí pro dítě.

Ekonomicko-zabezpečovací funkce rodiny spočívá v tom, že bez materiálního zajištění rodina nemůže existovat. Pokud dojde k hypertrofii této funkce, rodinné soužití bude deformováno, protože bude profilováno hromaděním finančních prostředků.

Funkce socializačně-výchovná znamená převážně poskytnutí výchovy rodičem a umožnění vzdělávání dítěte, díky kterému se poté dále v životě bude moci správně zařadit do společnosti. U rodičů je ovšem také nutné, aby se neustále přizpůsobovali a brali ohled na určité okolnosti, např. se jedná o situace související s dospíváním dítěte.

⁶⁵ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X., str.90-92

Citově intimní funkcí poskytuje rodina svým členům příjemné prostředí, jistotu, vzájemnou důvěru, zázemí, akceptaci a bezpečí a usiluje o to, aby si byli její členové vědomi sounáležitosti. Jedná se o to, že členové si tyto hodnoty nemusí nějakým způsobem zasloužit, ale měly by být automatickou součástí rodiny. Klíčové je vědomí vzájemného přijetí, i přes nedorozumění a konflikty, které jsou součástí běžného života. Tato funkce je ovšem velmi „křehká“ a v případě krize bývá narušena nejnáze.

Tyto funkce rodiny existují v čase současně a jsou také tak naplňovány. V případě výrazného nepoměru funkcí, nadřazení jedné funkce nad ostatními, mohou vzniknout v rodině problémy a poruchy, které často vedou až k rozpadu rodiny.

„Rodina je dynamický systém usilující o aktivní rovnováhu, tedy o přizpůsobování prostřednictvím zásahů do okolního světa, což se uskutečňuje zvláště komunikací.“⁶⁶

⁶⁶ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X., str. 91

2.2. Vývoj dítěte v prostředí rodiny a význam rodiny pro dítě

Pro bezproblémový vývoj dítěte jsou klíčové dobré rodinné vztahy a vazby, rodinná interakce, dohled a určité dodržování disciplíny a pravidel, aby rodina v pořádku fungovala a dítě bylo schopné pochytit vhodné chování a způsob života, které by poté aplikovalo na svůj vlastní dospělý život po osamostatnění od rodičů. Rodinné vazby jsou velmi významnou součástí osobního vývoje, ať už se jedná o vztah mezi matkou a dítětem, mezi ním a otcem nebo dalšími členy rodiny.

Dítě totiž potřebuje určité zázemí, ze kterého zkoumá svět, a do kterého se může kdykoliv vrátit. V tomto případě je jím blízkost matky či jiné osoby, která zaujímá roli rodiče. Pokud je vazba matky a dítěte kvalitní, projevuje se sladěním dvojice, které je rytmické a probíhá ve formě příklonu a odklonu pozornosti. Později se toto sladění projeví i rodinné trojici, čtveřici apod., kdy se dítě naladí i na další členy rodiny.

Matka s dítětem vzájemně reagují na své chování, ale v případě, že rodič nezvládá přiměřeně reagovat na potřebu bezpečí dítěte, dítě si nevytvoří základní důvěru k dalším dospělým lidem a vznikne u něj ambivalentní, vyhýbavá nebo dezorganizovaná vazba. Ambivalentní vazba znamená, že u dítěte převládá závislost na osobě rodiče, u vyhýbavé vazby se naopak dítě staví do pozice nezávislého jedince a v případě dezorganizované vazby se tyto dva předešlé způsoby chování střídají (tedy potřeba mít rodiče nablízku s odmítáním jeho přítomnosti). Poslední zmíněný případ je typický pro zneužívané nebo týrané děti. Dětská představa týkající se spolehlivosti a dostupnosti rodiče může ovlivnit vazby k lidem až do středního věku.

Navázání vazby může matce ztížit například problémové těhotenství nebo obtížný porod, separace po porodu apod. U těchto dětí je poté pravděpodobnější zanedbávání či týrání ze strany matky a jsou i možnými důvody pozdějšího vzniku kriminálního a antisociálního chování.

Do zvláštní kategorie spadají děti, které své rodiče a rodinné prostředí nepoznaly vůbec, jedná se o děti vyrůstající v dětských domovech. Tyto děti mají v budoucím životě často problémy s navazováním vztahů a jejich antisociální chování v

průběhu dospívání bývá projevem "vrstevnického" pohledu na svět, protože samy neměli rodičovskou postavu ve svých životech.⁶⁷

Pro dítě předškolního věku jsou rodiče důležitou autoritou, rodiče považuje až za všemocné a věří, že by si poradili s každým problémem nebo situací, tento způsob přemýšlení mu slouží k utvrzení pocitu jistoty a bezpečí. Rodiče pro děti v tomto věku představují vzor, se kterým se identifikují a chtěly by se mu podobat. Je běžné, že dítě akceptuje veškeré názory rodičů a považuje je za pravdivé.

V tomto období je významný také vztah otce s matkou, který dětem slouží jako určitý vzorec, podle kterého chápou vztah muže s ženou. Je to pro ně tedy jistý model všech vztahů takového druhu a je pravděpodobné, že se později ve svých životech budou chovat podle tohoto vzorce.⁶⁸

I po nástupu do školy je rodina významnou součástí dětské identity. Je pro dítě základem i oporou a školák vnímá svou příslušnost k rodině jako samozřejmost. Dítě se již lépe orientuje v rodinných vztazích a chápe většinu postojů rodičů a lépe zvládá své emoční projevy a chování. Rodina pro školáka představuje komplex různých ale ve své podstatě relativně stabilních interakcí. Pro správné fungování rodinných vztahů je důležité, aby byli rodiče dítěti k dispozici a měli o něj zájem.⁶⁹

V období dospívání se objevuje postupné osamostatňování se od rodiny, kdy si dospívající vytváří vlastní identitu. Tento vznik autonomie ovšem neznamená zánik citové vazby ke svým rodičům, ale jeho proměnu. Dřívější potřeba být rodiči na blízku již mizí a mladý člověk s nimi začíná mít zralejší a vyrovnanější vztah a pocit jistoty a bezpečí postupně přechází na symbolickou úroveň. Potřeba osamostatnění se a odpoutání od rodiny se může projevit i ve vztahu k sourozencům, a častěji se tak děje u sourozenců opačného pohlaví. Sourozenec

⁶⁷ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8., str. 42-47

⁶⁸ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 237-241

⁶⁹ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 328-330

ale může být i jistým referenčním modelem pro dospívajícího, starší sourozenci bývají napodobování, a dospívající v nich vidí volnost a zralost, po které touží. Naopak tomu bývá u vztahu k mladším sourozencům, kdy o ně dospívající ztrácejí zájem, případně se k nim mohou začít chovat autoritativně.

Mnoho proměn v období adolescence je závislých na rodině a rodinných vztazích, konkrétně na tom, jak rodina zvládá reagovat na potřeby svých dospívajících členů.⁷⁰

Pro dospívající je důležitá přiměřená míra disciplíny v rodinném prostředí. Pokud se rodiče konstantně nesnaží o dodržování jistých pravidel a zábran týkajících se antisociálního chování dětí nebo se rodič naopak chová příliš agresivně a tvrdě dohlíží na dodržování disciplíny (dítě bije), dítě se spíše bude chovat delikventně, bude se rodiči vzdalovat a lhát mu, aby se přísnému často tělesnému trestu vyhnulo. V těchto případech jsou paradoxně způsoby nežádoucího chování posilovány.⁷¹ K dospívajícím přistupují matky a otcové rozdílně, matky se většinou snaží případný problém vyřešit v poklidu, dítě prosí nebo se vymáhají určitého způsobu chování a jsou emotivnější než otcové, kteří si naopak od dítěte často drží odstup a mají větší sklony řešit problémy formou různých výchovných zásahů.⁷²

Dalším důležitým bodem rodičovského chování je dohled, tedy míra informovanosti rodiče o tom, co jeho dítě ve volném čase dělá, s kým a kde se stýká, kdy se vrací domů a v jakém stavu. Způsob monitorování dětí má vliv na pravděpodobnost vzniku kriminálního chování v mladém věku a jeho případné opakování ve věku pozdějším. Důležitá je přítomnost rodičovské postavy v rodině, pokud například v rodinách chybí otec a dítě žije pouze s matkou, může dojít k tomu, že chlapec postrádá mužský vzor, podle kterého by se mohl identifikovat a dívka zase určitý model mužského chování. Matka je více zatížena.

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 411-419

⁷¹ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8., str.44

⁷² VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0., str. 414

Pokud se sám rodič chová delikventně, je drogově či alkoholově závislý, nezaměstnaný apod., také se zvyšuje pravděpodobnost, že antisociální sklony bude mít i jeho dítě.

Dalším důležitým bodem je celková interakce mezi členy rodiny, například při řešení konfliktů. Pokud dítě vyrůstá v rodině, kde jsou mezi rodiči nebo sourozenci časté otevřené konflikty, má poté větší sklony k antisociálnímu chování oproti dětem, které vyrůstají v harmonických rodinách. Dítě má tedy častěji potřebu z takové rodiny co nejdříve uniknout a také nezná jiné než konfrontační řešení problémů, které bylo pro jeho domácnost typické. *“V interakci rodin s delikventním potomkem nacházejí pozorovatelé (při srovnání s jinými rodinami) mnoho obviňování, nevěcné a emoční diskuse o problémech, mnoho agresivních obran vlastní osoby, nepřesnější definice problémů, méně přijímání odpovědnosti, méně přátelských sdělení, méně snahy zhodnotit, jak se zkoušené řešení problému prakticky osvědčuje.”*⁷³

⁷³ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8., str. 48

2.3. Ohrožení psychického vývoje

Vývoj jedince může být určitými vlivy narušen a ohrožen a může se vymykat z normy, ať už se jedná o jeho opoždění je nerovnoměrný nebo vykazuje známky psychopatologie.

Psychická ohrožení Langmeier a Krejčířová dělí na poškození organického původu, může se jednat o určitá mechanická poškození například vlivem úrazu apod., která působí na plod a novorozence a mohou se lišit svou závažností od lehkých až po velmi těžká. Podobnou škálu ohrožení lze aplikovat i na ohrožení, která na jedince působí vlivem výchovného prostředí. Narušení druhého typu sice v dospělosti není na první pohled natolik znatelné, ale i přesto může u jedince způsobit a zanechat následky.

V této kapitole se zaměřím na druhý typ ohrožení psychického vývoje, tedy na to ohrožení, které vyplývá z okolního sociálního prostředí. Diagnostikou tohoto druhu se zabývá především psychologie, ať už se jedná o vývojovou, sociální, klinickou nebo poradenskou.

Je důležité zaměřit se na otázky, jaké faktory a okolnosti prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá a žije mohou jeho vývoj narušit a jak je možné tomuto problému předcházet.⁷⁴

Hlavními aspekty ohrožení psychického vývoje z sociálního prostředí jsou týrání, zneužívání, zanedbávání a psychická deprivace.

Týrání dělíme na fyzické, za které můžeme považovat „tělesné ublížení nebo vědomé odmítnutí zabránit takovému ublížení“. K fyzickému týrání docházelo v rodinách dříve naprosto běžně, formou těžkých fyzických trestů, které byly pokládány za výchovný prostředek, ale objevuje se i v dnešní době a může mít mnoho podob (bití holí, rukou, řemenem, gumovými hadicemi, železnými řetězy a další úmyslně způsobená poranění či popálení, kopání do dítěte). Týrání může mít ale i podobu pasivní, kdy je potomkovi odpírána některá z jeho základních životních potřeb (neposkytnutí ochrany či odpírání potravy apod.), které vede ke

⁷⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9., str. 281

špatné kvalitě dětského života. Tělesným týráním se u mladého člověka zvyšuje úzkostnost a agresivita, a má tendenci tyto praktiky poté sám aplikovat na své vlastní děti v dospělosti.

Druhou formou je poté týrání psychické a emoční. Do této skupiny spadá pohrdání (ponižování, nadávky, zdůrazňování toho, že je dítě podle rodiče „neschopné, ...“), terorizování (různé výhrůžky násilím či zabitím), izolování (kdy rodič zabraňuje, aby se dítě vídalo například se svými kamarády a vrstevníky a ostatními dospělými), korumpování (rodič sám nabádá dítě k antisociálnímu chování, ať už se jedná o užití drog nebo alkoholu) a odpírání emoční opory (dítě je v tomto případě ignorováno svým rodičem a vnímá nezájem o svou osobu).

Psychické týrání jedincovu psychiku výrazně poznamená a jako následky může mít přetrvávající pocity deprese, úzkosti a mnoho dalších.

Zneužívání je případem ohrožení vývoje, kdy jedinec, v našem případě rodič či jiný vychovatel zneužívá dítě ke svému vlastnímu prospěchu, aby se nějakým způsobem obohatil či uspokojil své potřeby. Vzhledem k tomu, že má ve své pozici větší sílu a intelektuální nebo společenskou převahu, je pro dítě těžké se zneužívání vymanit. Dítě je na dospělém jedinci závislé a dospělý ho poté může využít například k práci, která není přiměřená jeho věku (v 19. století se malé děti užívaly například pro kominickou práci, práci v dolech, továrnách, zemědělství apod. – v mnoha zemích se tak děje dodnes).

Kromě zneužívání k práci můžeme zmínit i sexuální zneužívání, které je bohužel i ve vyspělých zemích poměrně častým jevem a na dítě a jeho psychiku má bezpochyby velice negativní vliv. Sexuální zneužívání je definováno jako „nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování“ a může mít mnoho podob (ať už se jedná o pohlavní, orální či anální styk nebo je nuceno přihlížet sexuálním aktivitám ostatních, sledovat pornografické filmy apod.). Často k němu bývá dítě donuceno pod pohrůžkou násilí. Zvláštní formou zneužívání je poté manipulace s dítětem po rozvodu rodičů, kdy jeden nebo oba rodiče přenášejí rodičovské povinnosti na své dítě, které je poté nuceno se i ve velice nízkém věku například starat o své mladší sourozence, o domácnost nebo dokonce i o rodiče samotné.

Zanedbávání je další formou ohrožení psychického vývoje dítěte a jedná se o „vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte“. Může zahrnovat nedostatek jídla a výživy, špatné nebo žádné hygienické návyky, nedostačující zabezpečení řádného docházení do školy a celkový nezájem o dítě (kde a s kým se zdržuje apod.). Jedná se o nejčastější formu nevhodného zacházení s dětmi a na dítě může mít přímý nebo nepřímý vliv. Mezi přímé činitele vlivu patří právě nedostatek dohledu a zájmu o dítě a mezi nepřímé zase podvýživa, nedostatečná hygiena atd.⁷⁵

Poslední způsob ohrožení psychického vývoje dítěte je psychická deprivace. Jedná se o nedostatečné uspokojování psychických potřeb dítěte, které trvá dlouhou dobu. Mezi psychické potřeby, které v tomto případě nejsou naplňovány patří podnětová proměnlivost, což znamená jistou stimulaci, která musí být dostatečně častá a variabilní, dále potřeba kognitivního řádu, týkající se struktury podávání podnětů, která by měla být smysluplná, srozumitelná a organizovaná, potřeba emoční vazby, která je za ideálního stavu stabilní a blízká, a poslední potřeba autonomie (nezávislost, sebenaplnění a zajištění osobní integrity). Psychicky deprimované dítě teda nevnímá pocit náklonnosti svých rodičů či opatrovníků a též nemá pocit, že někam patří.⁷⁶

Dítě, které vnímá svět jako nepředvídatelný a nepřátelský, které má nejisté vazby se svými rodiči, má problémy s porozuměním vlastním emocím, konkrétně s jejich regulací. Toto lhostejné či nepřátelské prostředí negativně ovlivňuje jeho vlastní mezilidské vztahy. U dítěte, které je svými rodiči např. týráno se objevují úzkosti a strach, dítě se může projevovat jako přílišně ostražitě, submisivní či agresivní a je u něj také vyšší riziko toho, že se samo v dospělosti chovat jako oběť nebo naopak tyran. Samo se poté může chovat nepředvídatelně a neadekvátně konkrétní situaci, což zapříčiňuje problémy s úspěšným navázáním vztahů mezi vrstevníky.⁷⁷

⁷⁵ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9., str. 281-287

⁷⁶ LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 80-246-1983-0., str. 23-29

⁷⁷ SAARNI, Carolyn and Linda A. CARMAS. *Emotional Development in Childhood* [online]. Sonoma State University, USA, 2022. Dostupné z: [emotional-development-childhood \(child-encyclopedia.com\)](https://www.sonoma.edu/encyclopedia/emotional-development-childhood-child-encyclopedia.com)., str. 5. . [Citováno 2023-08-29]

2.4. Krize rodiny

Krizí rodiny bývá nejčastěji nazýváno selhávání rodiny v plnění jejich funkcí, které se v posledních letech objevuje stále častěji. Rodina jako společenská instituce přenechává své funkce a výlučné činnosti státu a je státem tedy stále intenzivněji regulována, jedná se o tzv. transformaci rodinných funkcí, která je jakýmsi sociálním vyvlastněním rodiny, kdy dochází ke změně z ekonomické výrobní jednotky na jednotku spotřební a tím rodina přichází o moc nad výchovou svých členů, převážně dětí.⁷⁸

V státech Evropy v posledních letech značně klesá sňatečnost a porodnost, lidé do prvního manželství vstupují stále později a nebývá neobvyklé ani to, když je dítě vychováváno jen jedním z rodičů. Rodiny se zmenšují, roste počet domácností, které se skládají jen z jediného člena, lidé mívají děti i když nejsou manželi nebo spolu žijí a jsou bezdětní. Stoupá i počet rozvodů a počet osob, které se po rozvodu znovu ožení nebo vdají naopak klesá.

Tato problematika se na našem území objevuje od roku 1989.⁷⁹ Evropská společnost přechází z industriálního do postindustriálního období, ženy se emancipují, tradiční ženské role v rodině (hospodyně a vychovatelka dětí) upadá. Ženy mohou v dnešní době rozhodovat a plánovat si, kdy chtějí být těhotné, díky antikoncepci. Reprodukční funkce mužů již není rozhodující a pojítka, která jsou pro rodiny typická začínají ztrácet význam. Pro rodiny již není typické předávání dědičných privilegií a titulů, jako to bylo v industriální a agrárních dobách, kdy se dědila například pole, louky, různé rodinné podniky a domy. Majetek již není hlavním vkladem pro další generace, nyní jej nahrazuje převážně vzdělání, jehož doba se prodloužila a je považováno za téměř celoživotní záležitost. Dříve ceněné hodnoty jako byla podřízenost autoritám pozemským a nadpozemským (šlechta, Bůh) jsou vyměněny za možnost volby, osobní rozvoj, individuální svobodu a sebeuplatnění.

⁷⁸ Sociologická encyklopedie, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., hl. editor: NEŠPOR, Zdeněk., [citováno:2023-05-12]., Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Krize_rodiny

⁷⁹ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8., str. 39

Na druhou stranu můžeme pozorovat slábnoucí vazbu mezi partnerstvím a rodičovstvím. Pokud dítě vychovává jen jeden rodič (ve většině zemí tomu bývají především matky), mívají děti horší výsledky ve školách a jsou náchylnější k psychickým problémům, které mohou vést k pozdějšímu vývoji antisociálního chování a konfliktům se zákonem oproti dětem, které vyrůstali v úplných rodinách. Matoušek zmiňuje, že co se týče delikvence synů, tak je mnohem menší pravděpodobnost, že se syn bude chovat tímto způsobem a překračovat meze zákona, pokud vyrůstá s vlastním otcem, oproti chlapcům, kteří vyrůstají bez otce, nebo s nevlastním otcem.⁸⁰

Součástí problému krize rodiny je i to, že rodina již nebývá schopna poskytnout pocit jistoty, citového zázemí a další potřeby s tím související. S tímto souvisí i pojetí krize rodiny jako úpadku rodinných vztahů, který vychází z celkového úpadku společnosti a také ze záporných změn v osobnosti jednotlivců. Jedním z klíčových projevů krize rodiny je růst rozvodovosti, který úzce souvisí s vývojem moderní společnosti, kdy se mění potřeby s nároky ohledně rodinné stability a mezilidských vztahů.⁸¹

⁸⁰ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8., str. 40

⁸¹ Sociologická encyklopedie, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., hl. editor: NEŠPOR, Zdeněk., [citováno:2023-05-12]., Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Krize_rodiny

3. Antisociální chování

V této kapitole se přímo zaměřím na antisociální chování, popíši, jak jej definujeme, a co je pro něj typické.

Antisociální chování je takové jednání, které nějakým způsobem porušuje společenské normy, hodnoty a principy, které jsou považovány za přijatelné. Zároveň toto chování není ve veřejném zájmu a pro okolí je ohrožující (může se jednat například o agresivní chování, krádeže, ničení majetku apod.). Jako nejvýznamnější typy antisociálního chování z pohledu klinické psychologie a psychiatrie jsou vnímány poruchy chování, z hlediska vývojové psychologie agresivita (například šikanu ve škole, která je v adolescenci častým jevem) a z hlediska kriminologie a sociologie delikvence.⁸²

Jedná se o velice široký pojem zahrnující mnoho forem nežádoucího chování. U mladých lidí se nejčastěji setkáváme s konzumací alkoholu na veřejných prostranstvích, s vandalismem, užíváním či prodejem návykových látek, hlasitou hudbou nebo hlukem apod.⁸³

Antisociální chování je jedním z hlavních rizikových faktorů, které se mohou v adolescentním věku objevit, společně s ranou sexuální aktivitou a nezdravým životním stylem.

Toto chování lze rozdělit na dvě základní skupiny, které rozlišujeme na základě závažnosti a toho, jak moc jsou pro společnost nebezpečné. První skupinou je méně závažné chování, jedná se především o porušování pravidel, neposlušnost a problémy s chováním. Do druhé skupiny spadá chování, které je společensky závažnější a může naplňovat právní podstatu přestupku nebo trestného činu.

Antisociální chování v adolescenci zahrnuje většinou první skupinu méně závažného jednání, jako je porušování pravidel, fyzické napadání mezi členy určité skupiny, krádeže a poškozování cizího majetku.

⁸² SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3., str. 222-223

⁸³VAUGHAN, Elena et. Al. *Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour A Rapid Evidence* Health Promotion Research Centre NUI Galway, Department of Justice [online], 2022 – str. 25-26. Dostupné z: [Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour - A Rapid Evidence Review \(drugsandalcohol.ie\)](https://www.drugsandalcohol.ie/2023-08-31).. [Citováno 2023-08-31]

Dalším dělením antisociálního chování je dělení na chování, které je přítomné v celém životě jedince (life-course-persistent antisocial behavior). Jedná se o méně početnou skupinu jedinců, tvořenou převážně mladými muži, u kterých se antisociální chování začíná objevovat již v předškolním věku, mají problémy s ovládním svých emocí a většinou se toto a podobné chování vyskytuje v jejich rodinné anamnéze. V druhém případě je antisociální chování omezeno pouze na období dospívání a v průběhu života vymizí (adolescence-limited antisocial behavior). Tyto projevy chování jsou vnímány jako reakce na rychlý vývoj osobnosti a těla, očekávání a nároků na jedince v adolescenci.⁸⁴

Termín „antisociální chování“ je tedy užíván pro různé stupně negativně vnímaného chování.⁸⁵

Konkrétní antisociální chování je také ve veliké míře závislé na kulturním kontextu a jeho typické projevy se liší s ohledem na oblast, ve které se vyskytuje.

Ve výzkumu Sobotkové, Blatného, a dalších, bylo zjištěno, že například množství fyzických potyček a rozporů je u adolescentů v České republice vyšší, než je tomu v jiných zemích.

Výzkum se zaměřil na obecnou populaci mládeže a byl tímto odlišný od předchozích výzkumů, jež se soustředili na antisociální chování pouze mezi delikventními jedinci nebo adolescenty, kteří trpí poruchami chování.

Toto šetření bylo provedeno v roce 2004 a výzkum byl proveden na národním souboru adolescentů (4 980 osob) ve třech věkových skupinách (12, 14 a 16 let) v hlavním městě Praze a ve 12 krajských městech.

Ve výzkumu identifikovali čtyři typy adolescentů, které rozdělili dle míry závažnosti antisociálního chování. Nejpočetnější skupinou byli adolescenti, kteří měli nízkou míru projevu antisociálního chování, kdy se takového chování dopouštěli méně než jednou za rok (konkrétně se jednalo o 56 % respondentů). Do druhé nejpočetnější skupiny spadalo 25 % respondentů, tito mladí lidé se od první

⁸⁴ SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3. str. 429

⁸⁵ BLATNÝ M., JELÍNEK, HRDLIČKA. *Typologie antisociálního chování ve střední adolescenci a její vztah k užívání návykových látek*. [online]. Česká a Slovenská Psychiatrie. 2016; 112(3)., str. 107-113., [Citováno 2023-07-20], Dostupné z: <https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=3f2eeb6b-3da1-4300-ac69-7b1479f4e7b8%40redis>

skupiny lišili jen početností fyzických soubojů, konkrétně se za rok dopustili přibližně více než 3x rvačky. Třetí typ vykazuje zvýšenou četnost antisociálního chování.

Tato skupina adolescentů se dopustila všech typů antisociálního chování minimálně jednou ročně (šlo o krádeže, ničení majetku, lhaní, důtky ve školách apod.).

Tato skupina ale čítala pouhých 2 % respondentů. Čtvrtou skupinou jsou adolescenti, jejichž antisociální chování je mírně zvýšené (17 %). Typické jsou pro ně souboje, poškozování majetku, lhaní autoritám, aby utajily své aktivity a styky.⁸⁶

Faktory vzniku antisociálního chování u adolescenta mohou být různé, jedním z nejdůležitějších je právě rodina a rodinné zázemí, dále také škola a to, s kým dospívající člověk tráví svůj volný čas, ale nesmíme zapomenout ani na individuální charakteristiky a genetické či biosociální faktory. Děti trpící poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), depresí, neschopností odmítnout antisociální chování, dále sem může spadat problém dítěte se sebeovládáním, impulsivitou nebo nižší IQ jedince.⁸⁷

⁸⁶ SOBOTKOVÁ V., BLATNÝ, JELÍNEK, HRDLIČKA, *Typologie antisociálního chování v rané adolescenci a jeho vztah k dalším formám rizikového chování*, [online]. Československá psychologie 2009 / ročník LIII / číslo 5., str. 429-440., [Citováno 2023-07-20], Dostupné z: <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=acfa26e4-5e23-4032-a8aa-bce3134b8f2b%40redis>

⁸⁷ VAUGHAN, Elena et. Al. *Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour A Rapid Evidence* Health Promotion Research Centre NUI Galway, Department of Justice [online], 2022 – str. 35., Dostupné z: [Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour - A Rapid Evidence Review \(drugsandalcohol.ie\)](https://www.drugsandalcohol.ie) [Citováno 2023-08-22].

3.1. Nefunkční rodina jako rizikový faktor

Děti k tomu, aby prosperovaly a zdravě se vyvíjely jak psychicky, tak sociálně potřebují alespoň jednu osobu, se kterou se budou cítit bezpečně. Nefunkční rodiny jsou charakterizovány jako postrádající empatii, objevuje se v nich násilí, neustávající konflikty, rodiče nejasně komunikují ať už mezi sebou nebo s dítětem samotným, dítě mohou zneužívat, týrat či zanedbávat. Jsou pro ně typické určité vzorce chování a myšlení. Jedním z hlavních je popírání toho, že chování rodičů není správné, ti si ho dokáží odůvodnit a znormalizovat nebo tento fakt úplně odmítají. Členové těchto rodin se chovají nekonzistentně, bývá zde typické nadržování některým členům, vůči kterým je směřováno empatické jednání (otec se chová laskavě jen k jednomu dítěti), ostatní ho ale mohou postrádat. Je zde přítomna manipulace, závist či žárlivost, výbuchy vzteku, nedostatek soukromí mezi členy. Děti se v takových rodinách cítí nejistě, mohou být traumatizovány a stejné chování a jednání poté aplikovat i na svou vlastní rodinu v dospělosti.⁸⁸

Rodina je primární sociální skupinou a Dunovský ji nazývá "průsečíkem života jedince a společnosti", ve kterém se jedinec začleňuje do okolního světa. Je tedy klíčovým faktorem pro dětský rozvoj a jeho socializaci a výchovu. Právě zastoupení rodiny v plnění socializačně-výchovné funkce je pro dítě nesmírně důležité, stejně jako rodinné vztahy mezi rodiči a dětmi, které by měly být založeny na lásce a vzájemné úctě. Ne vždy je tento láskyplný vztah ale pravidlem a v mnoha rodinách chybí a tímto dochází k poruchám rodiny, které můžeme vnímat jako situace, ve kterých rodina nespĺňuje své funkce (reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, socializačně-výchovna a citově intimní/emocionální), které by měly za správného fungování ideálně připravit jedince (dítě) na bezproblémové začlenění do společnosti.⁸⁹

⁸⁸ OZTURK, Erdinc. Barışhan ERDOĞAN. *Betrayal trauma, dissociative experiences and dysfunctional family dynamics: Flashbacks, self-harming behaviors and suicide attempts in post-traumatic stress disorder and dissociative disorders*. [online]. Istanbul University-Cerrahpaşa, 2021. [online], Dostupné z: [\(PDF\) Betrayal trauma, dissociative experiences and dysfunctional family dynamics: Flashbacks, self-harming behaviors and suicide attempts in post-traumatic stress disorder and dissociative disorders \(researchgate.net\)](#). [Citováno 2023-08-01]

⁸⁹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny: Hálkova sbírka pediatrických prací*, 37. Praha: Avicenum, 1986. IBSN: 08-040-86, str. 7-14

Porucha reprodukční funkce nastává, když se z nějakého důvodu v rodině narodí děti postižené (ať už se jedná o postižení psychické nebo fyzické) nebo se děti nerodí vůbec. Spadají sem i případy, kdy se dítě narodí do velice nepříznivých životních podmínek nebo nejsou rodiče schopni se o dítě správně postarat z důvodu svého zdravotního stavu.

Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce rodiny znamená, že rodiče nejsou schopni zabezpečit rodinu po stránce dostatku prostředků a financí k životu. Důvodem může být neschopnost nebo nechuť zapojit se do výrobního procesu společnosti. Do této skupiny mohou patřit i rodiny, které z důvodu velikého počtu dětí a nízkého příjmu nejsou schopny se o rodinu postarat a zabezpečit ji.

Další funkcí, která může být jistým způsobem narušena je funkce socializačně-výchovná. Jedná se o případy, kdy o dítě není dostatečně postaráno, v důsledku toho, že o něj rodiče nemohou, nechtějí nebo nezvládnou pečovat. Jako příklad situace, kdy se rodiče o dítě nemohou postarat mohu uvést například onemocnění rodiče, jeho invalidita či dokonce smrt.⁹⁰

Dalšími faktory negativního vlivu rodiny na dítě mohou být konflikty v rodině, absence jakékoliv podpory ze strany rodičů nebo také to, když jedinec vyrůstá pouze s jedním rodičem. Stejně tak sem spadá špatná kontrola dětí rodičem, kdy si dítě může dělat v podstatě co chce, není nijak vedeno k tomu, jak se chovat a rodiče o jeho konání mnohdy ani neví. Problémem jsou také rodiče, kteří dítěti neprojevují dostatek lásky, jsou odtažití, trestají dítě nepřiměřeně a fyzicky nebo se sami chovají antisociálně. Děti totiž mají tendenci opakovat konání svých rodičů, proto, pokud se dítě v průběhu svého dětství a dospívání setkává v rodině např. s užíváním drog, nadměrnou konzumací alkoholu, s tím, že jeho rodiče mají negativní vztah ke státním institucím, policii, zákonům apod., je u nich větší pravděpodobnost, že tyto názory a životní styl rodičů přijmou za své a budou se podle nich řídit a chovat.⁹¹

⁹⁰ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny: Hájkova sbírka pediatrických prací*, 37. Praha: Avicenum, 1986., IBSN: 08-040-86., str. 10-16

⁹¹ VAUGHAN, Elena et. Al. *Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour A Rapid Evidence* Health Promotion Research Centre NUI Galway, Department of Justice [online], 2022 – str. 36-38., Dostupné z: [Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour - A Rapid Evidence Review \(drugsandalcohol.ie\)](https://www.drugsandalcohol.ie/). [Citováno 2023-07-08]

Hamplová a Trusínová se ve svém výzkumu zabývaly otázkou jaké jsou rozdíly mezi jedinci, kteří pocházejí z konfliktních a neproblematických poměrů.

Děti, které vyrůstaly v problematických rodinách, kde se vyskytovaly časté konflikty dosahovaly horších výsledků ve školách, dále se u nich také hojněji vyskytují problémy s chováním oproti stejně starým jedincům, kteří ale vyrůstali v harmonickém a klidném prostředí. Nepříznivá socioekonomická situace může být také faktorem. Podprůměrný školní prospěch má poté neblahý vliv na výběr povolání a s tím související riziko nezaměstnanosti.⁹²

⁹² HAMPLOVÁ, Dana. Romana TRUSÍNOVÁ, *Konflikty v rodině původu, osobní pohoda a duševní zdraví v dospělosti.*, [online] Sociologický Časopis / Czech Sociological Review, 2018, Vol. 54, No. 2 (2018), str. 199-218 [Citováno:2023-07-07]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26478840>

3.1.1. Vlivy výchovy, rodinné vztahy a soužití

Výchova má na dětský vývoj obrovský vliv. Ve většině rodin se mísí alespoň lehce rozdílné názory na výchovu ze strany otce a matky, které se v ideálním případě prolínají. To, jak se rodiče ke svému dítěti chovají, co říkají, včetně výchovy působí na dítě a jeho vývoj již od jeho narození.⁹³

Existují dva základní přístupy k výchově. Výchova záměrná a výchova spontánní neboli funkční. Záměrná výchova spočívá ve stanovení výchovného cíle, ke kterému se snaží vychovávající vychovávaného dovést. K tomu užívá určité výchovné prostředky, kterými mohou být různé odměny nebo tresty, vysvětlení či poučení apod. Záměrná výchova obsahuje i vedení dítěte k tomu, aby se postupně stávalo samostatným a zvládlo se o sebe postarat, ať už se jedná o sebeobsluhu při oblékání, jídle, dodržování hygieny apod.

V širším smyslu můžeme za výchovu považovat i bezděčné působení na člověka, při kterém dochází ke změnám a vývoji osobnosti jedince. Protože dítě do velké míry ovlivňují běžné činnosti rodiče, to, jak se chová k němu i k dalším členům rodiny, jak reaguje na podněty atd. Výchovou je v tomto případě vzájemné působení vychovatele a vychovávaného, protože dítě je více ovlivněno běžným chováním svého rodiče než tím, co rodiče dítěti přikazují nebo tím, co ho záměrně učí. To samé platí například i ve škole, kdy učitel své žáky ovlivňuje převážně svou osobností a vztahem k dětem.

U mladších dětí je možné, aby vychovatel využíval kombinaci odměn a trestů, kdy by míra odměn měla přesahovat nad tresty. Může se jednat jak o odměny materiální, tak i sociální, jako např. pochvala. Stejně tak mohou být i tresty rozdílné povahy, okřiknutí, slovní napomenutí. Dítě může potrestání vnímat na základě úrovně svého rozumového vývoje různě. Někdy je poznamenáno negativní zkušeností na dlouhou dobu, dokonce i na celý život. Např. v případech, kdy je dítě trestáno za chování, které nemůže ovlivnit, jak tomu může být u dětí, které

⁹³AGHI Aastha, Keshav MAHAVIDYALAYA, *Parenting Styles*, [online] The Journal of Positive Psychology. University of Delhi. 2021., str. 140. Dostupné z: [\(PDF\) Parenting Styles \(researchgate.net\)](#). [Citováno 2023-08-19]

trpí poruchami pozornosti nebo mají špatné známky ve škole z důvodu sníženého intelektu.

Někdy může být trestání i jistou „nálepkou“ pro neposlušné dítě, kdy tito jedinci, kteří jsou označováni jako „špatní“ či „neposlušní“ se mohou v budoucím životě opravdu podle negativního očekávání ostatních chovat (Pygmalionský efekt). Mladí lidé, kteří byli označováni za delikventy a byli trestně stíháni, mají vyšší šanci, dopouštět se antisociálního či kriminálního chování v dospělosti, oproti skupině jedinců, která se v dospívání dopustila stejných činů, ale stíháni nebyli. Z podobného úhlu je také nahlíženo na negativní očekávání a posouzení dítěte jeho rodiči, které má pro mladého člověka dlouhodobý význam.

Stejně tak je důležité zmínit, že pokud jedinec vyrůstá v rodině, kde jsou fyzické tresty na denním pořádku, může se toto chování stát negativním vzorem, který bude poté v dospělosti člověk aplikovat i ve vztahu ke svým vlastním dětem. Nejedná se ale pouze o fyzické tresty, ale např. i posměch, ponižování a nadávky, které mohou dítě ve velké míře také ovlivnit.

Spontánní neboli funkční výchova je zaměřena především na získávání nových zkušeností a vědomostí zejména prostřednictvím vědomě neřízených činností osob, se kterými žije v domácnosti nebo i z podnětů mimo rodinu. Dítě velice ovlivňuje především společné soužití členů domácnosti a způsob, jakým se k sobě vzájemně chovají, tím se rozvíjí osobnost dítěte. Rodiče tedy působí jako vzor pro svého potomka, který má v pozdějším věku tendenci chovat se podobně. Dítě totiž vidí, jak se k sobě chovají rodiče navzájem, jak k sourozencům a konečně k němu samotnému.⁹⁴

Důležité je také zmínit vztahy mezi sourozenci, jejichž kvalita je závislá na vztahu, který sdílí rodič s dětmi. Rodiče, kteří konstruktivně reagují na potřeby svých dětí, napomáhají tvorbě zdravých citových vazeb dítěte na rozdíl od rodičů, kteří tak nečiní. V rodinách, kde se otcové chovají ke svým dětem laskavě a snaží se jim pomoci se objevují pozitivnější vztahy mezi sourozenci navzájem. Naopak, pokud je přítomen konflikt mezi dítětem a matkou, existuje také větší pravděpodobnost vzniku konfliktu mezi sourozenci.

⁹⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9., str. 261-269

V některých případech mají rodiče tendenci tíhnout k jednomu dítěti více než k jeho sourozenci či sourozencům. U dítěte, které je ovlivněno touto zaujatostí může vzniknout rivalita, žárlivost a konflikt s ostatními dětmi. Hodně dětí si také myslí, že se jejich rodič chová zaujatě, i když to v realitě nemusí být vůbec pravda.

95

⁹⁵ AGHI Aastha, Keshav MAHAVIDYALAYA, *Parenting Styles*, [online] The Journal of Positive Psychology. University of Delhi. 2021., str. 142. Dostupné z: [\(PDF\) Parenting Styles \(researchgate.net\)](#). [Citováno 2023-08-19]

3.1.2. Sociálně-ekonomické faktory

Až do 50. let minulého století platilo, že valnou většinu dospívajících lidí, kteří projevovali znaky antisociálního a kriminálního jednání tvořili lidé z chudších vrstev, kteří neměli příliš kvalitní vzdělání. Po druhé světové válce ale vzrostl počet kriminality mladých ze středních vrstev, dokonce byl zaznamenán nárůst antisociálního a kriminálního chování u mládeže, která spadala do nejnvýše postavených vrstev společnosti. I přesto ale mají k antisociálnímu chování větší tendenci mladí lidé pocházející s nejnižších společenských vrstev, tedy vrstev, kde je vysoká nezaměstnanost a chudoba.

S problémovým chováním se ale můžeme setkat i u jedinců s příznivým rodinným zázemím. V případě, že dochází k častým konfliktům mezi rodiči a dětmi, je složitější tento problém odhalit, jelikož v rodinách z vyšších vrstev bývají nepříznivé postoje vůči dítěti nebo rodiči lépe maskovány a tím pádem je složitější je nějak ovlivnit, oproti sociálně slabším rodinám.⁹⁶

Děti mohou více prosperovat v rodinách, které jsou finančně lépe zajištěny. Bohužel ne všechny rodiny si mohou dovolit během dne zůstat s dětmi doma nebo jim zajistit nepřetržitou péči. Rodiče z nižších a středních vrstev společnosti dávají větší důraz na konformitu u svého dítěte, a naopak ti z vyšších vrstev se zaměřují na to, aby bylo dítě motivováno, zvědavé a projevovalo se.⁹⁷

⁹⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8

⁹⁷ ZGOURIDES, George. *Developmental Psychology*. IDG Books Worldwide, 2000. ISBN: 0-7645-8614-9., str. 66

3.1.3. Rozpad rodiny

V posledních dekáдах se v důsledku demografických a sociálních změn čím dál tím častěji stává, že mají rodiče děti, aniž by byli spjati manželstvím, u těchto případů je větší pravděpodobnost, že se rodina rozpadne oproti rodinám, kde jsou rodiče manželé. Děti mají kvůli tomu větší šanci setkat se v průběhu svého vývoje s odloučením jednoho z rodičů.⁹⁸

Rodiny, které tvoří jen jeden rodič jsou v dnešní době čím dál častějším fenoméne. Okolo 90% se jedná o matky, které vychovávají děti a v 10% jde o děti vychovávané otcem. Již od 60. let 20. století můžeme pozorovat rodiny s jedním rodičem, které vznikly v důsledku vzrůstajícího počtu rozvodů. V poslední době ale tyto rodiny vznikají i tak, že mají ženy děti i bez uzavření sňatku.⁹⁹ Dříve mohly být děti svobodných matek do jisté míry znevýhodňovány, jelikož na nemanželské děti bylo pohlíženo negativně a svobodné matky byly odsuzovány, nyní již toto stigma netrvá a neovlivňuje to, jak se ostatní lidé k dětem mohou chovat. Stejně tak mezi svobodnými matkami byly dříve spíše nezletilé náctileté dívky, ale v dnešní době jsou mezi nimi i starší ženy a společnost na ně nenahlíží nijak negativně.

Většinu rodin s jedním rodičem tvoří, jak jsem již zmínila, matky s dětmi. Tyto rodiny lze rozdělit do tří základních skupin.

První skupinu tvoří matky, které jsou vdovami. Společnost na ně nahlíží opatrně a je shovívavá, jelikož matky nemohou za to, že se rodina rozpadla a partner jim zemřel. Do druhé skupiny můžeme zařadit rodiče, kterým se vztah rozpadl, ať už rozchodem nesezdaných partnerů nebo rozvodem. Názory na vliv na dítě se různí, jedni říkají, že rozpad vztahu bude mít na dítě špatný vliv, druhá skupina zastává názor, že je pro dítě příznivější vyrůstat s jedním rodičem než ve vztahu, který není funkční a dítě je poté svědkem konfliktů mezi svými rodiči, a to ho může poznamenat do větší míry než absence jednoho rodiče.

Třetím případem jsou osamělé ženy, které si samy již před narozením dítěte určí, že jej chtějí vychovávat samy a již od začátku počítají s tím, že s otcem dítěte

⁹⁸ MOONEY, Ann et. Al., *Impact of Family Breakdown on Children's Well-Being Evidence Review*. [online]. Thomas Coram Research Unit Institute of Education, University of London 2009. str. 1-2. Dostupné z: [DCSF-RR113.pdf \(ioe.ac.uk\)](https://www.ioe.ac.uk/wp-content/uploads/2009/08/DCSF-RR113.pdf). [Citováno 2023-08-20]

⁹⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2., str. 170

nebudou udržovat trvalý vztah. Stejně tak sem také patří rodiče, kteří si sami dítě adoptují nebo jsou jeho pěstouny bez toho, aniž by měli partnera. Dále sem také spadá možnost asistované reprodukce.¹⁰⁰

Matějček vyčleňuje tři stádia, která v manželství vedou k rozpadu rodiny. Prvním je manželský nesoulad, který je běžným i v rodinách, které se nerozpadnou. Jedná se o různé neshody a rozpory, kdy partneři nejsou schopni nalézat společná řešení případně nezvládnout dělat kompromisy. Druhou fází je manželský rozvrat. V tomto případě již jsou více narušeny základní funkce rodiny. Rodinný rozvrat dělí Matějček na akutní a dlouhodobý. Třetí fází je rozvod, který je formálním ukončením sňatku. Od rozvratu manželství se rozvod liší tím, že se ho účastní kromě partnerů/manželů i státní instituce (soudy, právníci atd.) - jedná se o rozvod deklarovaný. Častým jevem jsou ale i rodiny, které žijí v dlouhodobém až trvalém rozpadu rodiny, ale rozvodu se z nějakého důvodu nedožadují, v tomto případě jde o rozvod nedeklarovaný.¹⁰¹

¹⁰⁰ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2., str. 153-178

¹⁰¹ MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha v nakl. Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X., str 136

3.1.4. Vliv rozpadu rodiny na dítě

Zdravý vývoj dítěte je rozvratem nebo rozvodem rodiny ovlivněn. Dítě pociťuje zvláštní druh psychické zátěže ať už je svědkem rozvodu či rozpadu rodiny v jakémkoliv věku. I přes snahu rodičů, může mít tato situace na dítě negativní působení. Důsledky se nemusí projevit okamžitě a bezprostředně, ale jedná se o mechanismy, které se mohou začít projevovat v chování dítěte například až v době dospívání a puberty či na počátku dospělosti. Dítě má poté tendenci opakovat chování svých rodičů, např. Dívka se vdá velice mladá, protože i její matka se vdávala v mladém věku.

Rozvod nebo rozpad rodiny se většinou nestává ze dne na den, ale jde o dlouhé období uhasínání vztahu, které je mnohdy doprovázeno konflikty a hádkami. Dítě žije delší dobu v prostředí plném stresu a napětí, to se týká i období v průběhu rozvodu. Takový potomek je frustrován, pokud se má například rozhodnout k jakému z rodičů je si bližší a s kým by chtěl žít.

Toto rodinné napětí a stres se může podepisovat na jeho výsledcích ve škole, kdy takové dítě může mít horší prospěch, i v případě, že nikdy dříve problémy ve škole nemělo. Dítě je v důsledku dlouhodobého stresu pod tlakem a úzkostlivé, hůře se soustředí a koncentruje na plnění úkolů ve škole a rodiče mohou mít poté tendenci si vzájemně vyčítat toto zhoršení.¹⁰²

U nás je velký důraz kladen i na vztahy s prarodiči a širší rodinou, které se rozvodem či rozpadem manželství rodičů často ruší. Dítě poté přichází o zázemí, na které je zvyklé a má jej rádo a může přijít o pocit bezpečí.

Dalším stresorem pro dítě může být nový partner rodiče, který může ještě více přispět k zmatení a nejistotě, kterou dítě v tu dobu pociťuje.

Velmi zatěžující situace nastává, pokud dochází k převrácení rolí, matka si například svému malému dítěti stěžuje, že je nešťastná a u dítěte hledá jistou oporu a útěchu i přes to, že dítě v tomto věku ještě není na takové konverzace mentálně připraveno. Pokud dochází k nezdravému upnutí se matky na dítě, má to vliv na vývoj osobnosti a jeho pozdější život.

¹⁰² MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha v nakl. Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X., str 136

Veškeré stresové situace, které jsou spojeny s rozpadem rodiny a rozvodem rodičů, mohou negativně ovlivnit vývoj osobnosti dítěte a může docházet ke vzniku psychopatologických jevů, a především u chlapců k rozvoji antisociálního chování, kdy právě osoby, které byly svědky dlouhodobého a problematického rodinného rozvratu jsou k tomuto chování více náchylné.¹⁰³

Oproti dětem, které vyrůstaly v kompletních rodinách mají děti zasaženy rozpadem rodiny vyšší šanci zažít to, že budou vyrůstat v domácnostech s nižšími příjmy a obecně, že jejich rodina nebude mít dostatek finančních prostředků pro jejich ideální rozvoj, dále se u nich mohou častěji projevit problémy s chováním, horší prospěch ve škole a obecně dosažení nižšího vzdělání, odchod od rodiny v nízkém věku, stejně tak dřívější sexuální aktivita, těhotenství a rodičovství. Tak více tíhnou k depresím a psychickým problémům a problematickému chování, jako je kouření, užívání drog a alkoholu v adolescenci.¹⁰⁴

¹⁰³MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha v nakl. Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X., str. 138

¹⁰⁴MOONEY, Ann et. Al. *Impact of Family Breakdown on Children's Well-Being Evidence Review*. [online]. Thomas Coram Research Unit Institute of Education, University of London 2009. str. 7. Dostupné z: [DCSF-RR113.pdf \(ioe.ac.uk\)](#). [Citováno 2023-08-19]

4. Resilience, protektivní faktory a opatření

Mnoho dětí, které vyrůstají v nepříznivých životních podmínkách jsou jimi výrazně ovlivněny do svého vlastního dospělého života. Existují ovšem ale i takové děti, které i přesto, že vyrůstají v naprosto stejném prostředí, které by na ně mělo mít negativní vliv, tak ovlivněny nejsou a vzdorují vůči těmto nepříznivým faktorům. Studiemi resilience se zabývala Emmy Werner, hledala, jaké jsou protektivní faktory, které chrání dítě před nepřízní vlastního osudu.¹⁰⁵

Navzdory zátěži chronické chudoby, rodinných neshod nebo rodičovské psychopatologie má dítě, které lze identifikovat jako odolné obvykle příležitost vytvořit si úzké pouto s alespoň jednou kompetentní a emocionálně stabilní osobou, která je naladěna na jeho potřeby. Děti odolné vůči stresu, dobře fungující potomci zneužívaných dětí, odolné děti psychotických rodičů, i děti, které byli svědky rozpadu manželství a rodiny, ti všichni dostali dostatek dobré péče, aby si vytvořili základní pocit důvěry. Velká část této péče pochází od náhradních pečovatелů, jako jsou prarodiče nebo starší sourozenci. Zdá se, že odolné děti jsou obzvláště zběhlé v přijetí takových náhradních rodičů. A i po nich samotných se často vyžaduje, aby se starali o své mladší sourozence nebo se staraly o členy, kteří jsou nemocní nebo nemohoucí.

Odolní chlapci často pocházejí z domácností se strukturou a pravidly, kde muž slouží jako jejich vzor (otec, dědeček nebo starší bratr) a kde existuje určitá emociální podpora. Odolné dívky naproti tomu obvykle pocházejí z domácností, které kombinují důraz na nezávislost s podporou ze strany pečující osoby, ať už jde o matku, babičku nebo starší sestru

Řada studií odolných dětí z nejrůznějších socioekonomických a etnických prostředí také zaznamenala, že rodiny těchto dětí byli často věřící a náboženství jim poskytovalo jistý smysl stability a oporu v nepříznivých obdobích.¹⁰⁶

¹⁰⁵ MATĚJČEK, Zdeněk., *Resilience aneb co nás chrání před zlým osudem*, Československá Psychologie. 2014, Vol. 58 Issue 5, str. 282-289. [Citováno:2023-07-09]., Dostupné z: <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=f002aee5-e2aa-48fa-b561-6d2c431d308b%40redis>

¹⁰⁶ WERNER, Emmy E., *Resilience in Development*. [online]. Current Directions in Psychological Science 4, no. 3 (1995), str. 81–85. [Citováno: 2023-07-09]., Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20182335>

Pro správné fungování rodiny je potřeba, aby byly naplněny tři základní principy, konkrétně se jedná o soudržnost, adaptabilitu a komunikaci. Soudržností se rozumí blízkost a sounáležitost a v případě, že soudržnost správně funguje, členové jsou zároveň nezávislí a samostatní. Adaptabilitou je myšlena schopnost členů přizpůsobovat se konkrétním životním situacím a změnám, které rodinu ovlivňují. Komunikace v rodině je poté velice důležitou součástí každodenního fungování a řešení problémů, které mohou nastat. Pro ideální fungování by měla být komunikace jasná a přímá.¹⁰⁷

¹⁰⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2., str. 71-77

5. Empirická část

V empirické části mé bakalářské práce na téma „Nefunkční rodina jako rizikový faktor antisociálního chování u adolescentů“ jsem se zaměřila především na to, zda může být nefunkční rodina důvodem pro vznik nežádoucího chování v adolescentním věku, a to jaké faktory mohou vzniku tohoto chování předcházet. Rozhodla jsem se pro kvantitativní výzkum realizovaný prostřednictvím dotazníkového šetření, za účelem lepšího porozumění této problematice, které bylo realizováno od května do srpna roku 2023.

5.1. Popis metodologie:

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo porovnat odpovědi dvou skupin respondentů (trestaných a netrestaných osob) a tím lépe porozumět vztahu mezi rodinným prostředím a vznikem antisociálního chování u mladých lidí. Konkrétně jsem se zaměřila na znaky nefunkční rodiny a to, zda lidé, kteří v těchto problematických rodinách vyrůstali mají větší tendence chovat se antisociálně oproti lidem pocházejících z harmonického prostředí.

Výzkumná otázka

Mají adolescenti, kteří prožívali dětství a dospívání v nefunkční rodině vyšší šanci na rozvoj antisociálního chování oproti těm, kteří pocházejí z harmonických rodin?

Stanovení hypotéz

- Hypotéza 1: Adolescenti, kteří vyrůstali v nefunkčních rodinách mají vyšší pravděpodobnost projevu antisociálního chování ve srovnání s adolescenty z harmonických rodin.
- Hypotéza 2: Adolescenti, kteří měli během dětství a dospívání omezený emocionální a psychosociální kontakt s rodinnými příslušníky, budou mít vyšší pravděpodobnost vykazovat antisociální chování.

- Hypotéza 3: Adolescenti, kteří byli svědky fyzického násilí, ponižování a zastrahování v rodině, budou mít vyšší pravděpodobnost rozvoje antisociálního chování.

Výzkumné metody

Jako výzkumnou metodu jsem zvolila kvantitativní šetření realizované formou dotazníků z důvodu zasažení co nejširšího počtu respondentů a také proto, aby měli vězni větší pocit anonymity.

Dotazník se skládal z 20ti otázek (z toho dvě byly otevřené), týkajících se rodinného prostředí, ve kterém osoby vyrůstaly a převážně toho, jak se ve svých rodinách cítili v období dětství a dospívání. Na začátku jsem poprosila účastníky o vyplnění základních informací o své osobě, konkrétně se jednalo o věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, s kým vyrůstali a z kolika členů se skládala jejich rodina v období dětství a dospívání.

Výzkumný soubor

Výzkumným souborem mé bakalářské práce bylo celkem 260 osob. Z toho 130 respondentů vězňů z různých věznic České republiky, konkrétně se týkalo o osoby trestané v věznicích Bělušice, Břeclav, Jiřice, Karviná, Kuřim, Vinařice a Oráčov. Dalších 130 respondentů byl náhodný vzorek netrestaných osob.

Realizace výzkumu

Výzkum jsem realizovala formou dotazníkového šetření. U vězňů jsem dotazníky zaslala kontaktním osobám na emailovou adresu nebo je vytiskla a poštou poslala přímo na adresu konkrétní věznice. Vzorek netrestaných osob byl zkoumán elektronicky skrze portál survio: <https://www.survio.com/cs/>.. Obě skupiny respondentů dostaly k vyplnění totožný dotazník.

5.2. Výsledky šetření

Úvodní otázky

Na začátek dotazníku jsem poprosila respondenty, aby vyplnili úvodní informace o své osobě, byly jimi – věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání a popsání složení rodiny, ve které vyrůstali.

Věk vězňů se pohyboval od 22 do 72 let. Nevíce zastoupeni bylo rozmezí 30-40 let. Respondenty byli u vězňů pouze muži. Nejčastěji vybrané nejvyšší dosažené vzdělání bylo u této skupiny základní, dále se velmi často objevovalo střední odborné učiliště.

Rodiny vězňů byly nejčastěji 4-5 členné, ale objevila se i jedna rodina, která měla členů 11. Vězni vyrůstali většinou se svými rodiči či s jedním z rodičů a druhým nevlastním, 10 respondentů uvedlo, že v průběhu svého dětství a dospívání vyrůstali v dětském domově či výchovném ústavu.

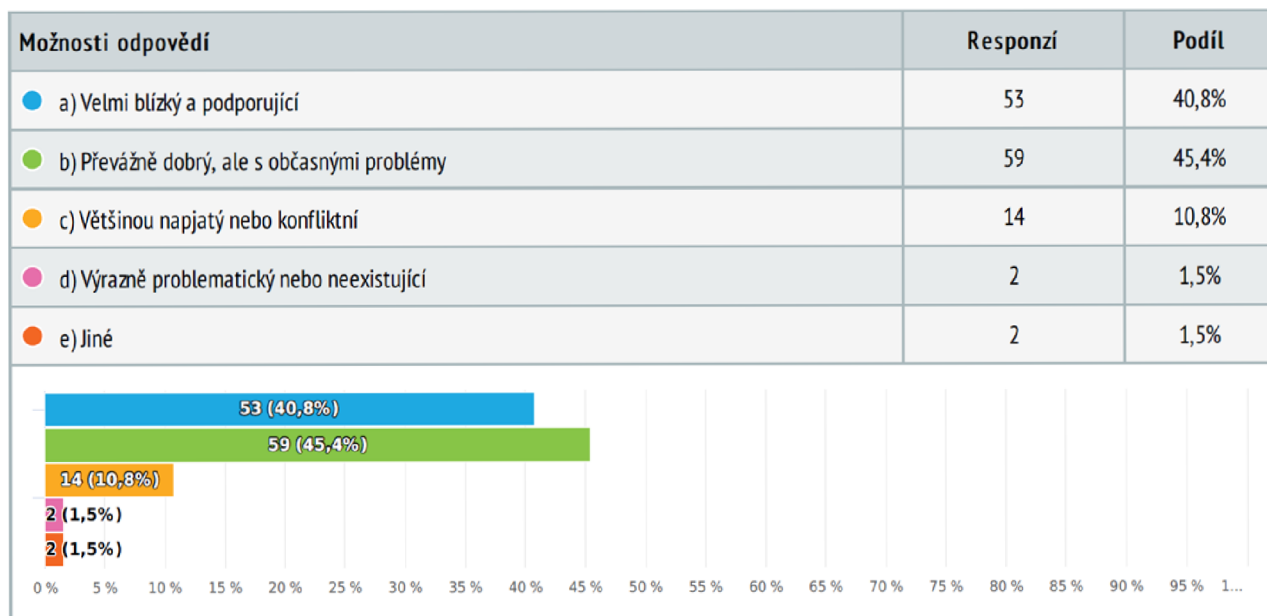
Věk netrestaných respondentů se pohyboval v rozmezí 18-67 let. Nejvíce odpovědí bylo v rozmezí 22-50 let. Zastoupení žen a mužů bylo 53,6 % (Ž) a 46,4 % (M). Nevyšším dosaženým vzděláním bylo u této skupiny středoškolské s maturitou, ale objevovali se i respondenti z učilišť či vysokoškolsky vzdělání. Rodiny i zde byly nejčastěji 4-5 členné a dotazovaní nejběžněji vyrůstali se svými rodiči, či s jedním rodičem a druhým nevlastním.

1. Jaký byl Váš vztah s rodiči během dětství a dospívání?

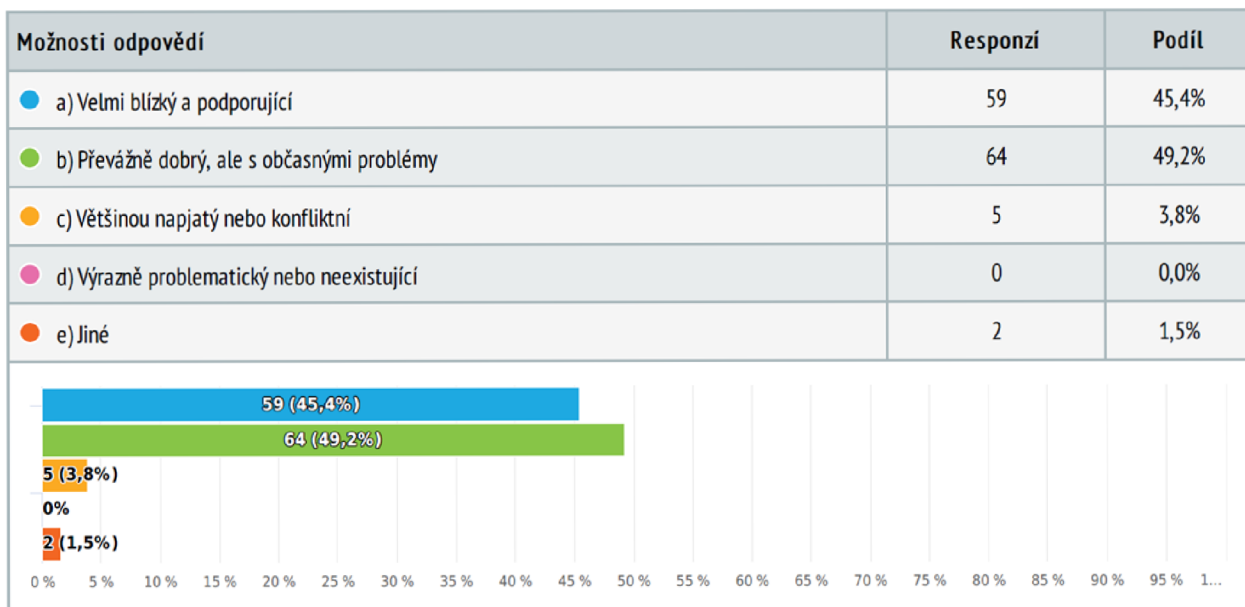
Vězni – Většina vězňů uvedla, možnost b) tedy „převážně dobrý, ale s občasnými problémy“ – tato odpověď činila 45,4 % odpovědí z řad vězňů. Jen 1,5 % uvedlo, že měli vztahy s rodiči výrazně problematické nebo neexistující a 10,8 % vybralo odpověď c), tedy napjatý nebo konfliktní vztah. 40,8 % vězňů dokonce uvedlo, že s rodinou měli velmi blízký a podporující vztah, což pro mě bylo velice překvapující.

Netrestané osoby – Měly poměrně podobný vzorec odpovědí. S 49,2 % vedla odpověď b), druhou nejčastější byla odpověď a), konkrétně 45,4 %, stejně jako u

respondentů z řad vězňů. Napjaté nebo konfliktní vztahy c) uvedlo 3,8 % a odpověď d) výrazně problematické, nebyla vybrána ani jednou. Možnost e) tedy jiné, byla zaškrtnuta u obou skupin respondentů shodně a to s 1,5 %.

Obrázek 1 - ot. 1 - vězni

Obrázek 2 - ot. 1 - netrestané osoby

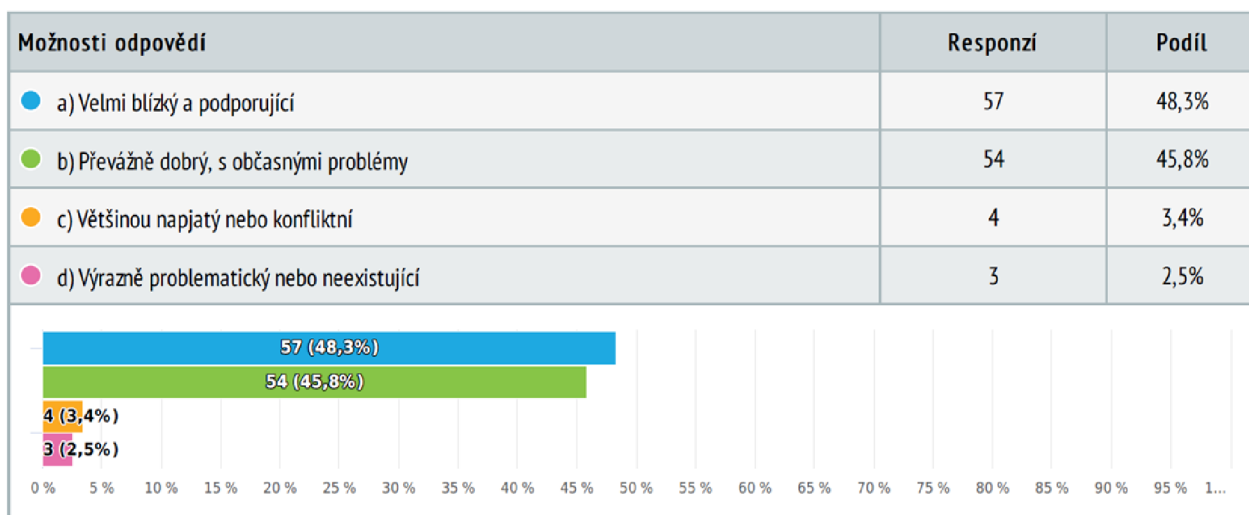
2. Jaký byl Váš vztah se sourozenci během dětství a dospívání?

Na otázku odpovídali pouze lidé, kteří nějaké sourozence mají, ostatní měli možnost tuto otázku přeskočit.

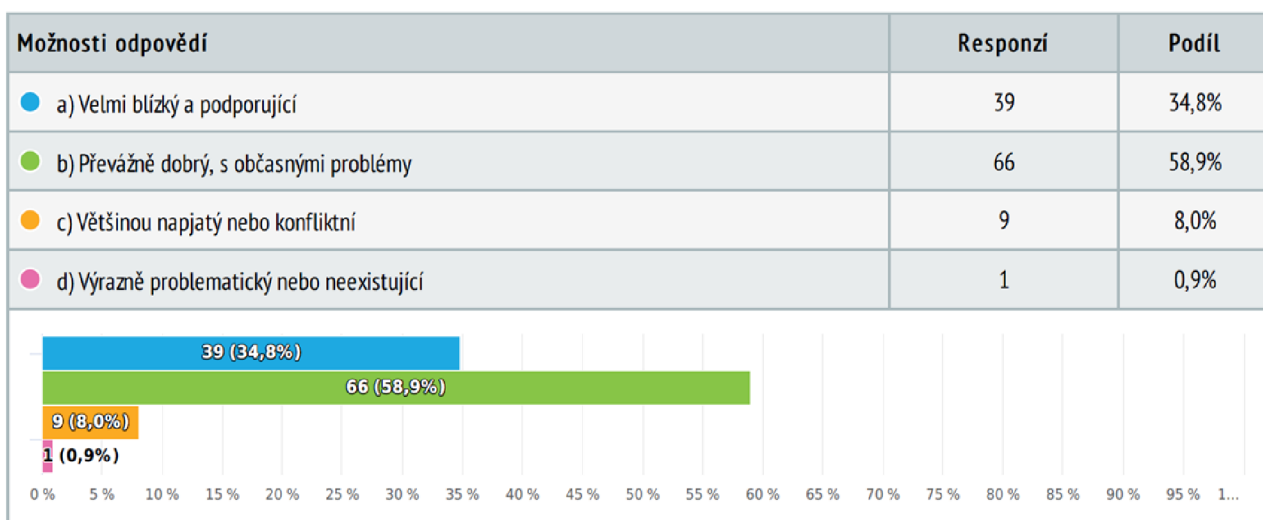
Zodpovědělo 118 ze 130 vězňů, u netrestaných osob 115 ze 130.

Vězni – V 48,3 % uvedli, že jejich vztah se sourozenci byl velmi blízký a podporující a druhou nejčastější odpovědí byl vztah převážně dobrý, s občasnými problémy s 45,8 %. Většinou napjatý nebo konfliktní vztah uvedlo 3,4 % dotazovaných vězňů a výrazně problematický nebo neexistující poté 2,5 %.

Netrestané osoby – Odpovědi se mírně lišily, vedl převážně dobrý vztah, s občasnými problémy (58,9 %), na druhém místě s 34,8 % byla odpověď a), tedy velmi blízký a podporující vztah se sourozenci. Většinou napjatý nebo konfliktní vztah uvedlo 8 % dotazovaných netrestaných a výrazně problematický či neexistující jen 0,9 %.

Obrázek 3 - ot. 2 - vězni

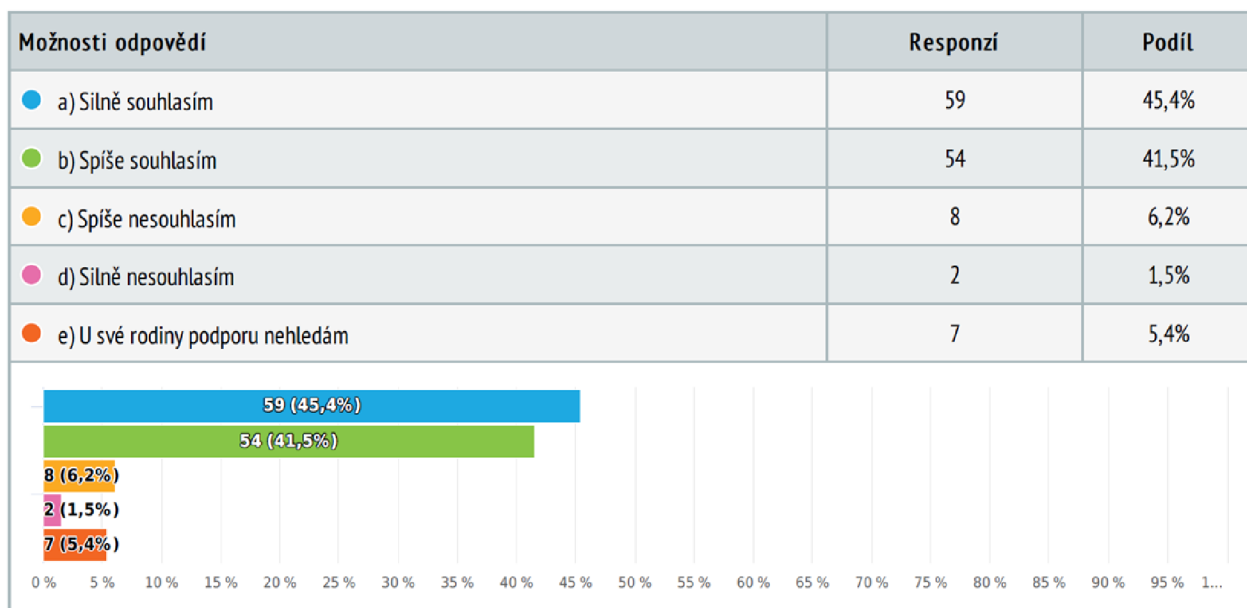
Obrázek 4 - ot. 2 - netrestané osoby

3. V těžkých obdobích během dětství a dospívání jsem se mohl/a o své rodinné příslušníky opřít.

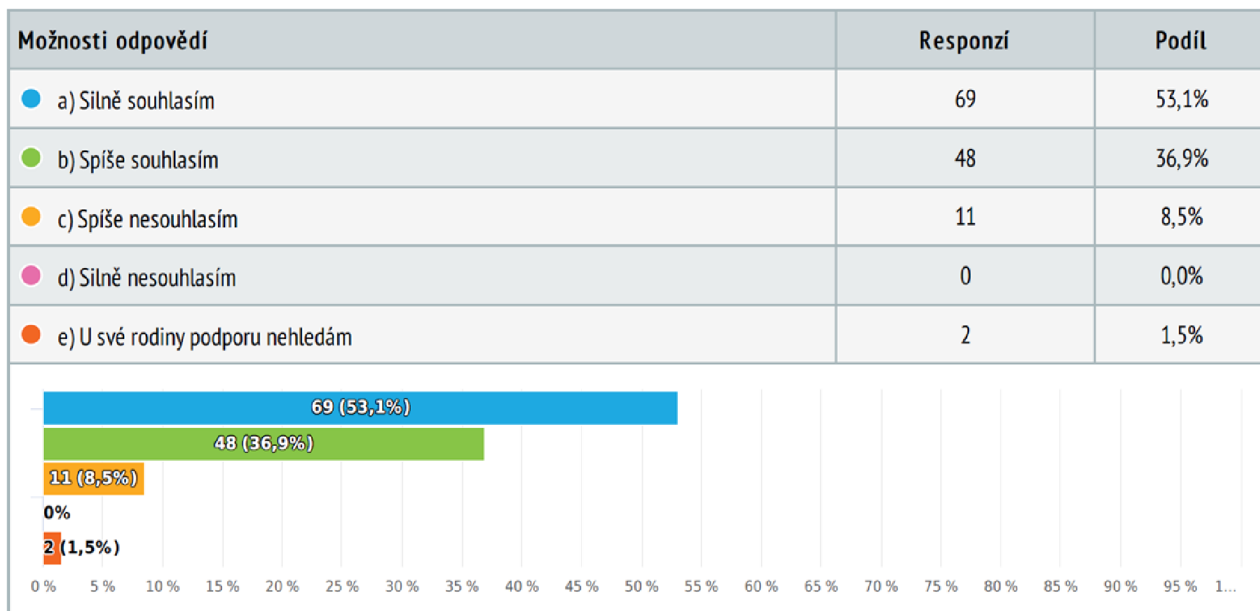
Odpovědi vězňů i netrestaných osob jsou v otázce č. 3 podobné. Jak u vězňů, tak u netrestaných se nejčastěji objevovala odpověď a) tedy, že silně souhlasili s tím, že se o rodinu mohli opřít. V případě trestaných tuto odpověď zaškrtno 45,4 % a u netrestaných osob dokonce 53,1 % ze 130 dotazovaných. Jako druhá vedla u obou skupin možnost b) s 41,5 % (vězni) a 39,6 % (netrestané osoby).

U možnosti c), tedy že spíše nesouhlasili se třetím bodem dotazníku vybrali netrestaní více odpovědí oproti vězňům. Možnost d) byla nejméně zastoupenou u obou skupin (u vězňů pouhé 1,5 % a u netrestaných si tuto odpověď nevybral vůbec nikdo).

Poslední možnost, tedy, že u rodiny vůbec podporu nevyhledávají s 5,4 % převažovala u vězňů oproti 1,5 % netrestaných.

Obrázek 5 - ot. 3 - vězni

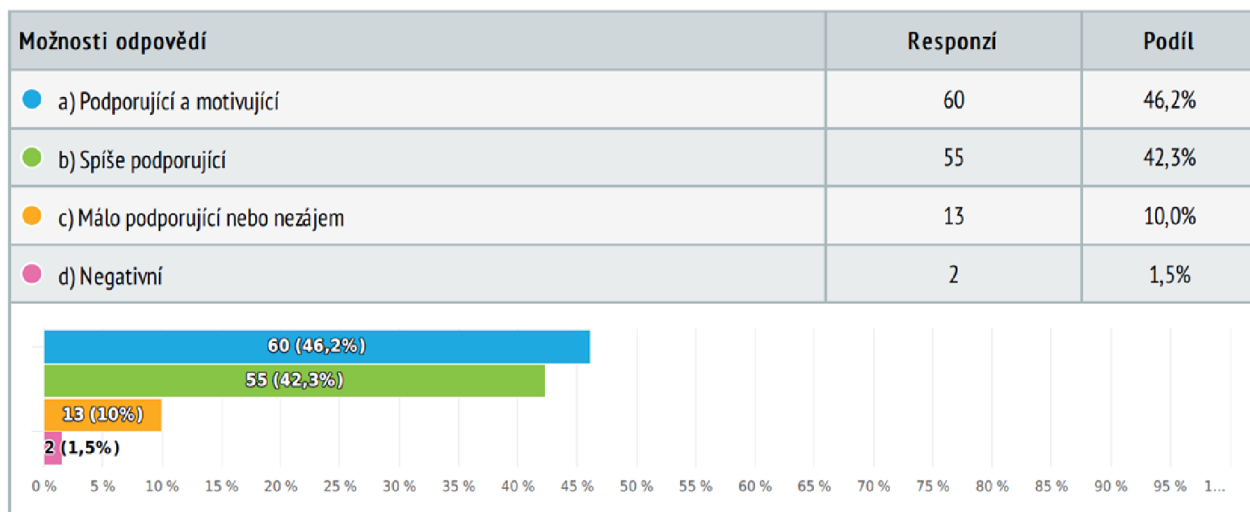
Obrázek 6 - ot. 3 - netrestané osoby

4. Jaký byl postoj Vašich rodičů ke vzdělání?

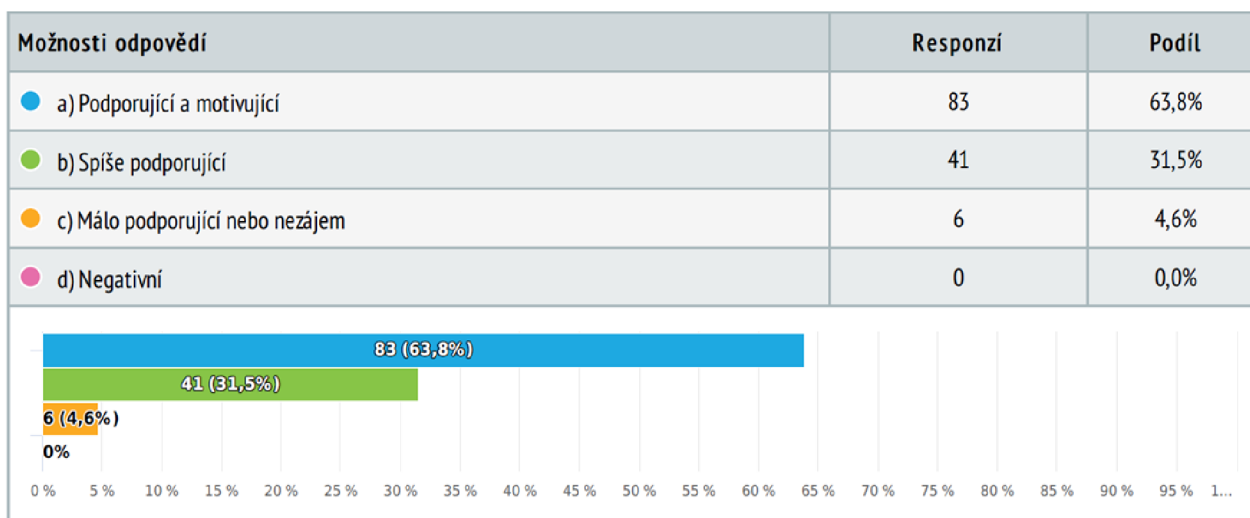
I zde převládaly odpovědi pozitivního charakteru, tedy, že rodiče měli velmi podporující a motivující nebo spíše podporující přístup u obou skupin. Málo podporující postoj či nezáměr vybralo 10 % dotazovaných vězňů, u netrestaných osob stejnou možnost 4,6 %. Negativní postoj ke vzdělání byl nejméně

zastoupenou možností u vězňů – ze 130 respondentů se jednalo o pouhé 1,5 %.
U netrestaných poslední možnost nevybral nikdo.

Znovu vidíme, že i v tomto případě mají obě skupiny relativně pozitivní odpovědi, ale v porovnání mají vězni výsledky o něco horší i když i u nich převládá názor, že v prostředí, ve kterém vyrůstali byl postoj k jejich vzdělání a vzdělání převážně podporující.

Obrázek 7 - ot. 4 - vězni

Obrázek 8 - ot. 4 - netrestané osoby

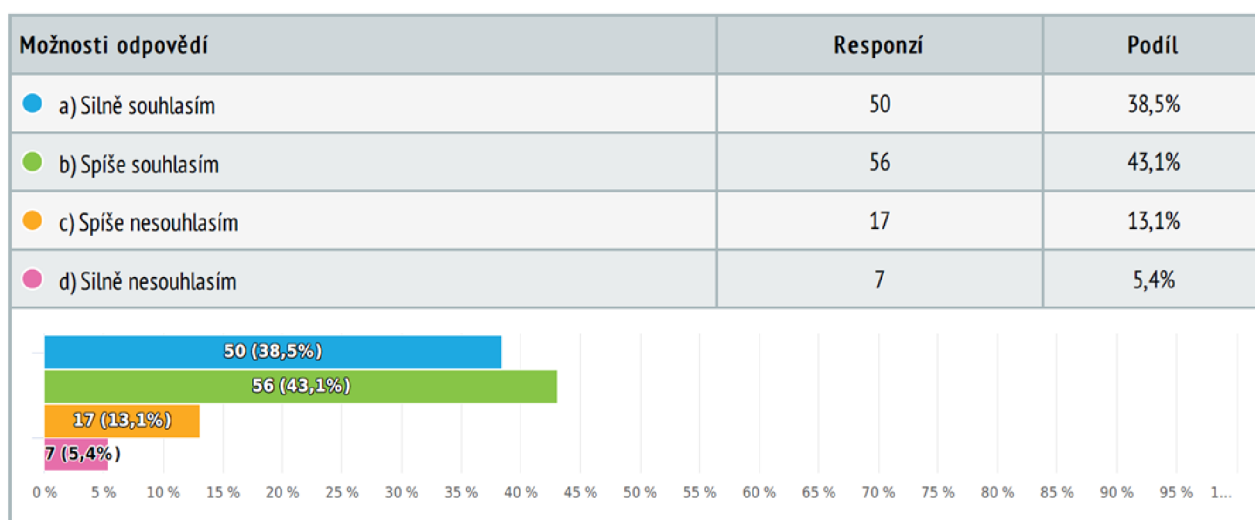
5. S rodiči jsem mohl/a během dětství a dospívání sdílet své pocity.

U obou skupin převládala druhá možnost (spíše souhlasím), s lehce menším zastoupením u vězňů - 43,1 %. U netrestaných osob tuto variantu vybralo přesně

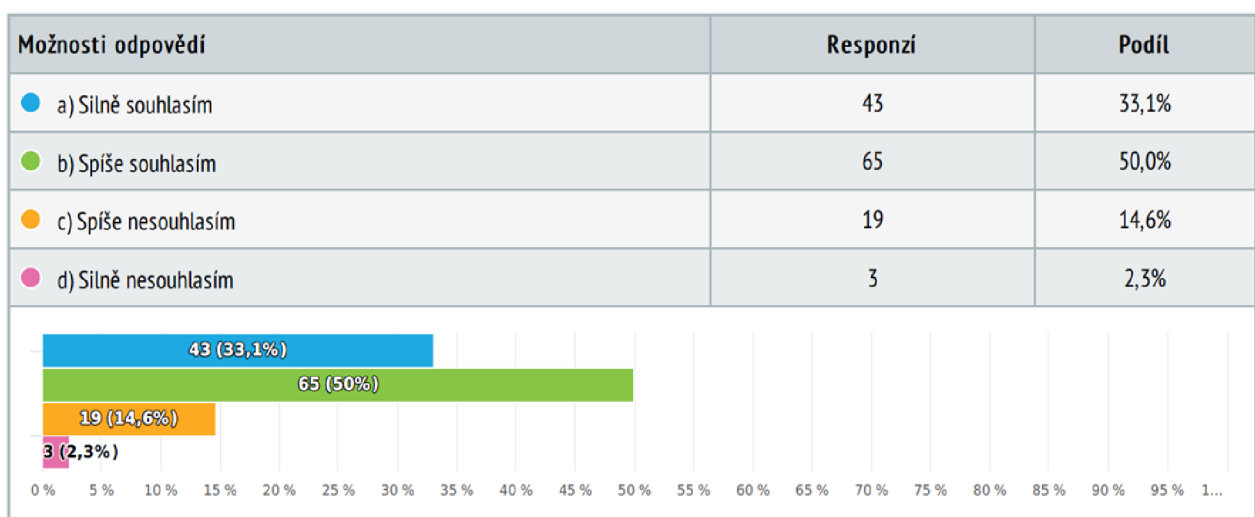
50 % z dotazovaných. Druhou nejčastější odpovědí bylo a) (silně souhlasím), kde naopak převažovaly kladné odpovědi vězňů (38,5 % oproti 33,1 % u netrestaných). Druhou nejméně zastoupenou odpovědí bylo u obou skupin c) a poslední d) - viz obrázky 9 a 10.

Dohromady obě negativní možnosti odpovědí u otázky č. 5 zaškrtno 18,5 % vězňů a 16,9 % netrestaných osob.

Odpovědi se u této otázky u obou skupin poměrně podobaly a nebyly v nich zásadní rozdíly.

Obrázek 9 - ot. 5 - vězni

Obrázek 10 - ot. 5 - netrestané osoby

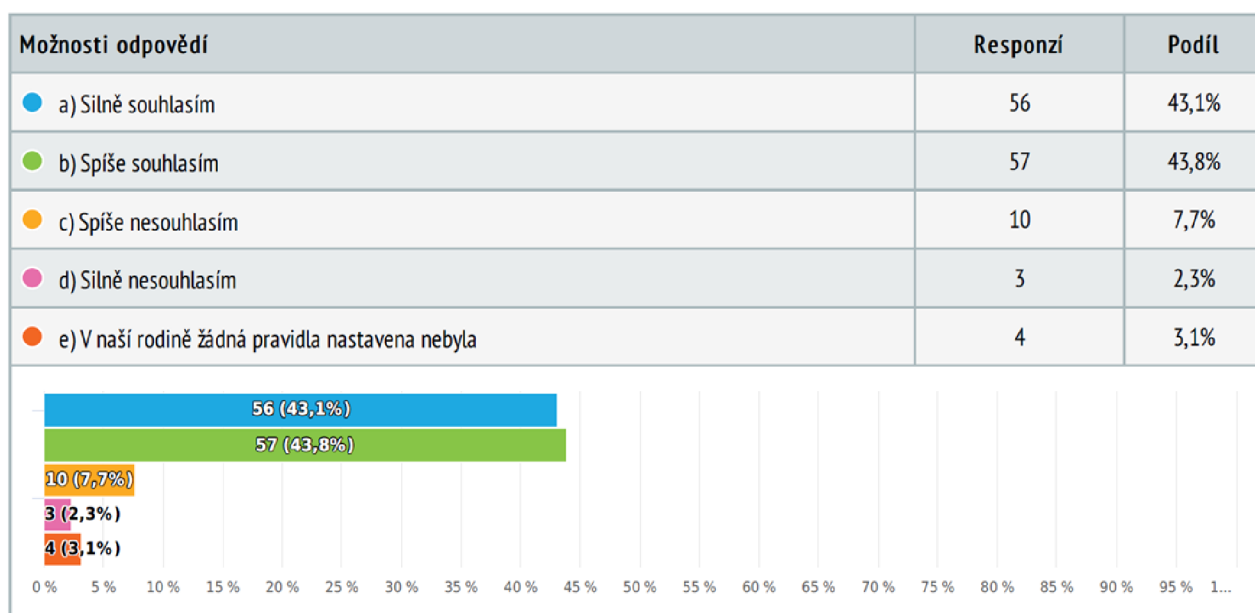
6. V naší rodině se vyžadovalo dodržování pravidel (např. včasné příchody domů, plnění domácích povinností apod.).

Kladné odpovědi zde byly u obou skupin v téměř stejném zastoupení, u vězňů silně nebo spíše souhlasilo s tím, že se v rodině vyžadovalo dodržování pravidel 113 ze 130 dotazovaných, u netrestaných osob tomu bylo jen o jednoho respondenta více, tedy 114 ze 130.

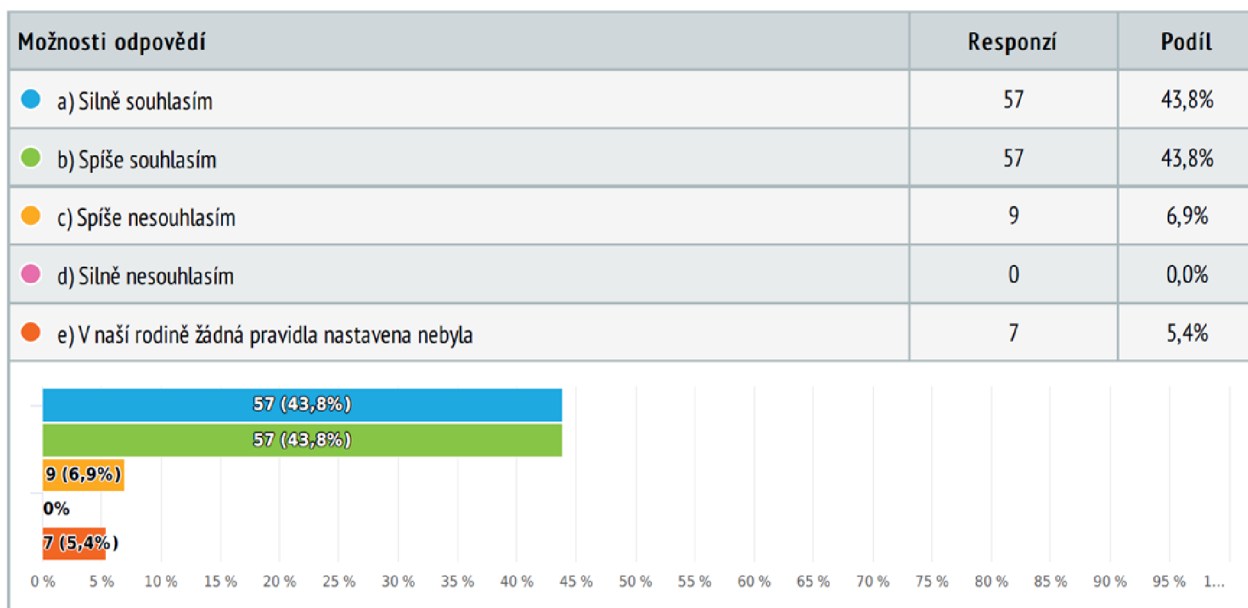
I třetí možnost odpovědi byla téměř totožná, tzn. U vězňů zastoupení 10 odpovědí, že spíše nesouhlasí s tím, že se v rodině vyžadovalo dodržování pravidel. U netrestaných osob odpovědělo touto odpovědí 9 respondentů.

Silně nesouhlasili pouze 3 respondenti z řad vězňů, u netrestaných tuto odpověď nevybral nikdo.

Poslední možnost odpovědi, tedy e) V naší rodině žádná pravidla nastavena nebyla, vybralo 7 netrestaných a 4 vězni. I u této otázky nejsou silné rozdíly odpovědí.

Obrázek 11 - ot. 6 - vězni

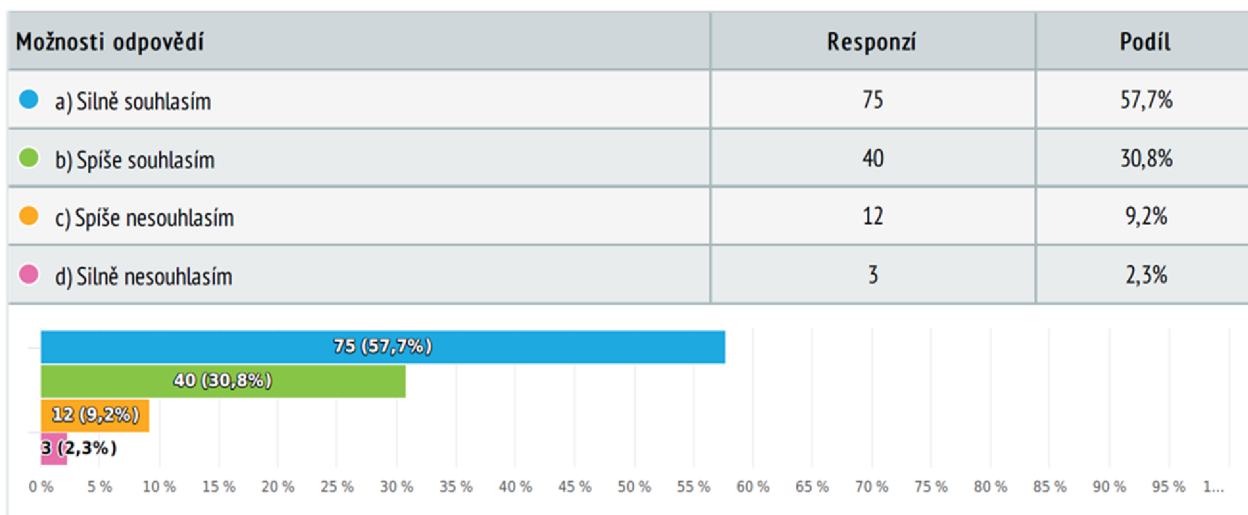
Obrázek 12 - ot. 6 - netrestané osoby

7. V rodině jsem se během dětství a dospívání cítil/a bezpečně.

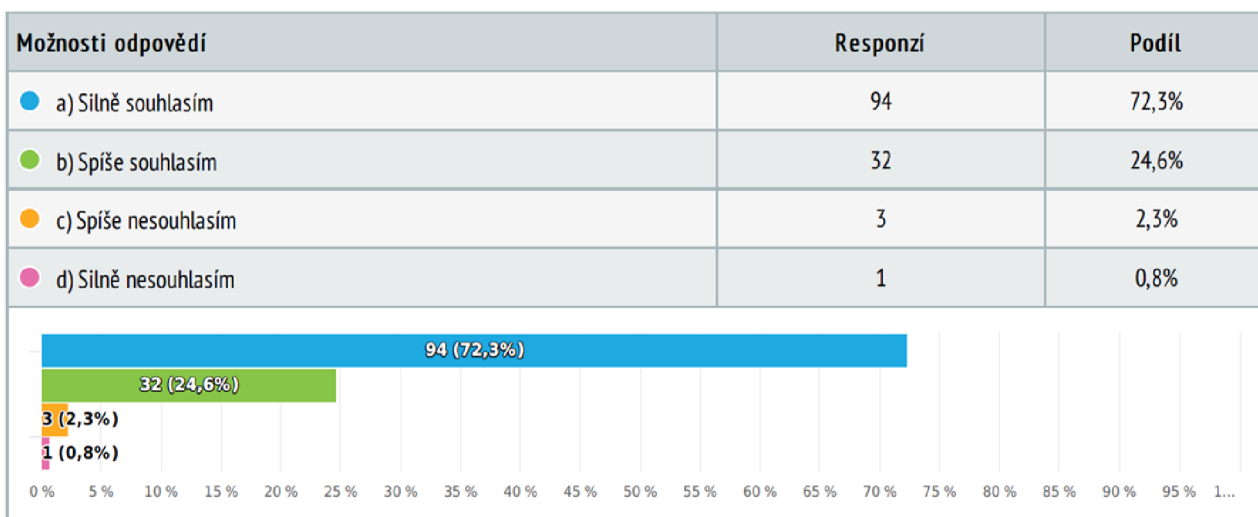
Jak většina vězňů, tak netrestaných osob silně souhlasila s tímto tvrzením. U vězňů konkrétně 57,7 % u netrestaných osob dokonce 72,3 %. Spíše souhlasilo 30,8 % vězňů a 24,6 % netrestaných respondentů. Dohromady kladné odpovědi na tuto otázku vybralo 88, 5 % vězňů a 96,9 % netrestaných. Vidíme tedy, že netrestaní se v rodině cítili bezpečněji a měli harmoničtější rodinné prostředí oproti vězňům.

Spíše nebo silně s otázkou č. 7 nesouhlasilo dohromady, 11,5 % vězňů, u responzí netrestaných osob negativní zkušenosti mělo pouhých 3,1 %.

Vidíme tedy, že vězni, i přes to, že většina z dotazovaných se v rodině cítila bezpečně, mají větší procento odpovědí, kdy s tvrzením spíše či silně nesouhlasí.

Obrázek 13 - ot. 7 - vězni

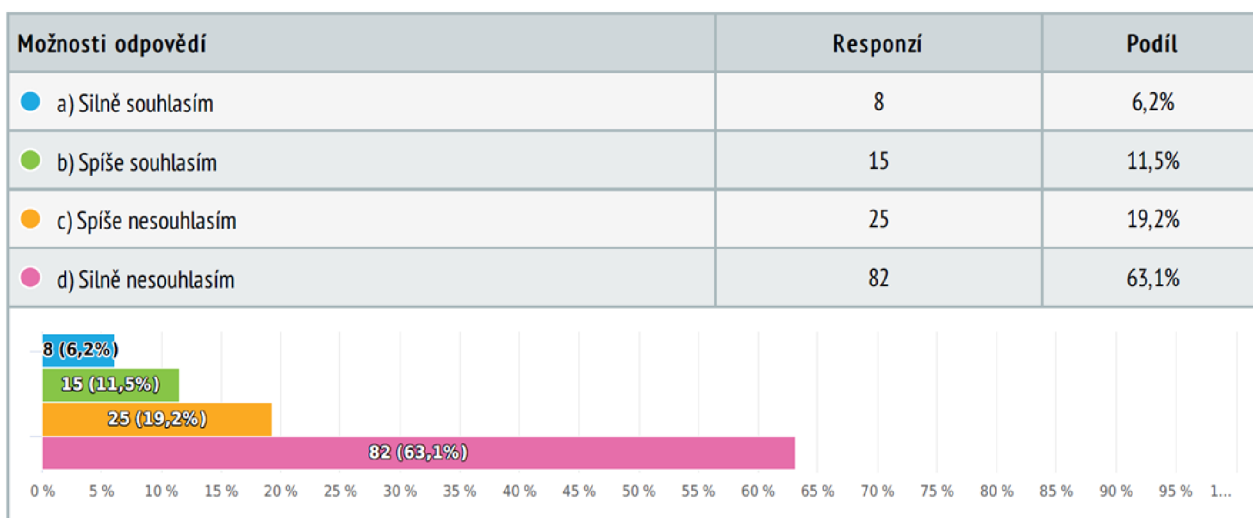
Obrázek 14 - ot. 7 - netrestané osoby

8. Během dětství a dospívání jsem vnímal/a nedostatek péče ze strany rodičů (např. nedostatek jídla, špatná hygiena, nezáměr).

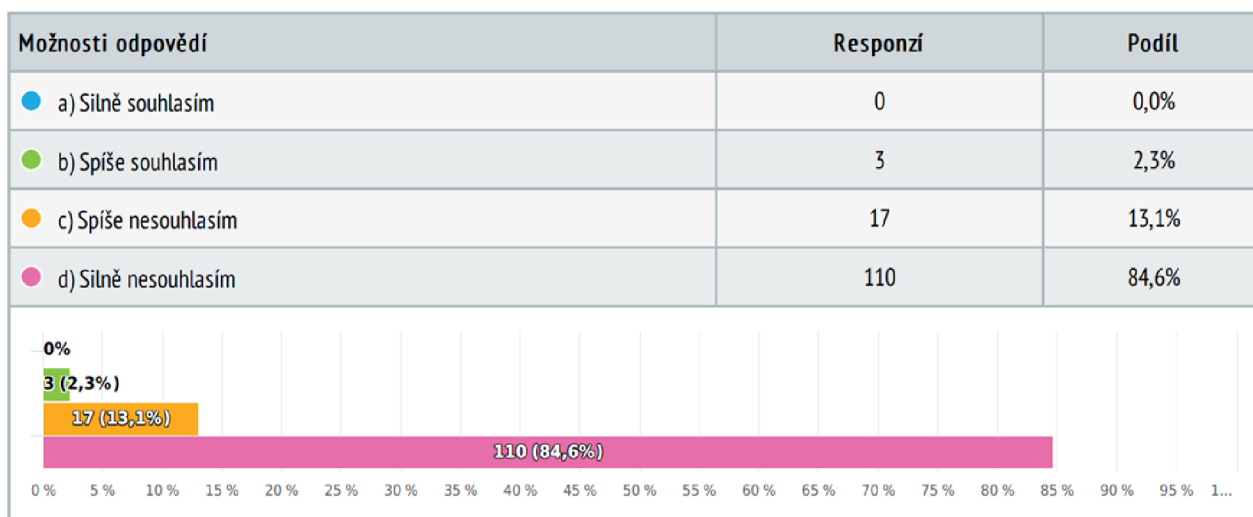
Vězni – V 63,1 % silně nesouhlasili s 8. bodem. 19,2 % spíše nesouhlasilo. Naopak responze, které silně nebo spíše souhlasily jsou oproti netrestaným ve větším zastoupení – tyto dvě možnosti dohromady činily 17,7 % u vězňů oproti pouhým 2,3 % u netrestaných osob.

Netrestané osoby – Se s nedostatkem péče ze strany rodičů téměř nesetkaly, silně souhlasilo 0 netrestaných respondentů, spíše souhlasilo pouhých 2,3 %.

84,6 % nesouhlasilo s tímto tvrzením silně a spíše nesouhlasilo 13,1 %.

Obrázek 15 - ot. 8 - vězňi

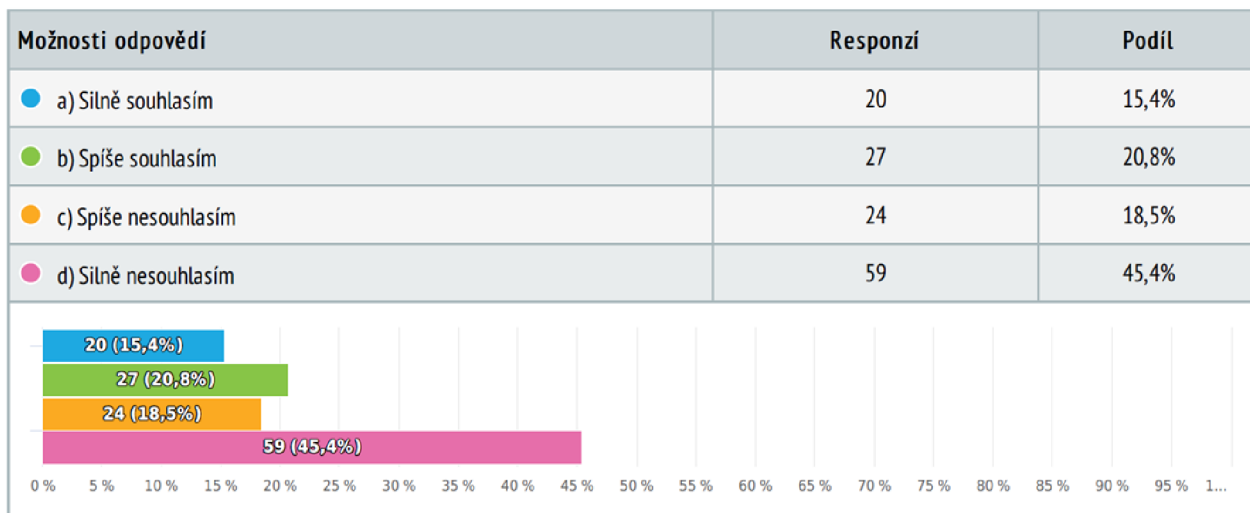

Obrázek 16 - ot. 8 - netrestané osoby

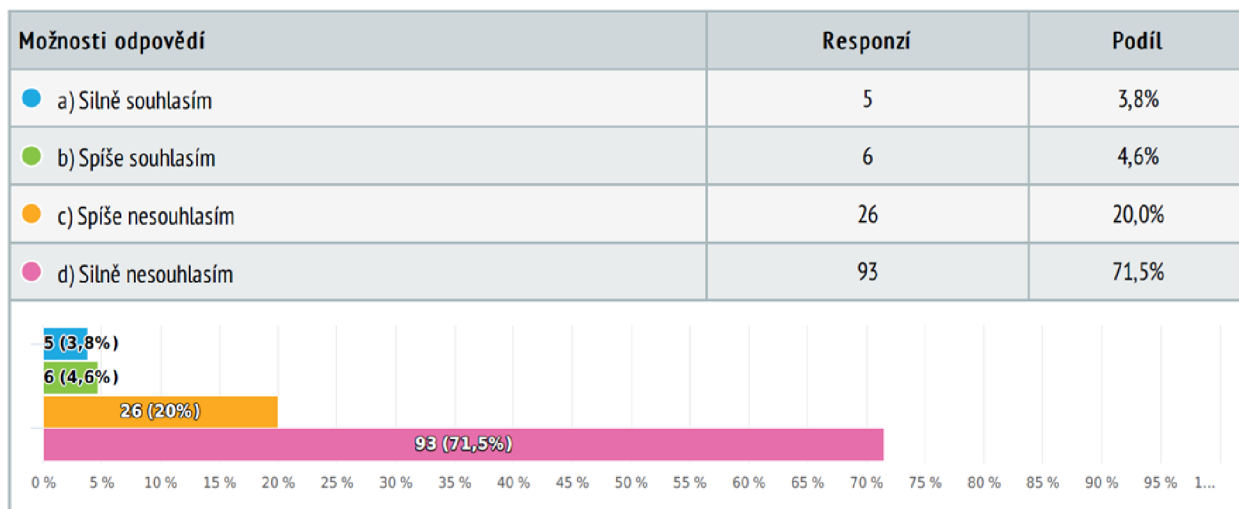
9. Během dětství a dospívání jsem se v rodině setkal/a s fyzickým násilím (např. otec bil mě nebo matku apod.).

V porovnání dvou skupin respondentů je u této otázky jasně vidět, že i když v obou skupinách převládá poslední možnost, tedy že silně nesouhlasí s tím, že se během období vyrůstání a dospívání setkali s násilím v rodině, tak jsou responze v tomto bodě u vězňů o poměrně značné množství menší. U netrestaných osob nesouhlasilo 71,5 % a u trestaných pouhých 45,4 %.

Můžeme pozorovat, že s násilím v rodině se setkala 15,4 % vězňů a 20,8 % uvedlo, že s tímto bodem spíše souhlasí, což jsou výrazně vyšší čísla oproti netrestaným dotazovaným, kde silně souhlasilo 3,8 % a spíše souhlasilo 4,6 %. S tvrzením spíše nesouhlasilo 20 % netrestaných a 18,5 % vězňů.

Obrázek 17 - ot. 9 - vězňi

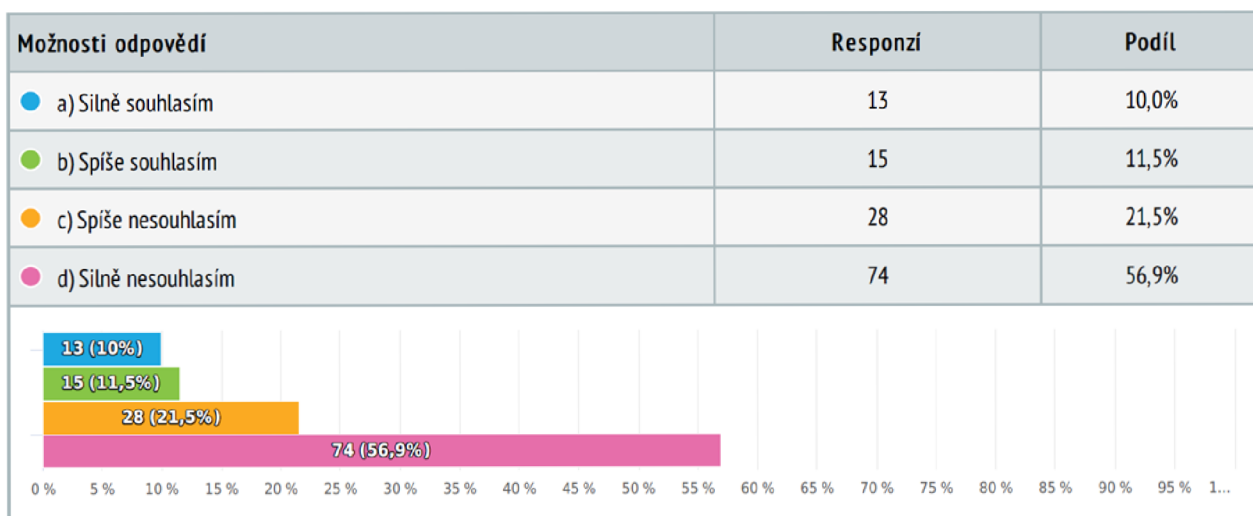
Obrázek 18 - ot. 9 - netrestané osoby

10. Během dětství a dospívání jsem se v rodině setkal/a s častým ponižováním, urážkami, výsměchem a zastrašováním.

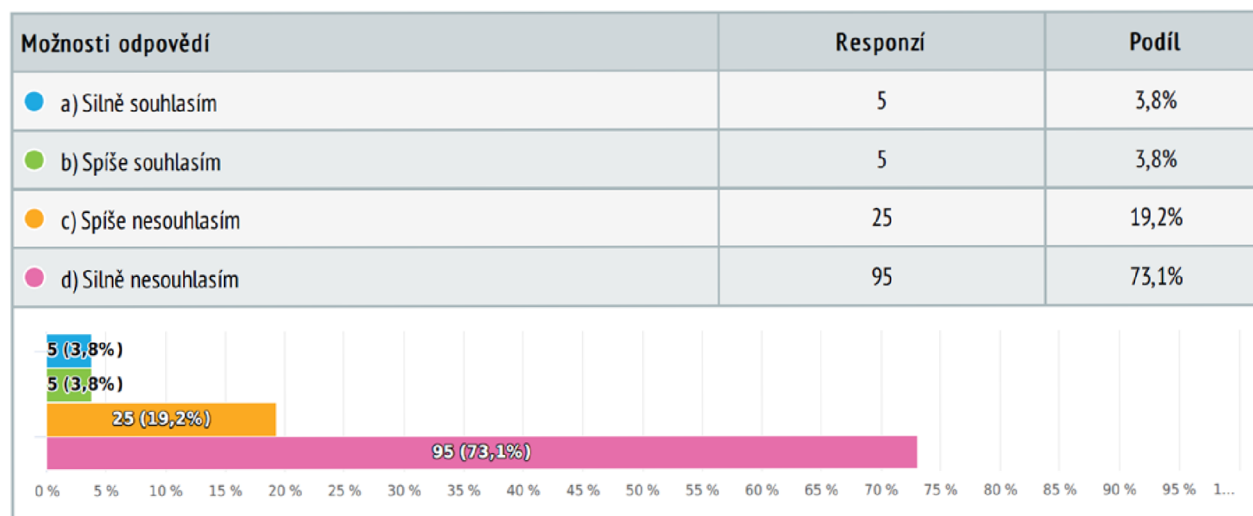
Vězňi – silně souhlasilo 10 % dotazovaných, 11, 5 % s výrokem spíše souhlasilo. Spíše nesouhlasilo 21,5 % a silně nesouhlasilo 56,9 % vězňů respondentů.

Netrestané osoby – silně a spíše souhlasilo shodně 3,8 %. Spíše nesouhlasilo 19,2 % a silně nesouhlasilo 73,1 %.

Můžeme tedy pozorovat, že vězni se setkávali s ponižováním, urážkami, výsměchem a zastrašováním častěji než netrestané osoby, i u nich ale převažovalo množství těch, kteří se s tímto jednáním ze strany svých rodičů či vychovatelů neseťkalo.

Obrázek 19 - ot. 10 - vězni

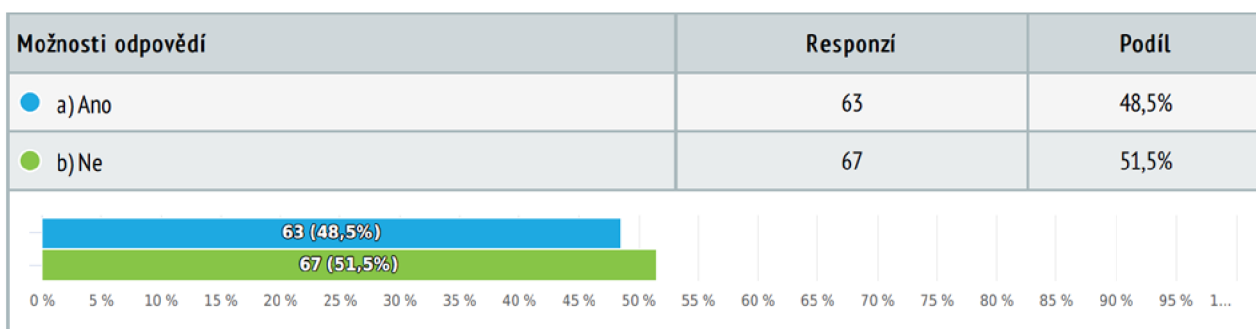

Obrázek 20 - ot. 10 - netrestané osoby

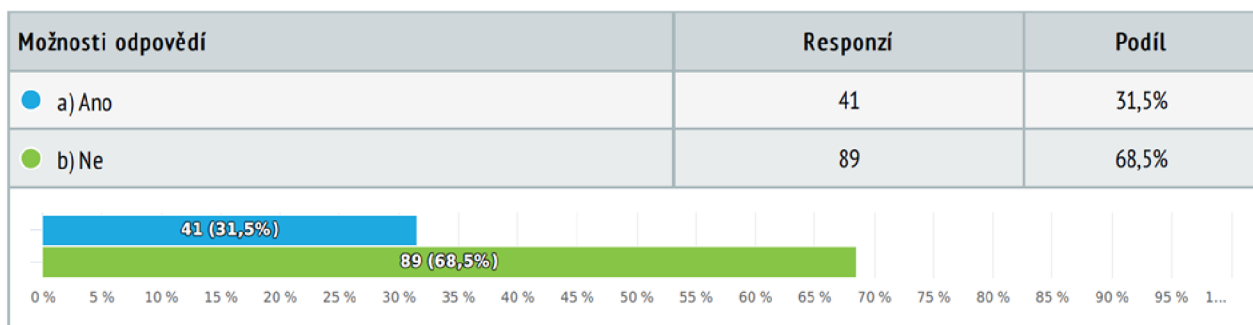
11. Během svého dětství a dospívání jsem byl/a svědkem rozpadu rodiny (rozvod, rozchod)?

Z grafů vyplývá, že vězni byli častěji svědky rozpadu rodiny oproti netrestaným jedincům (konkrétně u vězňů bylo svědkem 48,5 % dotazovaných a u netrestaných osob jen 31,5 % z celkového počtu 130 respondentů).

Můžeme tedy sledovat, že tento fenomén se častěji vyskytuje u rodičů lidí, u kterých se projevuje antisociální chování.

Obrázek 21 - ot. 11 - vězni

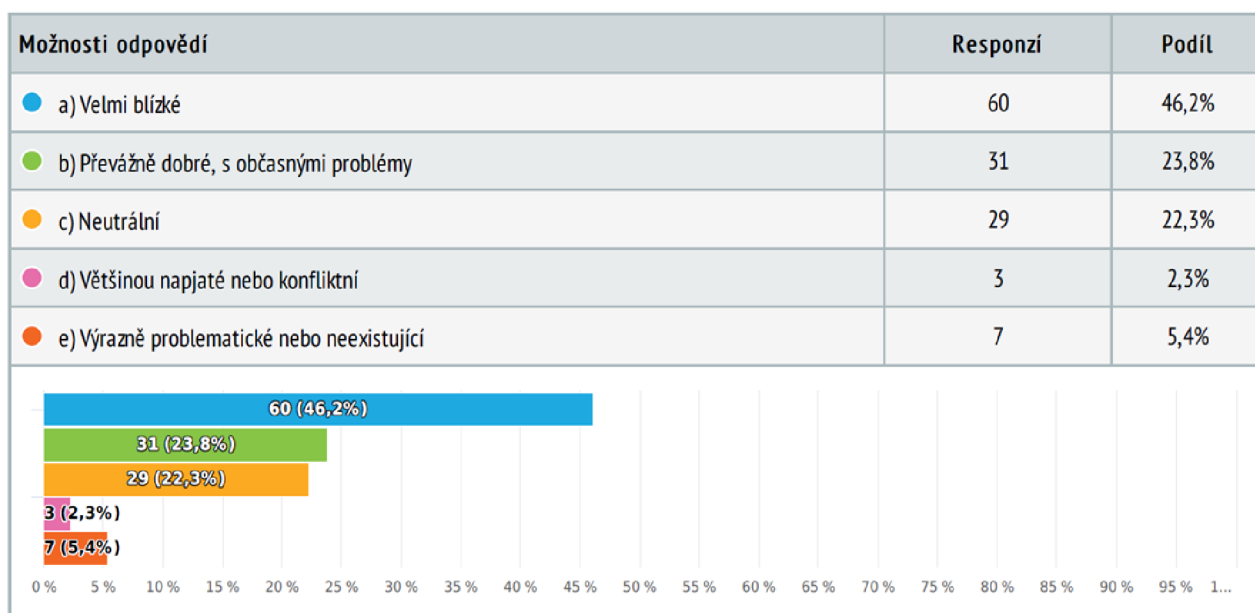

Obrázek 22 - ot. 11 - netrestané osoby

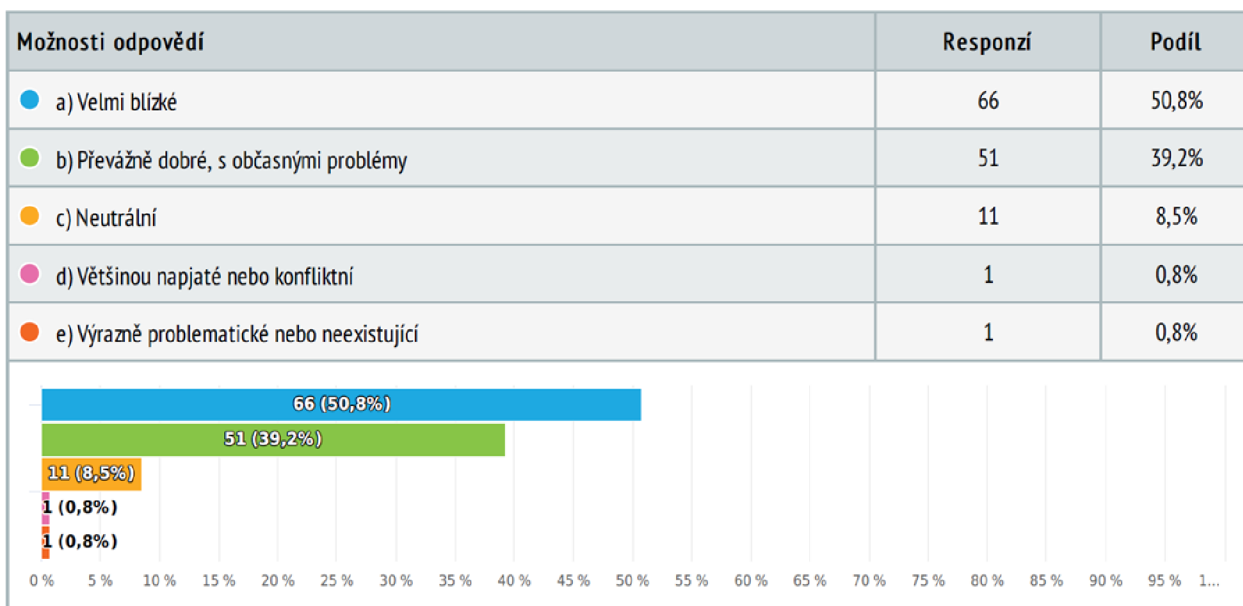
12. Jaké máte vztahy se členy rodiny nyní?

Vězni – Největší skupina, tvořící 46,2 % odpovídajících, uvedla, že s členy své rodiny má velmi blízké vztahy. Další část, představující 23,8 % respondentů, popisuje své vztahy jako převážně dobré, s občasnými problémy. Skupina 22,3 % respondentů uvádí neutrální vztahy s členy rodiny. Menší zastoupení, konkrétně 2,3 %, sdílí, že jejich vztahy s rodinnými příslušníky jsou většinou napjaté nebo konfliktní. Závěrem, 5,4 % respondentů označuje své vztahy za výrazně problematické nebo dokonce neexistující.

Netresrané osoby – Největší skupinu tvořilo 50,8 % dotazovaných, kteří uvedli, že mají se členy své rodiny velmi blízké vztahy, což představuje nárůst oproti předchozí hodnotě 46,2 %. Druhá nejpočetnější skupina, tvořící 39,2 % respondentů, popisuje své vztahy jako převážně dobré, avšak s občasnými problémy. Skupina s neutrálními vztahy činila u netrestaných 8,5 %, zatímco vztahy většinou napjaté nebo konfliktní uvedlo pouze 0,8%, stejně jako výrazně problematické nebo neexistující vztahy.

Obrázek 23 - ot. 12 - vězni

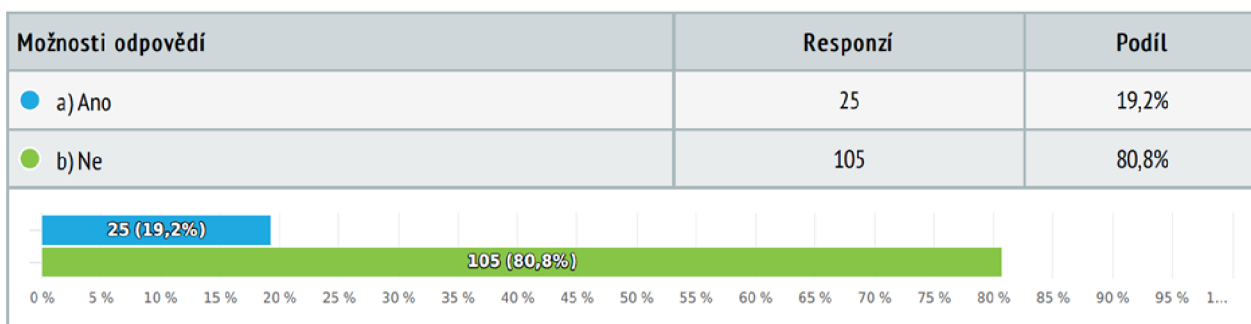

Obrázek 24 - ot. 12 - netrestané osoby

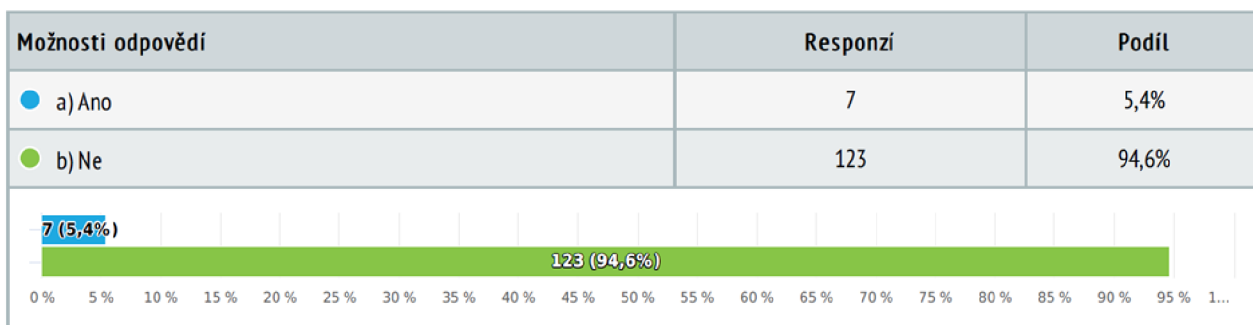
13. Zažili jste nebo jste byli svědky nezákonného jednání členů Vaší rodiny (např. krádeže, podvody, užívání a distribuce drog apod.)?

Když výsledky porovnáme, pozorujeme zvýšené množství nezákonného chování členů rodiny u respondentů vězňů (19,2 % z 130 vězňů odpovědělo, že se s tímto bodem během svého dětství a dospívání setkala, oproti tomu to samé uvedlo jen 5,4 % netrestaných respondentů).

Můžeme tedy vidět, že lidé, kteří se v průběhu svého dětství a dospívání setkají s antisociálním a kriminálním chováním ze strany členů rodiny a tím pádem toto chování pozorují u jedinců, kteří by pro ně měli být vzory, mají v pozdějším životě větší tendenci se takového chování sami dopouštět.

Obrázek 25 - ot. 13 - vězni

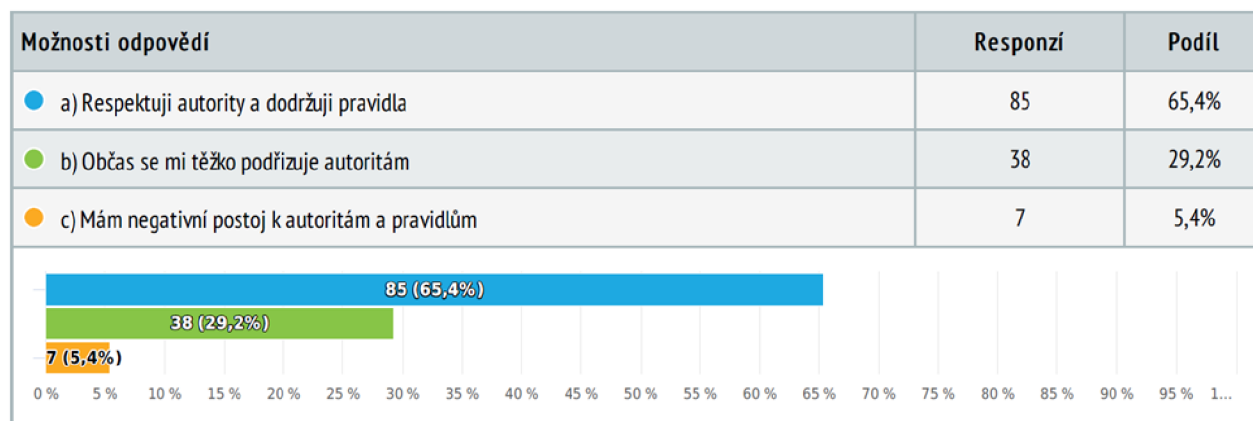

Obrázek 26 - ot. 13 - netrestané osoby

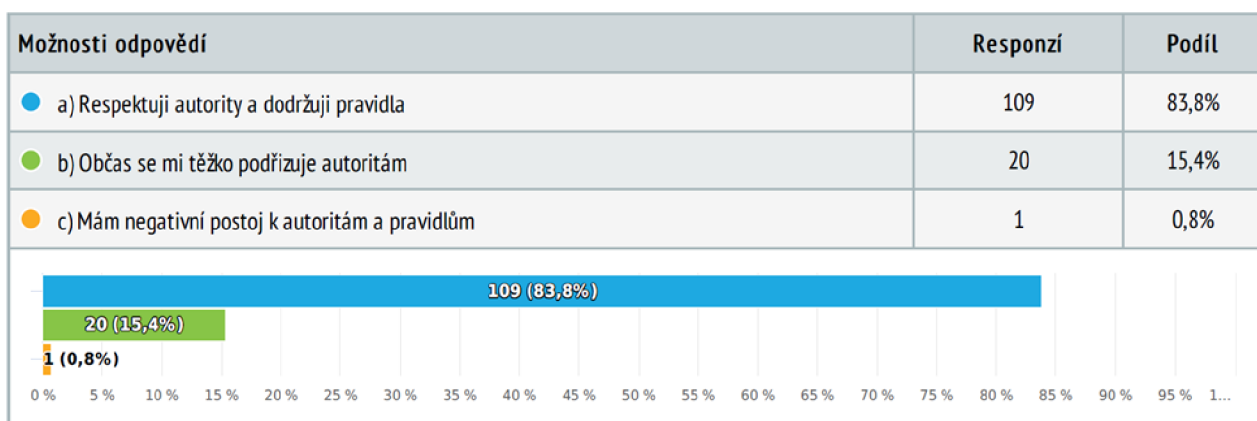
14. Jaký je Váš postoj k autoritám (nadřízený, rodič, dozorce ve vězení apod.)?

V otázce ohledně postoje respondentů k autoritám se také našly rozdíly. Sice obě skupiny uvedly nejčastěji možnost a), tedy, že respektují autority a dodržují pravidla (u vězňů konkrétně 65,4 % a u netrestaných osob 83,8 %), tak ale v dalších možnostech jasně vidíme, že vězni mají vyšší procento odpovědí b) a c), 29,2 % a 5,4 % oproti 15,4 a 0,8 % u netrestaných).

Jak již logicky vyplývá z grafů, vězni mají problémovější vztahy k autoritám v porovnání s netrestaným vzorkem populace.

Obrázek 27 - ot. 14 - vězni

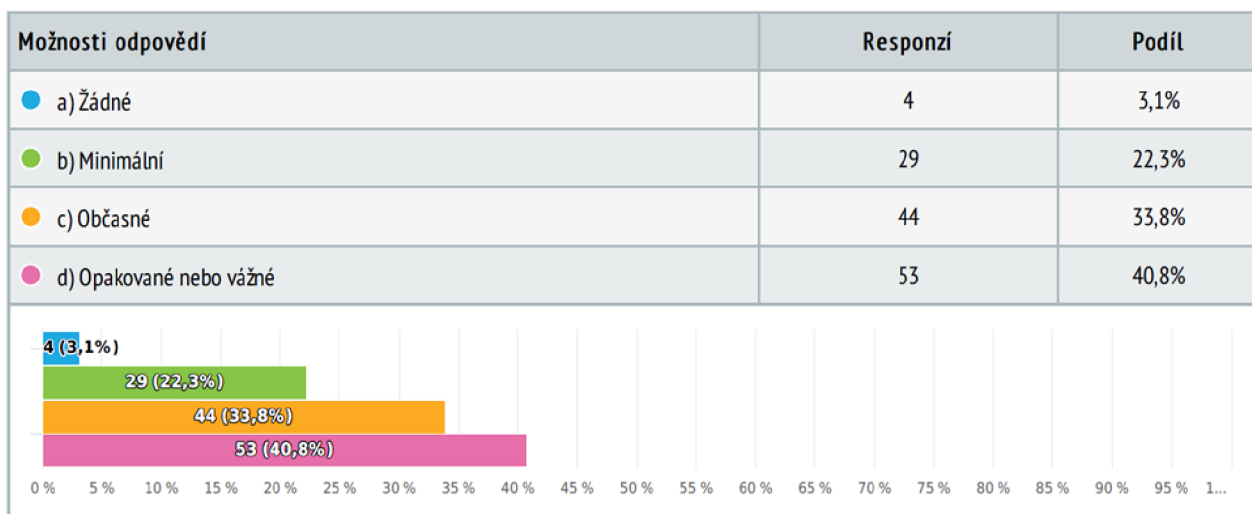
Obrázek 28 - ot. 14 - netrestané osoby

15. Jaké jsou Vaše zkušenosti s kriminalitou a porušováním zákonů?

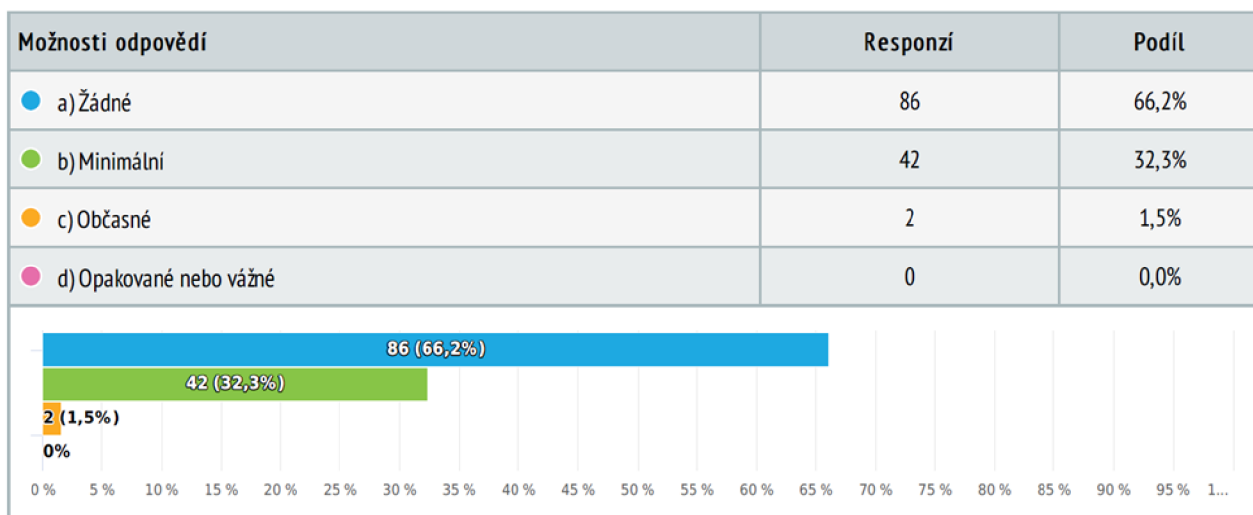
U netrestaných osob převládaly “žádné” zkušenosti (66,2 %), dále 32,3 % uvedlo, že mají zkušenosti minimální, občasné uvedli 2 respondenti, tedy 1,5 %, a opakované a závažné nikdo.

Když se poté podíváme na tabulku a graf týkající se vězňů vidíme, že 3,1 % uvedlo, že s kriminalitou nemají žádné zkušenost – zřejmě kvůli tomu, že sami sebe považují za nevinné. 22,3 % zaškrtno druhou možnost, tedy, že zkušenosti mají minimální, 33,8 % uvedlo možnost c) tedy občasné zkušenosti.

Poslední možnost (opakované nebo závažné) u vězeňských respondentů převládaly. Tuto možnost si vybralo 53 ze 130 dotázaných, což činilo 40,8 % vězňů.

Obrázek 29 - ot. 15 - vězňi

Obrázek 30 - ot. 15 - netrestané osoby

16.V případě, že jste nyní ve vězení, z jakého trestného činu jste obviněni, nebo za jaký trestný čin jste odsouzeni? (otevřená otázka)

Nejčastěji se jednalo o krádeže, které byly hlášeny 51x, následované trestnými činy souvisejícími s drogami (24x) a mařením výkonu úředního rozhodnutí (20x). Další často zmiňované trestné činy zahrnovaly ublížení na zdraví (14x), majetkové delikty (9x) a také případy spojené s nezaplacením alimentů (8x) nebo loupežemi (8x). Respondenti byli též odsouzeni za podvody (7x), omezování osobní svobody (5x) a výtržnictví (5x). Méně časté trestné činy zahrnovaly například zpronevěru (4x), padělání peněz (3x), nelegální řízení vozidla (3x) a další. 3x se v odpovědích objevilo zabití, 1x sexuální napadení nebo žhárství.

Krádež	51x
Drogová kriminalita	24x
Maření výkonu úředního rozhodnutí	20x
Ublížení na zdraví	14x
Majetková trestná činnost	9x
Zanedbání povinné výživy	8x
Loupež	8x

Podvod	7x
Omezování osobní svobody	5x
Výtržnictví	5x
Zpronevěra	4x
Padělání peněz	3x
Řízení pod vlivem alkoholu	3x
Řízení přes zákaz	3x
Zabití	3x
Autonehoda	2x
Napadení veřejného činitele	2x
Násilná TČ	2x
Padělání dokladu	2x
Vydírání	2x
Nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky	1x
Sexuální napadení	1x
Žhářství	1x

**17. Pokud jste někdy porušili zákon, v kolika letech to bylo poprvé?
(otevřená otázka)**

Respondenti z řad vězňů uváděli různá věková období, ve kterých se poprvé dopustili nezákonného jednání. Nejčastěji zmiňovanými věky jsou 15 let, 16 let a 14 let, což naznačuje, že první kontakt s nezákonnými činy nastal v období adolescence. Několik respondentů také uvedlo jiná věková období, od dětství až po pozdější dospělost. Tato variabilita naznačuje různé kontexty a okolnosti, které mohly ovlivnit jejich první nezákonné jednání.

V dětství	5x
8 let	1x

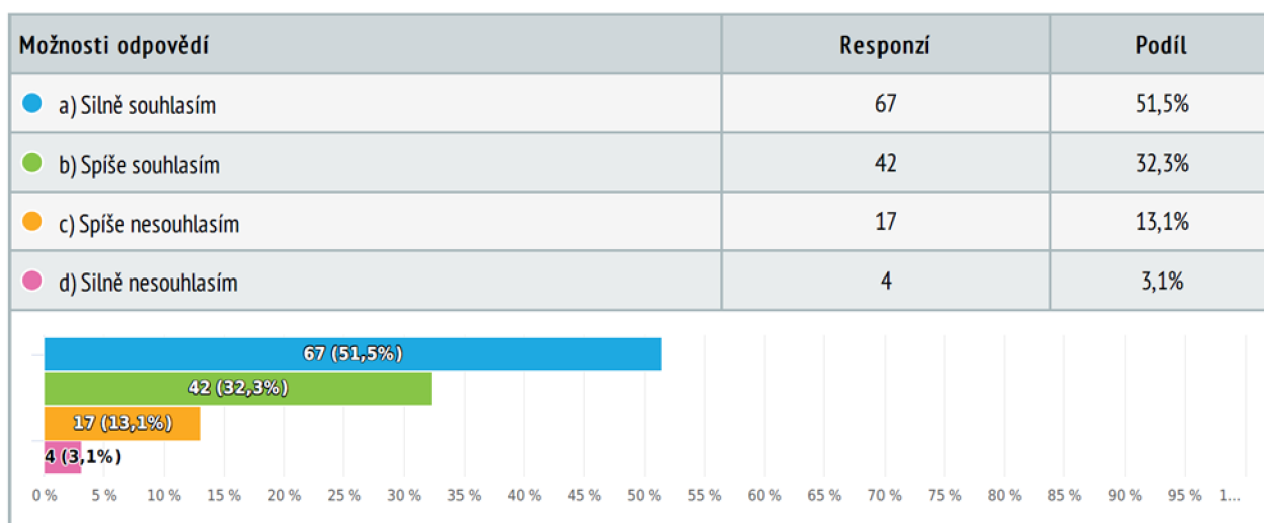
11 let	2x
12 let	3x
13 let	6x
14 let	8x
15 let	14x
16 let	13x
17 let	11x
18 let	7x
19 let	4x
20 let	14x
21 let	3x
22 let	1x
23 let	2x
24 let	6x
25 let	1x
27 let	1x
28 let	1x
30 let	1x
32 let	1x
33 let	1x
35 let	1x
36 let	1x
38 let	1x
	1x

18. Myslím si, že rodina má velký vliv na chování jedince v pozdějším životě/dospělosti.

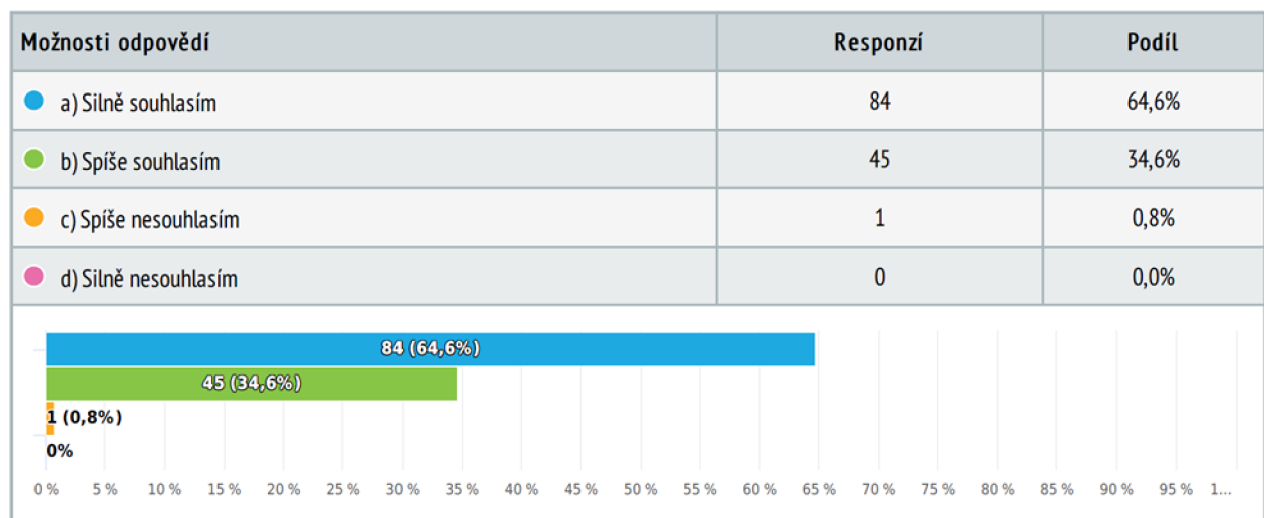
Vězni – v 51,5 % souhlasili s tím, že rodina vliv na vývoj jedince má, druhou nejčastější odpovědí byla u nich možnost b), tedy, že spíše souhlasí.

spíše nesouhlasilo 13,1 %, a silně nesouhlasilo pouhých 3,1 %. Je tedy vidět, že vězni si sami myslí, že rodina, ve které vyrůstali ovlivnila jejich pozdější chování.

Netrestané osoby – Silně souhlasí 64,6 %, spíše souhlasilo 34,6 % lidí. S nesouhlasnými odpověďmi souhlasilo pouhých 0,8 % z toho, poslední možnost nezaškrtl ani jeden z netrestaných.

Obrázek 31 - ot. 18 - vězni

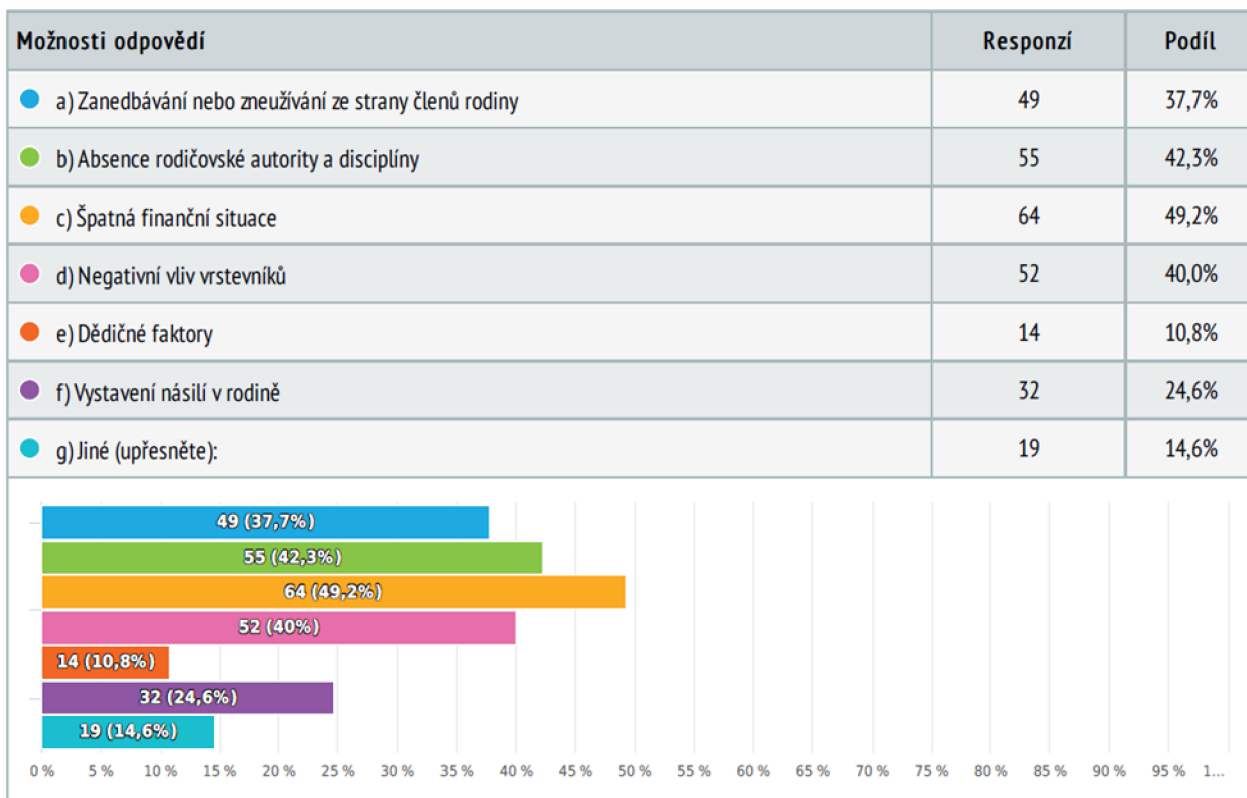

Obrázek 32 - ot. 18 - netrestané osoby

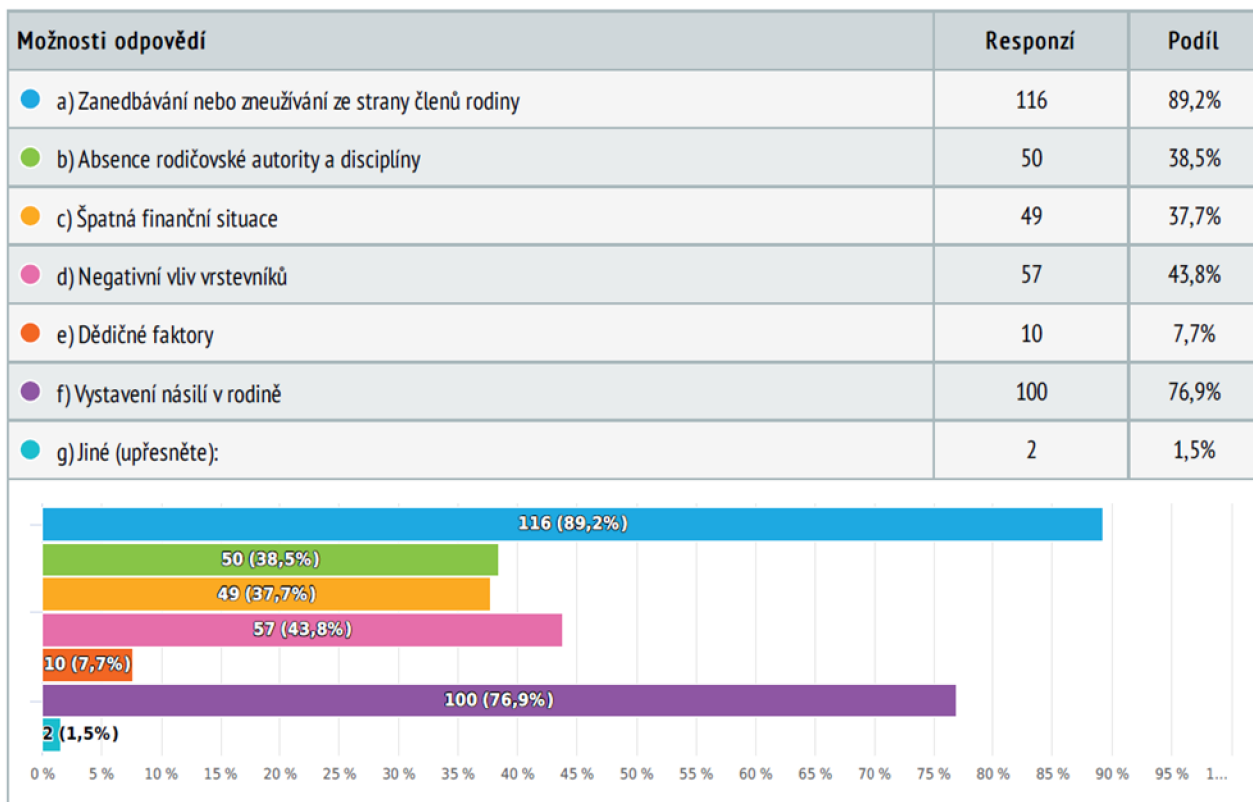
19. Jaké faktory mohou podle Vás nejvíce přispět k rozvoji nezákonného a kriminálního chování?

Vězni – U vězňů jsou nejčastěji zmiňovanými faktory špatná finanční situace, kterou uvedlo 49.2 % respondentů, a absence rodičovské autority a disciplíny, kterou považuje za důležitou 42.3 % odpovídajících. Dále se respondenti domnívají, že negativní vliv vrstevníků může hrát klíčovou roli, což zdůraznilo 40 % respondentů. Zanedbávání nebo zneužívání ze strany členů rodiny bylo považováno za významný faktor 37.7 % respondentů. Násilí v rodině bylo označeno za faktor přispívající k nezákonnému chování 24.6 % respondentů. Menší procento respondentů také zmínilo dědičné faktory (10.8 %) a 14.6 % respondentů uvedlo, že existují jiné faktory, mezi kterými se nejčastěji objevoval alkohol či další návykové látky.

Netrestané osoby – Nejvýznamnějším faktorem zanedbávání nebo zneužívání ze strany členů rodiny, což uvedlo význačných 89.2 % respondentů. Dále bylo vystavení násilí v rodině považováno za klíčový faktor přispívající k nezákonnému a kriminálnímu chování, a to 76.9 % respondentů. Negativní vliv vrstevníků byl zdůrazněn 43.8 % odpovídajících, zatímco absence rodičovské autority a disciplíny byla uvedena 38.5 % respondenty. Špatná finanční situace byla považována za faktor přispívající k tomuto chování 37.7 % respondentů. Dědičné faktory byly zmíněny menším počtem respondentů, konkrétně 7.7 %, a pouze 1.5 % uvedlo, že existují jiné faktory, avšak neupřesnili je.

Obrázek 33 - ot. 19 – vězni

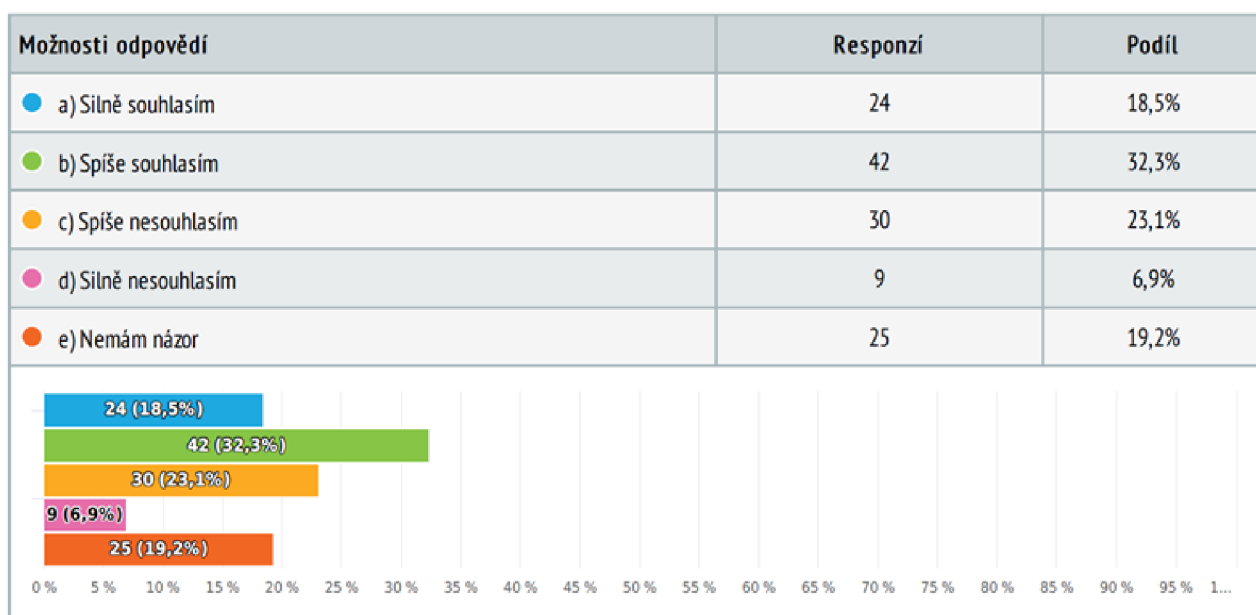

Obrázek 34 - ot. 19 - netrestané osoby

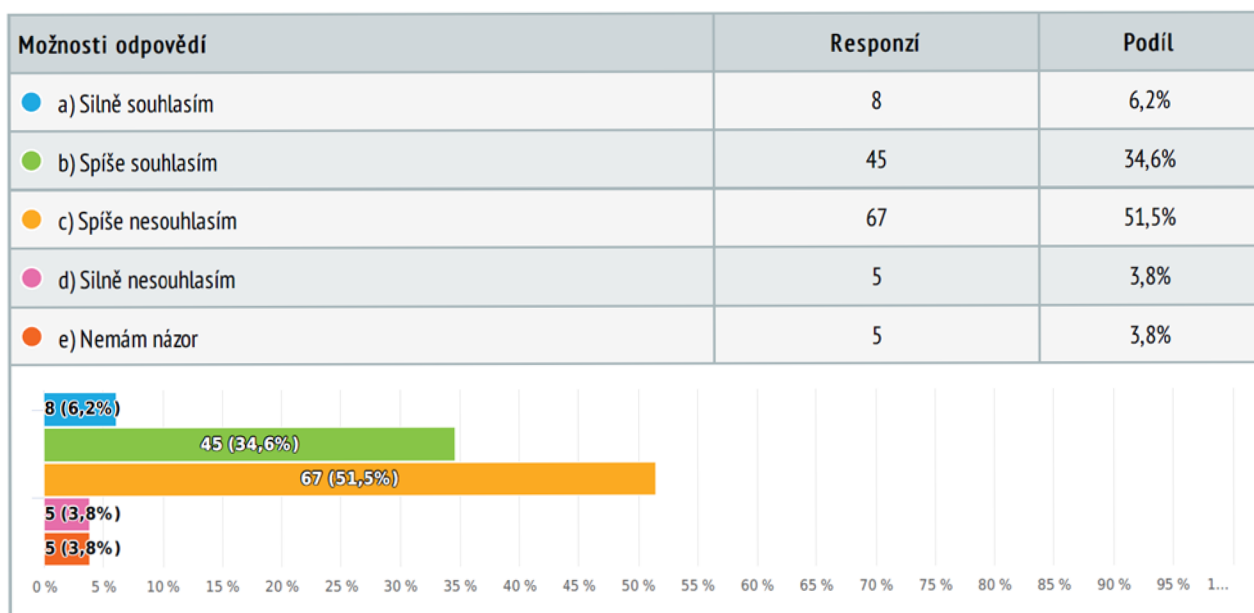
20. Rozchod nebo rozvod rodičů může způsobit vznik kriminálního a nezákonného chování.

Vězni – nejčastější odpověď byla c) tedy, že spíše souhlasí s tím, že může mít rozchod nebo rozvod rodičů vliv na jejich pozdější chování, takto odpovědělo 42 ze 130 dotazovaných vězňů, což činí 32,3 % odpovědí. Na druhém místě byla u vězňů odpověď a). Spíše nesouhlasilo 23,1 % respondentů, silně poté tento bod odmítalo 6,9 % a zbylých 19,2 % vězňů na toto téma nemělo názor.

Netrestané osoby – 51,5 % respondentů uvedlo, že spíše nesouhlasí s tvrzením, že rozvod či rozchod může zapříčinit vznik antisociálního chování. Spíše souhlasilo 34,6 %, 8 % silně souhlasilo. 3,8 % silně nesouhlasilo a zbylých 3,8 % dotázaných netrestaných nemělo názor.

Obrázek 35 - ot. 20 - vězni

Obrázek 36 - ot. 20 - netrestané osoby

5.3. Závěr šetření:

- *Vztahy v rodině:* Výsledky naznačují, že mezi vězni a netrestanými osobami byly podobné odpovědi ohledně vztahů s rodiči a sourozenci během dětství a dospívání. Překvapivě velký počet vězňů a netrestaných osob uvedl, že měl s rodinou velmi blízký a podporující vztah. Odpovědi se ve velké míře lišily pouze u napjatých či konfliktních vztahů, které byly častěji zaznamenány u vězňů.
- *Podpora v těžkých obdobích:* Většina vězňů i netrestaných osob uváděla, že se v těžkých obdobích mohli o své rodinné příslušníky opřít. Pocit podpory v době problémů byl ve výzkumu silně zastoupen u obou skupin.
- *Postoj k vzdělání:* Většina vězňů i netrestaných uváděla, že rodiče měli k vzdělání podporující postoj. U vězňů byla zaznamenána mírně vyšší míra odpovědí, které vykazovaly méně podporující postoj k vzdělání ze strany rodičů.
- *Sdílení pocitů:* Většina vězňů i netrestaných mohla během dětství a dospívání sdílet své pocity se svými rodiči. Tato otázka nevykazovala významné rozdíly mezi dvěma skupinami respondentů.
- *Pravidla v rodině:* Respondenti z obou skupin většinou uvedli, že se v rodině vyžadovalo dodržování pravidel. Nicméně vězni měli vyšší procento odpovědí, které naznačovaly nesouhlas s tímto tvrzením.
- *Bezpečí v rodině:* Většina vězňů i netrestaných se cítila v rodině bezpečně. Avšak vězni měli vyšší procento odpovědí, které naznačovaly nesouhlas s tímto tvrzením.
- *Násilí v rodině:* Vězni měli vyšší procento odpovědí, které naznačovaly, že byli svědky fyzického násilí v rodině během dětství a dospívání. U netrestaných osob byla tato zkušenost méně častá.
- *Ponižování a urážky:* Vězni měli vyšší procento odpovědí, které naznačovaly, že byli svědky ponižování, urážek a výsměchu v rodině během dětství a dospívání.
- *Rozpad rodiny:* Vězni měli vyšší procento odpovědí, které naznačovaly, že byli svědky rozpadu rodiny (rozvodu nebo odloučení rodičů) během dospívání.

Hypotéza 1: Adolescenti, kteří vyrůstali v nefunkčních rodinách, budou mít vyšší pravděpodobnost projevu antisociální chování ve srovnání s adolescenty z harmonických rodin.

- Na základě výzkumu neexistuje jednoznačný důkaz, že vztahy v rodině, jak byly popsány respondenty, mají významný vliv na projevy antisociálního chování. Nicméně, výskyt napjatých a konfliktních vztahů byl častěji zaznamenán u vězňů, což naznačuje, že nefunkční vztahy mohou hrát roli, zejména v situacích, kdy jsou konflikty v rodině výraznější.

Hypotéza 2: Adolescenti, kteří měli během dětství a dospívání omezený emocionální a psychosociální kontakt s rodinnými příslušníky, budou mít vyšší pravděpodobnost vykazovat antisociální chování.

- Výzkum ukazuje, že většina respondentů, včetně vězňů, uváděla možnost opory v těžkých obdobích od svých rodinných příslušníků. To naznačuje, že omezený kontakt s rodinou nemusí být nezbytně spojen s vyšší pravděpodobností antisociálního chování.

Hypotéza 3: Adolescenti, kteří byli svědky fyzického násilí, ponižování a zastrašování v rodině, budou mít vyšší pravděpodobnost rozvoje antisociálního chování.

- Výzkum potvrzuje, že vězni měli vyšší pravděpodobnost být svědky fyzického násilí, ponižování a zastrašování v rodině během dětství a dospívání. Tento faktor tedy může hrát významnou roli v rozvoji antisociálního chování, což podporuje tuto hypotézu.

Celkově lze říci, že výzkum poskytuje určité indikace o vlivu rodinných faktorů na rozvoj antisociálního chování, ale zároveň naznačuje, že situace je komplexní a závisí na konkrétních aspektech vztahů a zkušeností v rodině.

Důležité je také zmínit, že velké množství pozitivních odpovědí vězňů v prvních otázkách si můžeme vysvětlit jejich neznalostí fungování vztahů v jiných rodinách

– pokud celý život vyrůstají v násilném prostředí, ale nemají porovnání, mohou si na tento způsob života zvyknout a nevnímat jej poté toliko negativně.

Je také nutné zmínit, že výsledky jsou s ohledem na limitovaný počet respondentů pouze orientační a výzkum by vyžadoval rozsáhlejší šetření.

Závěr

Tato bakalářská práce se hlouběji zabývala psychickým vývojem dítěte, jeho vztahem k rodině a rizikovými faktory spojenými s výskytem antisociálního chování. Během analýzy jednotlivých kapitol byly identifikovány klíčové aspekty, které ovlivňují psychický vývoj dítěte a jeho celkový pohled na svět.

Začala jsem rozklíčováním mechanismů a činitelů, které stojí v jádru psychického vývoje. Genetika, biologie, sociální interakce a prostředí se propojují a společně tvoří jedinečný pohled dítěte na sebe a svět kolem. Zároveň jsem popsala základní etapy tohoto vývoje, od kojeneckého období až po adolescenci, přičemž jsem definovala klíčové charakteristiky a významné mezníky.

Rodina, jako základní sociální jednotka, má významný vliv na psychický vývoj dítěte. Funkce rodiny a významná role, kterou hraje v jednotlivých etapách života, byly detailně prozkoumány. Rovněž jsem se zaměřila na různá ohrožení psychického vývoje, krizi rodiny a negativní vlivy na zdravý psychický růst jedince. V neposlední řadě jsem se dotkla konceptu resilience a protektivních faktorů, které mohou posilovat psychickou odolnost dítěte vůči negativním vlivům.

Důležitým bodem této práce byla analýza antisociálního chování jakožto jevu spojeného s nefunkční rodinou. Při tomto jsem zkoumala vlivy výchovy, rodinných vztahů, sociálně-ekonomických faktorů a rozpadu rodiny na vývoj dítěte.

Výsledky mého kvantitativního výzkumu ukázaly, že rodinné vztahy, zejména zkušenosti s násilím, ponižováním a rozpadem rodiny, hrají významnou roli při formování antisociálního chování u jednotlivců. To může ovlivnit postoje, vnímání autority a sklony k porušování zákonů.

Lze konstatovat, že psychický vývoj dítěte je komplexním procesem ovlivňovaným mnoha faktory, z nichž rodina hraje zásadní úlohu. Chápání těchto interakcí je klíčem k podpoře zdravého růstu a prevenci negativních jevů. Tato práce poskytuje hlubší pohled na tuto problematiku.

Seznam použité literatury:

Monografie:

BLATNÝ, Marek, ed. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3462-3

DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny: Hálkova sbírka pediatrických prací*, 37. Praha: Avicenum, 1986. IBSN: 08-040-86.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 80-246-1983-0.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Psychiatrické centrum Praha v nakl. Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea MATOUŠKOVÁ. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

MLČÁK, Zdeněk. *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996. ISBN 80-7042-452-4.

MOONEY, Ann et. Al. *Impact of Family Breakdown on Children's Well-Being Evidence Review*. [online]. Thomas Coram Research Unit Institute of Education, University of London 2009. Dostupné z: [DCSF-RR113.pdf \(ioe.ac.uk\)](#)

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Vyd. 5. Přeložil Eva VYSKOČILOVÁ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-798-5.

SAARNI, Carolyn and Linda A. CARMAS. *Emotional Development in Childhood* [online]. Sonoma State University, USA, 2022. Dostupné z: [emotional-development-childhood \(child-encyclopedia.com\)](https://www.child-encyclopedia.com/emotional-development-childhood)

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3.

VAUGHAN, Elena et. Al. *Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour A Rapid Evidence*. [online]. Health Promotion Research Centre NUI Galway, Department of Justice. 2022. Dostupné z: [Understanding and Addressing Anti-Social Behaviour – A Rapid Evidence Review \(drugsandalcohol.ie\)](https://www.drugsandalcohol.ie/202201/01/understanding-and-addressing-anti-social-behaviour-a-rapid-evidence-review)

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-803-4.

VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X., str. 27-29

ZGOURIDES, George. *Developmental Psychology* [online] IDG Books Worldwide, 2000. ISBN: 0-7645-8614-9.

Články:

AGHI Aastha, Keshav MAHAVIDYALAYA, *Parenting Styles* [online] The Journal of Positive Psychology. University of Delhi. 2021., Dostupné z: [\(PDF\) Parenting Styles \(researchgate.net\)](#)

BLATNÝ M., JELÍNEK, HRDLIČKA. *Typologie antisociálního chování ve střední adolescenci a její vztah k užívání návykových látek.* [online] Česká a Slovenská Psychiatrie. 2016; Dostupné z: <https://eds.s.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=3f2eeb6b-3da1-4300-ac69-7b1479f4e7b8%40redis>

HAMPLOVÁ, Dana. Romana TRUSINOVÁ, *Konflikty v rodině původu, osobní pohoda a duševní zdraví v dospělosti* [online]., Sociologický Časopis / Czech Sociological Review, 2018, Vol. 54, No. 2 (2018),. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26478840>

HELLER, Daniel. *Psychologie vývojová a osobnosti* [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014., Dostupné z: [440-version1-psychologie_vyvojova_a_osobnos.pdf \(cuni.cz\)](#)

KIPKE, Michele., National, Research Council and Institute of Medicine, et al. *Risks and Opportunities : Synthesis of Studies on Adolescence* [online], edited, National Academies Press, 1999. ProQuest Ebook Central., Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/knav/detail.action?docID=3375389>.

MATĚJČEK, Zdeněk., *Resilience aneb co nás chrání před zlým osudem.* [online]. Československá Psychologie. 2014, Vol. 58 Issue 5,. Dostupné z: <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=f002aee5-e2aa-48fa-b561-6d2c431d308b%40redis>

OZTURK, Erdinc. Barishan ERDOGAN. *Betrayal trauma, dissociative experiences and dysfunctional family dynamics: Flashbacks, self-harming behaviors and suicide attempts in post-traumatic stress disorder and dissociative disorders*. [online], Istanbul University-Cerrahpaşa. 2021., Dostupné z: [\(PDF\) Betrayal trauma, dissociative experiences and dysfunctional family dynamics: Flashbacks, self-harming behaviors and suicide attempts in post-traumatic stress disorder and dissociative disorders \(researchgate.net\)](#)

SOBOTKOVÁ V., BLATNÝ, JELÍNEK, HRDLIČKA, *Typologie antisociálního chování v rané adolescenci a jeho vztah k dalším formám rizikového chování*, [online]. *Československá psychologie* 2009 / ročník LIII / číslo 5., Dostupné z: <https://eds.p.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=acfa26e4-5e23-4032-a8aa-bce3134b8f2b%40redis>

UZUN, O.; BARIS, L. *Psychology of Adolescence: New Research*. [online]. [Hauppauge, N.Y.]: Nova Science Publishers, Inc, 2012. ISBN 9781619428607., Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=541069&lang=cs&site=eds-live>.

WERNER, Emmy E., *Resilience in Development*. [online], *Current Directions in Psychological Science* 4, no. 3 (1995),. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/20182335>

Webové stránky:

Metodologie statistických výzkumů, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem Dostupné z: <https://www.pf.ujep.cz/wp-content/uploads/2020/04/T%C3%A9ma-7-Metodologie-statistick%C3%BDch-v%C3%BDzkum%C5%AF-kopie.pdf>

Sociologická encyklopedie, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., hl. editor: NEŠPOR,
Zdeněk., Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Krize_rodiny

Survio (tvorba grafů, vyplňování dotazníků) – <https://www.survio.com/cs/>

Přílohy

DOTAZNÍK – BP – NEFUNKČNÍ RODINA JAKO RIZIKOVÝ FAKTOR ROZVOJE ANTISOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ U ADOLESCENTŮ – Trnková Kateřina

Srdečně Vám děkuji, že jste si našli čas na vyplnění dotazníku k mé bakalářské práci na téma "Nefunkční rodina jako rizikový faktor rozvoje antisociálního chování u adolescentů", který vznikl pod vedením registrované klinické psycholožky Prof. PhDr. Lenky Krámské, Ph.D na Policejní Akademii ČR. Cílem výzkumu je lépe porozumět vztahu mezi rodinným prostředím a antisociálním chováním u mladých lidí.

Všechny odpovědi budou zpracovány anonymně a použity pouze pro účely zpracování bakalářské práce.

Prosím Vás, abyste odpovídali co nejupřímněji a podle svého nejlepšího uvážení. Dotazník obsahuje 20 otázek (z toho 2 otevřené) a jeho vyplnění by Vám nemělo zabrat déle než 10 minut.

V případě, že jste vyrůstali v dětském domově, termín „rodič“ považujte za shodný s opatrovníkem či vychovatelem a „rodina“ s prostředím, ve kterém jste vyrůstali.

Prosím, vyplňte úvodní informace:

Věk:

Pohlaví:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

S kým jste vyrůstal/a (rodiče, pěstouni, příbuzní, dětský domov apod.)?

.....

Z kolika členů se skládala domácnost v období Vašeho dětství a dospívání?

.....

1. Jaký byl Váš vztah s rodiči během dětství a dospívání?

- a) Velmi blízký a podporující
- b) Převážně dobrý, ale s občasnými problémy
- c) Většinou napjatý nebo konfliktní
- d) Výrazně problematický nebo neexistující
- e) Jiné (upřesněte):

2. Jaký byl Váš vztah se sourozenci během dětství a dospívání? (Pokud sourozence nemáte, tuto otázku přeskočte).

- a) Velmi blízký a podporující
- b) Převážně dobrý, s občasnými problémy
- c) Většinou napjatý nebo konfliktní
- d) Výrazně problematický nebo neexistující

3. V těžkých obdobích během dětství a dospívání jsem se mohl/a o své rodinné příslušníky opřít.

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím

- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím
- e) U své rodiny podporu nehledám

4. Jaký byl postoj Vašich rodičů ke vzdělání?

- a) Podporující a motivující
- b) Spíše podporující
- c) Málo podporující nebo nezájem
- d) Negativní

5. S rodinou jsem mohl/a během dětství a dospívání sdílet své pocity.

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím

6. V naší rodině se vyžadovalo dodržování pravidel (např. včasné příchody domů, plnění domácích povinností apod.).

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím
- e) V naší rodině žádná pravidla nastavena nebyla

7. V rodině jsem se během dětství a dospívání cítil/a bezpečně.

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím

8. Během dětství a dospívání jsem vnímal/a nedostatek péče ze strany rodičů (např. nedostatek jídla, špatná hygiena, nezájem).

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím

9. Během dětství a dospívání jsem se v rodině setkal/a s fyzickým násilím (např. otec bil mě nebo matku apod.).

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím

10. Během dětství a dospívání jsem se v rodině setkal/a s častým ponižováním, urážkami, výsměchem a zastrásováním.

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím

11. Během svého dětství a dospívání jsem byl/a svědkem rozpadu rodiny (rozvod, rozchod)?

- a) Ano
- b) Ne

12. Jaké máte vztahy se členy rodiny nyní?

- a) Velmi blízké

- b) Převážně dobré, s občasnými problémy
- c) Neutrální
- d) Většinou napjaté nebo konfliktní
- e) Výrazně problematické nebo neexistující

13. Zažili jste nebo jste byli svědky nezákonného jednání členů Vaší rodiny (např. krádeže, podvody, užívání a distribuce drog apod.)?

- a) Ano
- b) Ne

14. Jaký je Váš postoj k autoritám (nadřízený, rodič, dozorce ve vězení, apod.)?

- a) Respektuji autority a dodržuji pravidla
- b) Občas se mi těžko podřizuje autoritám
- c) Mám negativní postoj k autoritám a pravidlům

15. Jaké jsou Vaše zkušenosti s kriminalitou a porušováním zákonů?

- a) Žádné
- b) Minimální
- c) Občasné
- d) Opakované nebo vážné

16. V případě, že jste nyní ve vězení, z jakého trestného činu jste obviněni, nebo za jaký trestný čin jste odsouzeni? (otevřená otázka)

Pokud se Vás otázka 16. netýká, přeskočte ji.

.....

17. Pokud jste někdy porušili zákon, v kolika letech to bylo poprvé? (otevřená otázka)

Pokud jste zákon nikdy neporušili, otázku 17. přeskočte.

.....

18. Myslím si, že rodina má velký vliv na chování jedince v pozdějším životě/dospělosti.

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím

19. Jaké faktory mohou podle Vás nejvíce přispět k rozvoji nezákonného a kriminálního chování? (Vyberte 3 možnosti)

- a) Zanedbávání nebo zneužívání ze strany členů rodiny
- b) Absence rodičovské autority a disciplíny
- c) Špatná finanční situace
- d) Negativní vliv vrstevníků
- e) Dědičné faktory
- f) Vystavení násilí v rodině

g) Jiné (upřesněte):

20. Rozchod nebo rozvod rodičů může způsobit vznik kriminálního a nezákonného chování.

- a) Silně souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Silně nesouhlasím
- e) Nemám názor

Mockrát děkuji za vyplnění dotazníku a za Váš čas!